



กสศ

การศึกษาที่ทุกคน  
มีทางเลือกและ

ตอบโจทย์  
ชีวิต

# สารบัญ

## 07

### สถานการณ์ ของเด็กนอกระบบ

- เด็กนอกระบบ “โจกย์ที่ทำกาย” ของสังคมไทย 8
- นิยามของเด็กนอกระบบ 8
- ปรากฏการณ์ NEET ทำให้เยาวชนขาดโอกาสเข้ารับการฝึกอบรม เพื่อพัฒนาทักษะความชำนาญหรือการศึกษาต่อ 9
- ระบบการศึกษาที่ไม่มีทางเลือกผลักดันให้เด็กและเยาวชนต้องหลุดจากระบบ และตกอยู่ในวงจรความยากจน 10
- สลายเส้นแบ่งของคำว่าในระบบ-นอกระบบ 11
- **ศ. ดร.สมพงษ์ จิตระดับ** กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภาคประชาสังคม กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) 12
- **พ.ต.ท.วรรณพงษ์ คชรักษ์** อธิบดีกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน 14
- **วิฑิต เต็มผลบุญ** เลขาธิการสมาคมศูนย์การเรียนโดยองค์กรชุมชน และองค์กรเอกชน 15
- **เทวินฤทธิ์ อัครศิลาชัย** เลขาธิการสมาคมสภาการศึกษาทางเลือกไทย 16
- **ธันว์ริตา วงศ์ประสงศ์** ผู้อำนวยการสำนักพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ เพื่อสร้าง โอกาสการเรียนรู้ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) 17

## 26

### นวัตกรรมการศึกษาทางเลือก เพื่อลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำ ในการเข้าถึงการศึกษา

- **Free From School** ปิดช่องโหว่ปัญหาจากตลาดการเรียนรู้ ไปสู่ตลาดแรงงาน 29
- **ไร่ส้มวิทยา** ศูนย์การเรียนที่ใช้คำว่า “ทลายกรอบ” เปลืองมาก 34
- **ศูนย์การเรียนชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน จังหวัดน่าน** สถานศึกษาที่ชาวบ้านลุกขึ้นมาจัดการศึกษาให้ลูกหลานด้วยตัวเอง 38
- **โรงเรียนมือถือ** นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ทุกที่ทุกเวลา 42
- **1 โรงเรียน 3 ระบบ** โรงเรียนนิเวศราษฎรอุปถัมภ์ กาญจนบุรี 46
- **Cooking Workable Idea** ออกแบบไอเดียแก้ปัญหาที่ใช้งานได้จริง 53

# 55

## นานา ทัศนะ

- เมื่อ “การศึกษาที่ทุกคนมีทางเลือก”  
เป็นงานฝาก ไม่ใช่งานหลัก...มันอยู่ที่เราจะเปลี่ยนไหม  
**รศ. ดร.วิระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา** หัวหน้าภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต  
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 56
- “การศึกษาทางเลือก” ว่าด้วยสิทธิในการศึกษา ความงดงาม  
ของการเป็นมนุษย์ และการขับเคลื่อนบนความจำกัด จากปากคำ  
ของ **ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ** 66
- พลังของ “การศึกษาใหม่” 72
- โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน **ดร.สมคิด แก้วทิพย์**
- **สมเกียรติ สาระ** เรื่องของผู้ประกอบการเปลี่ยนแปลงระดับหัวหอก 78  
ชายผู้ขับเคลื่อนการสร้างอาชีพและการศึกษาที่ตอบโจทย์ชีวิตคนท้องถิ่น

# 85

## ข้อเสนอโยบายระบบการศึกษา ที่ทุกคนมีทางเลือกและตอบโจทย์ชีวิต





### 1 ระบบการศึกษา ที่ยืดหยุ่นและหลากหลาย

- ✓ มีทางเลือก อยู่ที่ไหนก็เรียนได้
- ✓ เหมาะกับความต้องการและบริบทชีวิต
- ✓ สร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่พัฒนาผู้เรียน เป็น Lifelong Learner



### 2 สลายความคิด "ใน/นอกระบบ"

- ✓ เน้นการเรียนรู้ของเด็กเยาวชน ภายใต้อาชีพเป็นมนุษย์ที่เติบโต ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ



### 3 สิทธิขั้นพื้นฐาน

- ✓ ปัจจัย 4
- ✓ ความปลอดภัยในชีวิต
- ✓ สิทธิเด็ก
- ✓ สิทธิทางการศึกษา
- ✓ สิทธิทางสังคม

**การศึกษา**  
ที่ทุกคน  
มีทางเลือก  
และตอบโจทย์ชีวิต



### 4 พื้นที่ปลอดภัย

- ✓ พื้นที่ที่ทำให้เด็กรู้สึกปลอดภัย สามารถเข้าถึงได้ เป็นตัวกลาง ที่ทำให้เด็กได้รับความช่วยเหลือ
- ✓ พื้นที่ที่เด็กรู้สึกไว้วางใจ เพราะผู้ใหญ่ไม่ตัดสิน



### 5 อาชีพที่สามารถ เลี้ยงดูตัวเองได้



### 6 ตัวตนที่แข็งแรง

- ✓ ความรู้สึกมีคุณค่า
- ✓ ความมั่นใจ
- ✓ ความภาคภูมิใจในตนเอง



### 7 ครอบครัว ที่พร้อมโอบอุ้มดูแล



# สถานการณ์ ของเด็กนอกกระบบ



# เด็กนอกระบบ "โจทก์ที่ท้าทาย" ของสังคมไทย



## นิยามของ “เด็กนอกระบบ”

เด็กและเยาวชนที่อยู่ในวัยการศึกษาภาคบังคับ ตั้งแต่ชั้น ป.1 - ม.3 มีอายุตั้งแต่ 6 - 14 ปี แต่ไม่เคยเข้าสู่ระบบการศึกษาเลย หรือกรณีที่เข้ามาแล้วแต่จำต้องหลุดออกไปจากระบบกลางคืนเป็นระยะเวลาเกินกว่าที่กำหนด และถูกสถานศึกษาจำหน่ายชื่อออกจากทะเบียนนักเรียนตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการอย่างเป็นทางการ

รายงานขององค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้ประเมินความเสียหายทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยที่เกิดจากปัญหาเด็กนอกระบบการศึกษาไว้ถึงร้อยละ 1.7 ของ GDP ซึ่งเป็นสัดส่วนที่สูงอย่างมีนัยสำคัญ







---

## ปรากฏการณ์ NEET ทำให้เยาวชนขาดโอกาส เข้ารับการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะ ความชำนาญหรือการศึกษาต่อ

---



15% ของเยาวชนอายุระหว่าง 15-24 ปีอยู่ในกลุ่ม NEET (ประมาณ 1.4 ล้านคน)

68% ของกลุ่มนี้ขาดแรงจูงใจในการพัฒนาทักษะหรือหางานทำเพราะรู้สึกว่าจะตนเองขาดโอกาส

การขาดข้อมูลสำหรับใช้ประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตของตนเอง ส่งผลให้เยาวชนมีทักษะความชำนาญไม่ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน ซึ่งความไม่สอดคล้องระหว่างทักษะของแรงงานกับทักษะที่ต้องใช้ในโลกรการทำงานเป็นอุปสรรคที่สำคัญในการเข้าสู่ตลาดแรงงานและการว่าจ้าง



## ระบบการศึกษา ที่ไม่มีทางเลือก ผลักดันให้เด็กและเยาวชนต้องหลุดจาก ระบบและตกอยู่ในวงจรความยากจน

รายงานผลการวิเคราะห์ข้อมูลของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในประเทศไทยซึ่งสำรวจกลุ่มตัวอย่างจำนวน 35,003 คน โดย กสศ. ร่วมกับเครือข่ายด้านเด็กและเยาวชน 67 องค์กรทั่วประเทศพบว่า เด็กและเยาวชนนอกระบบต้องการความช่วยเหลือด้านการศึกษามากที่สุด รองลงมาคือด้านการฟื้นฟูสุขภาพกาย ด้านที่พักอาศัย ด้านการฟื้นฟูจิตใจ **อย่างไรก็ตามแม่จะมีความต้องการความช่วยเหลือด้านการศึกษา แต่ 78.23% หรือ 4 ใน 5 คนไม่มีเป้าหมายทั้งด้านการศึกษาและการประกอบอาชีพที่ชัดเจน**

ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่าระบบการศึกษาที่ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้ค้นพบคุณค่าตัวเองและเป้าหมายในชีวิตมีความสำคัญมาก มีอิทธิพลต่อ

ความมุ่งมั่นพยายามเรียนรู้เพื่อบรรลุเป้าหมายในชีวิต ระบบการศึกษาที่ขาดแคลนทางเลือกไม่สามารถตอบสนองความต้องการที่แตกต่างหลากหลาย เป็นสาเหตุสำคัญที่ผลักดันให้เด็กและเยาวชนหลุดออกจากระบบการศึกษา โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนในครัวเรือนยากจน ต้อยโอกาส กลุ่มพิการ กลุ่มที่มีความต้องการพิเศษด้านการเรียนรู้ กลุ่มที่อยู่ในกระบวนการยุติธรรม และกลุ่มตั้งครมภ์ในวัยเรียน



ที่มา : งานวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับเยาวชนที่ไม่ได้อยู่ในการทำงาน การศึกษา หรือการฝึกอบรม (Youth Not in Employment, Education, or Training: NEET) ในประเทศไทย จัดทำโดยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสนับสนุนโดยองค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย

---

## สลายเส้นแบ่งของคำว่า ในระบบ - แอกระบบ

---



กสศ. ผลิตโมเดลที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลง แก่เด็กนอกระบบ โดยเสนอแนวทางสำคัญคือ การจัดการศึกษาทางเลือกที่เชื่อมโยงกับชุมชน (Corrective Measures การจัดการเชิงพื้นที่) โดยมีหัวใจคือการทำงานบนฐานของความหลากหลาย ดำเนินงานร่วมกับจังหวัดต้นแบบ บนพื้นที่ที่มีสภาพแวดล้อมแตกต่างกัน หลากหลายด้วยโจทย์เชิงประเด็น อันประกอบด้วย ทั้งเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ภูมิหลังทางวัฒนธรรม ปัจจัยด้านสุขภาพ ฯลฯ

กลไกการทำงานจึงต้องอาศัยความละเอียดอ่อน ตั้งแต่จุดเริ่มต้น ลงพื้นที่ค้นหา สืบเสาะความต้องการรายบุคคล เพื่อส่งเสริมการพัฒนาทักษะ และศักยภาพ ด้วยหลักการทำงานที่อาศัย “ชุมชนเป็นฐาน” โดย กสศ. ทำหน้าที่เชื่อมประสานความร่วมมือในท้องถิ่น ทั้งอปท. ชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน อสม. สถานศึกษา และภาคประชาสังคมต่างๆ จนเกิดเครือข่ายการทำงานที่สามารถช่วยเหลือและส่งต่อเด็กนอกระบบจนถึงปลายทาง คือวันที่พวกเขาสามารถนำความรู้และความสามารถไปใช้เลี้ยงดูตนเองต่อไป





## ศ. ดร.สมพงษ์ จิตระดับ

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภาคประชาสังคม  
กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)  
ประธานอนุกรรมการส่งเสริมและพัฒนาเยาวชน  
และประชากรวัยแรงงานนอกระบบ

## เป้าหมายของ กสศ. :

การศึกษาทางเลือก (Alternative Education)  
และการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ (System Change)

ปัญหาที่หนักที่สุดและเป็นวิกฤตจริง ๆ ของการศึกษาประเทศไทยคือ **นักการเมืองมองปัญหาเรื่องการศึกษาอย่างผิวเผิน ขาดการมองอย่างวิเคราะห์รอบด้าน** โดยเฉพาะเรื่องการหลุดออกนอกระบบของเด็ก ที่ต้องเร่งดำเนินการแก้ไขและหาวิธีช่วยเหลือเด็กให้ได้

ต้นไม้แห่งการหลุดจากระบบการศึกษาเปิดเผยว่า รากแก้วของการหลุดจากระบบการศึกษาคือการส่งต่อความยากจนข้ามรุ่น โดยเด็กเสี่ยงหลุดออกจากระบบการศึกษามีทุกระดับและส่วนใหญ่มีปัญหา

ซับซ้อน สาเหตุหลักมาจากปัญหาครอบครัว 50% โรงเรียน 50% ถ้าไม่มีการช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง เด็กก็จะหลุดออกจากระบบอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งถ้าหลุด 3 เดือนแล้ว เด็กจะไปอยู่ที่สถานพินิจฯ เหล่านี้คือวิกฤตทางการศึกษาที่นักการเมืองต้องรับรู้ เพราะการแจกแต่แท็บเล็ตไม่ใช่วิธีแก้ปัญห

นโยบายที่ดีของกระทรวงศึกษาธิการคือการตามเด็กกลับมาเรียน จากจำนวนเด็ก 238,707 คน สามารถตามเด็กกลับมาเรียนได้ 200,000 กว่าคน แต่สภาพปัจจุบันที่เป็นผลมาจากการอมโรคโควิด-19

ความเสี่ยงที่เด็กจะหลุดออกจากระบบการศึกษา จะเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในปี 2566 ถ้าเราไม่จัดการหรือ ไม่มีนโยบายที่ชัดเจน

**ตัวเลขที่น่าตกใจมากคือ เด็กที่ตามกลับมาแล้ว ถ้าไม่ดำเนินการ ไม่มียุทธศาสตร์ ไม่มีการช่วยเหลือ เช่น สวัสดิการต่าง ๆ เด็กจะหลุดออกจากระบบวนซ้ำ ถึง 85% การหลุดวนซ้ำนี้นำมาซึ่งปัญหาใหญ่มาก เราจะเผชิญวิกฤตใหญ่ของประเทศสองเรื่องใหญ่ คือ การสูญเสียเด็กไทยทั้งรุ่น และการส่งต่อความยากจนข้ามรุ่นจะขยายตัวครั้งใหญ่**

กสศ. มีเป้าหมายสำคัญคือการศึกษาทางเลือก (Alternative Education) และการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ (System Change) ดังนั้นการขับเคลื่อนในอีก 3 ปีข้างหน้าจำเป็นต้องอาศัยเครือข่ายนวัตกรรมการศึกษาทางเลือก เป็นการศึกษาแบบเปิด (Open Education) ที่ล้วนเกิดจากความร่วมมือของเครือข่าย

**ทั้งนี้หากกระทรวงศึกษาธิการหันมาปฏิรูปโครงสร้างระบบ โดยมองเด็กเป็นที่ตั้ง มองเห็นถึงความหลากหลายแตกต่าง จัดการการศึกษาให้มี**

**หลากหลายแบบหลายระบบ ก็จะช่วยตอบโจทย์ความต้องการของเด็กได้อย่างดียิ่ง** ฉะนั้นอยากให้ทุกคน

เปิดใจยอมรับและหันมาร่วมมือกัน ซึ่งการใช้ นวัตกรรมต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยแก้ปัญหาและเพิ่ม ทางเลือกหรือทางออกทางการศึกษาให้เด็กได้ เพราะ ระบบการศึกษาที่ผ่านมามีกำแพงกฎเกณฑ์มากมาย จึงอยากให้ผ่อนปรนลดกฎระเบียบเหล่านี้ลงบ้าง เพราะเมื่อเด็กออกจากระบบกลางคัน เขาจะเป็น แรงงานด้อยทักษะไปตลอดชีวิต

ข้อมูลจากงานวิจัยพบว่าถ้าเด็กออกจากระบบ การศึกษาแล้วประมาณ 3 เดือน เส้นทางพวกเขาคือ การเข้าสู่วงจรลีลา ติดเพื่อน ติดยาเสพติด ลองของ สุดท้ายก็เข้าสถานพินิจฯ ข้อมูลสถานพินิจฯปี 2561 - 2565 พบว่ามีเด็กที่กระทำผิดจำนวน 134,747 คน ที่ตัวเลขสูงมากเพราะที่ผ่านมาเราพยายามไปแก้ที่ ปลายทาง สถานพินิจฯเป็นหน่วยงานราชการที่ทำเรื่อง การศึกษาได้ดี สามารถแก้ไขปัญหาเด็กที่ก้าวพลาด ให้ก้าวถูก ทำให้พวกเขาก้าวในจังหวะที่เหมาะสม แต่ สุดท้ายการแก้ไขปัญหาที่แท้จริงคือต้องแก้ที่ต้นทาง คือระบบโรงเรียน ไม่ปล่อยให้เด็กหลุดออกจากระบบ การศึกษา

ปัญหาที่หนักที่สุดและเป็น วิกฤตจริงๆ ของการศึกษา ประเทศไทยคือ นักการเมือง มองปัญหาเรื่องการศึกษา อย่างผิวเผิน ขาดการมอง อย่างวิเคราะห์รอบด้าน





## พ.ต.ท.วรรณพงษ์ คชรักษ์ อธิบดีกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

### การศึกษาและการฝึกอาชีพ ถือเป็นหัวใจสำคัญ ในการพัฒนาเด็ก

เด็กกลุ่มที่กระทำผิดใช้เวลาอยู่ในสถานพินิจฯ ได้ไม่นานก็ต้องออกไป อย่างมากที่สุดคือ 7 ปี แต่อีกหลายสิบปีที่เหลือคือการใช้ชีวิตข้างนอก สิ่งที่เราทำอยู่ตอนนี้คือการให้การศึกษาระดับที่ตอบโจทย์ชีวิต เพราะเท่ากับเป็นการช้อนอนาคตให้แก่เด็กด้วย

หน้าที่หลักของกรมพินิจฯ คือ ดูแลแก้ไข บำบัด ฟื้นฟูเด็กที่อยู่ในกระบวนการยุติธรรม เราดูแลเด็กช่วงอายุ 12 - 18 ปี ปัญหาที่มีมากที่สุดคือปัญหาครอบครัวและเศรษฐกิจ เด็กกลุ่มนี้จบการศึกษาไม่เกินมัธยมต้น ส่วนใหญ่หลุดออกจากระบบการศึกษาตั้งแต่ ม.2 ครั้ง

ถ้าเราไม่ช่วยเหลือเด็กก็จะไปต่อไม่ได้ การศึกษาและการฝึกอาชีพถือเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาเด็ก

นอกจากนี้เรายังทำบรรยายกาศของสถานพินิจฯ ให้เป็นพื้นที่ปลอดภัย 4 อย่าง

**1. เป็นบ้านหรือครอบครัว**

**2. เป็นวัด** อบรมคุณธรรม จริยธรรม สอนให้เด็กเป็นคนดี

**3. เป็นโรงเรียน** ให้การศึกษาแก่เด็ก

**4. เป็นชุมชน** เด็กที่นี่จะต้องมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ได้เรียนหนังสือ เล่นกีฬา มีเพื่อน มีอาชีพ ฯลฯ เพื่อให้เด็กกลับไปอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณค่า





## วิทิต เต็มผลบุญ

เลขาธิการสมาคมศูนย์การเรียนรู้  
โดยองค์กรชุมชนและองค์กรเอกชน

### เด็กเพียงหนึ่งคน ทำให้เกิดแรงสั่นสะเทือน ทางสังคมได้มาก



ทฤษฎีผีเสื้อขยับปีก (Butterfly Effect) หมายถึงการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งเล็กๆ นำไปสู่หายนะที่ยิ่งใหญ่ เด็กเพียงหนึ่งคนทำให้เกิดแรงสั่นสะเทือนทางสังคมได้มาก เปรียบเสมือนการที่เด็กหลุดออกจากระบบการศึกษา ก็จะสร้างปัญหาที่หนักหน่วง และถ้าแก้ไขไม่ได้ ปัญหา ก็จะย้อนกลับไปที่ชุมชนและสังคม

การออกกฎหมายว่าถ้าเรียนไม่จบม.3 จะไม่สามารถทำงานในสถานประกอบการได้ คือการตีตราเด็ก อันที่จริงสถานพินิจฯ ไม่ได้ขังเด็กเพราะสุดท้ายวันหนึ่งเขาก็ออกไป แต่สิ่งที่ขังเขาไว้ตลอดชีวิตคือการบังคับด้วยกฎหมายข้อนี้ เด็กจะเรียนจบได้จริงๆ ก็ต้องนำมาตรา 15 ที่พูดเรื่องการจัดการศึกษาสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ นอก ระบบ และตามอัธยาศัยมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์กับเด็กให้มากที่สุด อยากให้มองข้ามเรื่องกฎหมาย เพื่อนำความเป็นมนุษยย์กลับมา

## เทวินฤทธิ์ วัชรศิลาชัย

เลขาธิการสมาคมสภาการศึกษาทางเลือกไทย



### เด็กต้องการการเรียนรู้ ที่แตกต่างและหลากหลาย

ตอนนี้โลกและภูมิทัศน์การศึกษาเปลี่ยนไป เราไม่ควรวนอยู่ในระบบการศึกษาแบบเดิม การศึกษาแบบลู่เดียวในปัจจุบันตอบโจทย์เด็กทุกคนไม่ได้ เพราะเด็กต้องการการเรียนรู้ที่แตกต่างและหลากหลาย รวมทั้งบางส่วนก็อยากเรียนรู้แบบมีรายได้ไปด้วย ฉะนั้นเครื่องมือสำคัญที่อยากเห็นคือ Education Card ที่ช่วยให้เด็กนอกกรอบเข้าหาแหล่งเรียนรู้ได้ทุกแห่งทุกที่ทุกเวลา ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ อยากให้รัฐทำความเข้าใจและขับเคลื่อนส่งเสริมเรื่องนี้

ปัจจัยที่ทำให้เด็กหลุดออกจากระบบการศึกษามีหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นระบบเศรษฐกิจ ระบบการเรียนการสอนที่เด็กไม่สามารถแข่งขันได้ เด็ก

จึงต้องออกกลางคัน การศึกษาทางเลือกเป็นอีกกลุ่มหนึ่งของระบบการศึกษาที่ยังไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควร แต่หากหลายภาคส่วนช่วยกัน ก็จะทำให้การศึกษาภาคสังคมเข้มแข็งและเติบโตต่อไปได้

อยากเรียกร้องให้ภาครัฐมีกลไกที่ชัดเจนในการดูแลภาคสังคม เช่น ศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ การที่ไม่มีความชัดเจนทำให้ผู้ปกครองไม่เชื่อถือ ไม่กล้าส่งเด็กมาเรียนในศูนย์การเรียนรู้ เพราะไม่รู้ว่าเรียนแล้วจะได้วุฒิการศึกษาหรือไม่ แม้กระทั่งสิทธิของครูที่ดูแลเด็ก ซึ่งไม่มีโอกาสได้รับการพัฒนาความรู้หรืออบรมตามสิทธิที่ควรได้รับตามมาตรา 14 ถ้าภาครัฐจัดการเรื่องนี้ได้ จะส่งผลดีต่อการศึกษาภาคสังคมและเด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษา

ที่มา : เรียบเรียงจากเวทีถกแถลงข่าวความร่วมมือและนำเสนอแนวคิดกรมเพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา “ทางเลือก การศึกษาที่แท้จริง และตอบโจทย์ชีวิตทางออกปัญหาเด็กและเยาวชนหลุดนอกระบบ” (4 เมษายน 2566)



# หนึ่งในทางออก ของประเทศไทย คือต้องใส่ใจ เด็กนอกระบบการศึกษา อย่างจริงจัง

**ธันว์ริดา วงศ์ประสงค์**  
ผู้อำนวยการสำนักพัฒนานวัตกรรม  
เพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้  
กองทุนเพื่อความเสมอภาค  
ทางการศึกษา (กสศ.)

ปัจจุบันประเทศไทยมีเด็กนอกระบบ  
การศึกษาประมาณ 1.4 ล้านคน ทั้งที่  
พวกเขาอยู่ในวัยที่ควรได้รับการส่งเสริม  
ศักยภาพ เพราะเรากำลังพูดถึงคนกลุ่ม  
Gen Z ที่กำลังจะกลายเป็นทรัพยากร  
สำคัญของประเทศ

ดังนั้นการใส่ใจเด็กนอกระบบ จึงเป็น  
วาระหนึ่งที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่า  
วาระอื่น เพราะการปล่อยมือจากพวกเขา  
จะทำให้คำว่า “แรงงานด้อยทักษะ” เป็น  
คำที่ติดตัวเขาไปตลอดชีวิต

ชวนทำความเข้าใจสถานการณ์วิกฤต  
ทางการศึกษาที่สำคัญ

องค์กรไอซีแอลอย่างกองทุนเพื่อความ  
เสมอภาคทางการศึกษา

กับภารกิจภาพฝันว่า...วันหนึ่ง  
ประเทศไทยจะไม่มีคำว่าเด็กนอกระบบ

“  
วันหนึ่ง  
ประเทศไทย  
จะไม่มีคำว่า  
เด็กนอกระบบ”



# 1 กลุ่มเด็กมีความหลากหลาย มีสภาพปัญหาที่ซับซ้อนมากขึ้น ทำให้ “การสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา” เป็นโจทย์ที่ไม่ง่าย



เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาของไทยมีจำนวนสะสมราวๆ 1 ล้านคน ซึ่งหากเรานำมาหารด้วยจำนวนจังหวัด 77 จังหวัด จะพบว่าเหลือจังหวัดละประมาณ 13,000 คน ถือเป็นตัวเลขที่ไม่เยอะมาก ด้วยตัวเลขประมาณนี้ จังหวัดสามารถรับมือได้ กสศ.จึงสนใจจับมือกับกลไกจังหวัด

ภาพนี้เกิดขึ้นอยู่แล้ว ซึ่งในมุมมองของ กสศ.เรามีบทบาทเข้าไปชวนจังหวัดหารือเพื่อให้เห็นปัญหาและทางออกร่วมกัน ควบคู่ไปกับการพัฒนาสร้างความเข้มแข็งให้หน่วยจัดการเรียนรู้ในพื้นที่

ปัจจุบัน กสศ. นำร่องทำงานกับ 12 จังหวัดก่อน โดยสุดท้ายจะมีการถอดบทเรียนเพื่อเป็นต้นแบบเรียนรู้ต่อไป ทั้งนี้ในการแก้ปัญหาเด็กและเยาวชนนอกระบบนั้น เรามองโจทย์เรื่องความเหลื่อมล้ำด้วย จึงมีการเสนอเชิงนโยบายไปพร้อมกันเพื่อปลดล็อกหลายอย่าง และผลักดันให้กลไกจังหวัดทำงานได้ผล

โดยในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับที่กำลังร่างกันอยู่ มีมาตรา 18 ที่ระบุว่า *เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ประชาชนซึ่งมีภูมิสำเนาหรือประกอบอาชีพหรือธุรกิจในจังหวัดใด อาจรวมตัวกันเป็นคณะบุคคล เพื่อให้การส่งเสริม สนับสนุนช่วยเหลือ เสนอแนะ อุดหนุน หรือให้ความร่วมมือในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในจังหวัดนั้นหรือจังหวัดใกล้เคียงได้...* ซึ่งก็คือการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมระดับจังหวัด โดยประชาชนเข้ามาจัดการศึกษาได้และสามารถลดหย่อนภาษีได้ด้วย

เหตุผลที่ กสศ. เลือกร่วมมือกับกลไกจังหวัดที่มีการเชื่อมการทำงานไปสู่หน่วยจัดการเรียนรู้ที่ต่ำกว่าระดับอำเภอ ระดับตำบล เพราะเชื่อมั่นว่าเป็นหน่วยพื้นที่ซึ่งใกล้ชิดตัวเด็ก อีกทั้งในจังหวัดยังมีหน่วยงานย่อยที่ดูแลด้านการศึกษา ดูแลด้านแรงงาน ดูแลด้านสวัสดิภาพต่างๆ ซึ่งหน่วยงานย่อยเหล่านี้มีขอบเขตอำนาจที่สามารถช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบได้ หากหน่วยงานในจังหวัดหันมาจับมือกันทำงาน โดยมองเด็กเป็นศูนย์กลางความเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดได้เร็ว

การมีเด็กและเยาวชนนอกระบบเยอะ ยังสร้างความสูญเสียต่อ GDP จังหวัดราวๆ 1-2 จุด ซึ่งถือว่าเป็นตัวเลขที่สูงมาก จังหวัดย่อมไม่อยากเห็น

เรื่องนี้เป็นสิ่งที่ กสศ. เองก็ต้องช่วยผลักดัน รวมถึงขับเคลื่อนให้มีแพลตฟอร์มเชิงบูรณาการ และกฎหมายที่จะมารองรับการทำงาน ถ้าสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้จริง จะส่งผลดีต่อการทำงานด้านเด็กและเยาวชนนอกระบบในทุกจังหวัด ไม่ใช่เฉพาะแค่ 12 จังหวัดนำร่องเท่านั้น

บทเรียนที่เราพบคือ

**1. พื้นที่ซึ่งทำสำเร็จ กลไกจังหวัดจะมีการบูรณาการ** โดยรวบรวมคณะทำงานจากหลายภาคส่วน ทั้งจากพม. (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์) นักการศึกษา รวมถึงกลุ่มเอ็นจีโอ เข้ามาหารือและขับเคลื่อน ทั้งนี้เอ็นจีโอถือว่าสำคัญ เป็นหน่วยขับเคลื่อนที่ทำให้เราได้เห็นตัวเด็ก เพราะเขามีคนลงพื้นที่

นอกจากนี้เรายังทำงานกับหน่วยจัดการเรียนรู้ระดับอำเภอและระดับตำบล ที่จะเป็นผู้สร้างการเปลี่ยนแปลงให้แก่เยาวชนทั้งด้านทักษะวิชาการ ทักษะชีวิต และทักษะอาชีพ โดยใช้ทุนในพื้นที่เป็นฐานการทำงาน

ดังนั้นการร่วมมือทำงานในหลายภาคส่วนจึงสำคัญและเป็นหนึ่งในปัจจัยความสำเร็จ แต่ทั้งนี้ก็มีจังหวัดและหน่วยจัดการเรียนรู้ที่ทำงานแล้วติดขัดหรือทำงานไม่สำเร็จด้วยเช่นกัน โดยปัจจัยที่ไม่สำเร็จเกิดเพราะมีแต่นักการศึกษาที่เข้าไปทำงานเรื่องนี้ ต้องยอมรับว่านักศึกษามีความคุ้นเคยกับเด็กและเยาวชนในระบบมากกว่ากลุ่มที่หลุดออกนอก

ระบบ ซึ่งพื่อนักการศึกษาไม่ค่อยมีความรู้เรื่องเด็ก และเยาวชนนอกระบบจึงส่งผลให้การขับเคลื่อนติดขัด การทำงานประเด็นเหล่านี้ควรต้องเป็นสหวิชาชีพ มีคนทำงานจากหลายวิชาชีพมาขับเคลื่อนด้วยกัน

**2. ปัจจัยด้านข้อมูล** ต้องทำงานด้วยฐานข้อมูล หากคนทำงานไม่มีข้อมูลชี้เป้า จะระบุและเจอตัวเด็ก และเยาวชนที่หลุดออกนอกระบบยากมาก ดังนั้นฐานข้อมูลชี้เป้าจึงสำคัญมาก เพื่อเราจะได้หาพวกเขาพบ ไปเยี่ยม ไปพูดคุย และนำการศึกษากลับไปสู่ชีวิตพวกเขาอีก

**3. เราต้องสร้างแรงบันดาลใจให้เด็ก** ต้องทำมากกว่าแค่บอกให้พวกเขา “กลับไปเรียน” “กลับไปฝึกอาชีพ” เราต้องมีกระบวนการสร้างแรงบันดาลใจให้เขาเห็นคุณค่าตนเอง เห็นทุน เห็นโอกาส

เมื่อเราให้โอกาสเด็กและเยาวชนวิเคราะห์ว่าเขา มีทุนอะไรบ้าง เช่น มีที่ดิน มีความรู้ด้านการเกษตร มีมอเตอร์ไซด์ สิ่งเหล่านี้จะทำให้เขารู้สึกมีคุณค่า และพร้อมแปลงทุนที่ตนมีให้เป็นโอกาสด้านการศึกษาและการทำงาน เขาจะเห็นความหมายของมันมากยิ่งขึ้น เพราะถ้าแค่ให้เงินแล้วส่งเขาไปฝึกอาชีพหรือไปเรียนต่อ ไม่ได้การันตีเลยว่าเขาจะไม่หลุดออกจากระบบอีก แต่เราต้องมีระบบสนับสนุนรองรับเขา ต้องมีระบบติดตามที่ดี ปัจจัยเหล่านี้หากทำได้อีกก็นำมาสู่ความสำเร็จ



# 2

## การศึกษาที่ทุกคนมีทางเลือก สลายเส้นแบ่งของคำว่า ในระบบ - นอก ระบบ

คำว่า “การศึกษาที่ทุกคนมีทางเลือก” เป็นคำที่ทรงพลังและมีความหมายมาก โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบที่เรา กำลังทำงานด้วย คำนี้ยังมีความหมายต่อพวกเขา เพราะเวลาเราพูดถึงเด็กนอกระบบ เรากำลังพูดถึงเด็กหลายเจดมาก มีทั้งเด็กที่ไม่ได้เรียนต่อ ม.3 หรือ ม.6 แต่เขาอาจจะไม่ได้มีความเสี่ยงอะไร มีทั้งเด็กกลุ่มเปราะบาง เด็กในสถานพินิจฯ เด็กพิการ คุณแม่วัยใส ซึ่งกลุ่มเหล่านี้เราต้องมีทางเลือกให้พวกเขา

ความท้าทายที่เจอคือ ปัจจุบันการศึกษาไทยมีแค่ลู่เดียวให้เด็กก้าวเดิน ทั้งที่เด็กและเยาวชนมีหลายเจดมาก ดังนั้นระบบการศึกษาทางเลือกต้องยืดหยุ่น เด็กจะไปทางไหนก็ได้ จริงๆ ในต่างประเทศนั้น เส้นแบ่งระหว่างวิชาชีพกับวิชาการค่อนข้างเบลอ เหลือแค่เส้นบางๆ แต่ของประเทศไทยการศึกษาสายอาชีพกับวิชาการสามัญยังแบ่งกันเข้มขันอยู่ จุดนี้ถือว่าเป็นปัญหามาก

การศึกษาทางเลือกก็เกี่ยวพันกับการศึกษาในระบบด้วย ด้วยความแข็งตัวของการศึกษาในระบบจนสร้างอุปสรรคขัดขวาง ทำให้เด็กบางกลุ่มไม่มีโอกาสเข้าเรียน ต้องหันออกนอกระบบ ดังนั้นหากการศึกษาในระบบสามารถทำให้เด็กมีทางเลือกมากขึ้น ยืดหยุ่นมากขึ้น เช่น นำหลักสูตรการศึกษาทางเลือกเสริมเข้าไปในหลักสูตรปกติของโรงเรียน และเพิ่มพื้นที่ให้เด็กค้นพบตัวเอง ก็จะทำให้เด็กค้นพบความหมายในตัวเอง ส่งผลให้เขาอยากเรียนรู้จนลดจำนวนเด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบได้ ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้เกี่ยวพันกัน

เด็กและเยาวชนหลุดออกมานอกรั้วโรงเรียนแล้ว เราควรมีระบบการศึกษาที่ยืดหยุ่นให้พวกเขา



มีทางเลือก คือ “วิชาการ วิชาชีพ วิชาชีพิต” อย่างปัญหาที่เจอตอนนี้ คือ เยาวชนในสถานพินิจฯ เขาออกจากรั้วโรงเรียนก่อนจบ ม.3 หรือ ม.6 ทำให้เขาได้วุฒิแค่ ป.6 หรือ ม.3 ซึ่งเป็นวุฒิต่ำกว่าที่เขาได้เรียนรู้มา ดังนั้นเราจึงควรต้องสร้างทางเลือกการศึกษาในสถานพินิจฯ ให้เขา เพื่อให้เขาได้รับทั้งวิชาการ วิชาชีพ และวิชาชีพิต

กรณีคุณแม่วัยใส นั้น มีกฎหมายรองรับให้พวกเขา กลับเข้าไปเรียนต่อได้ แต่ในทางปฏิบัติมีหลายอย่างไม่เอื้อ ทำให้แม่วัยใสต้องหลุดออกนอกระบบไป แต่หากเราสามารถจัดการศึกษาที่ยืดหยุ่นและเปิดโอกาสให้แม่วัยใสสามารถเรียนรู้ที่บ้านได้ การสร้างการยอมรับทัศนคติและความเข้าใจ จะทำให้พวกเขาไม่ต้องหลุดจากระบบและจบการศึกษาได้ ดังนั้นความยืดหยุ่นคือหัวใจสำคัญ



# 3

## นวัตกรรม การศึกษา ที่ทุกคนมีทางเลือก

กรณีศึกษาที่น่าสนใจและอาจนำไปขยายต่อในวงกว้างได้นั้น เบื้องต้นมี 3 โมเดล คือ

**1. โมเดลการจัดการศึกษาทางเลือกให้แก่เด็กและเยาวชนในสถานพินิจและศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน** ถือเป็นกรณีที่สามารถนำไปขยายวงกว้างได้ โดยตอนแรกเรานำร่องที่จังหวัดนครพนมที่เดียว แต่ต่อมาก็ขยายไปยัง 8 จังหวัดในภาคอีสาน และคิดว่าน่าจะขยายให้ครอบคลุมทั้งประเทศได้

เราทำทั้งการทำงานกับศูนย์การเรียน กศน. Mobile Learning คือสร้างพื้นที่และโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้เรียนระหว่างที่พวกเขาอยู่ในสถานพินิจและศูนย์ฝึกฯ หากขยายไปทั่วประเทศได้ จะสามารถช่วยเหลือเด็กได้หลักหมื่นคน

**2. โมเดลกลุ่มคุณแม่วัยใส** ตอนนี้อย่างไม่ได้ขยายมาก แต่มีศักยภาพที่จะขยายไปวงกว้างได้ ทั้งนี้เราพบว่าการจัดการศึกษาให้คุณแม่วัยใสนั้นควรเริ่มที่วิชาชีพและวิชาชีพก่อน ยังไม่ต้องเน้นวิชาการ เพราะสิ่งสำคัญคือต้องสร้างให้เขามีแรงบันดาลใจ ภูมิใจในตนเองก่อน อันจะทำให้เขาเห็นโอกาส เห็นความเป็นไปได้ อยากเรียนรู้ และยังต้องเอื้อให้เขาสามารถดูแลลูกได้ด้วย จากประสบการณ์คือเป็นการทำงานทั้งครอบครัว ควรเปิดโอกาสให้คุณพ่อวัยใสมาเรียนด้วยกัน และทำเรื่องพัฒนาการและการศึกษาของลูกพวกเขาด้วย

อีกทาง

โมเดลที่คิดว่าน่าสนใจคือที่อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ตอนแรกยังคิดไม่ออกว่าจะไปหาตัวคุณแม่วัยใสได้ที่ไหน แต่ที่เชียงใหม่เขามีนวัตกรรมจับมือกับ รพ.สต. เราเลยได้ลงพื้นที่ ไปเยี่ยมบ้านคุณแม่วัยใส ทำให้ครอบครัวเขายอมรับและยินยอมให้คุณแม่วัยใสมาฝึกอบรมวิชาชีพและวิชาชีพิต หลังจากนั้นก็เรียนรู้การเป็นผู้ประกอบการ พอเขาได้เรียนรู้สิ่งเหล่านี้ก็เกิดแรงบันดาลใจที่อยากกลับไปเรียนหลายคนภูมิใจที่หารายได้เองได้ ที่สำคัญคือเขาเห็นคุณค่าตัวเอง และมองเห็นโอกาสจากทุนที่เขาได้อยู่

**3. โมเดลบทบาทท้องถิ่น** เช่น อบต. สามารถเป็นหน่วยจัดการเรียนรู้ได้ โดยเฉพาะกับกลุ่มเยาวชนนอกระบบ ผู้สูงอายุ และผู้ว่างงาน ที่บอกว่าอบต.สามารถเป็นผู้จัดการเรียนรู้ได้ เพราะเขามีทรัพยากร ทั้งงบประมาณและเครือข่ายคนทำงาน

ตัวอย่างที่พบคือ อบต.หนองสนธิ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ทำเรื่องเกษตรอินทรีย์ เขานำปราชญ์ชาวบ้าน เกษตรอำเภอ และสาธารณสุขอำเภอ มารับรองคุณภาพผักให้เกษตรกร ผลผลิตต่างๆ จึงส่งขายตลาดใหญ่ได้ง่าย และอบต.ยังมีที่ดินให้ด้วย เกษตรกรสามารถมาทำแปลงเกษตรในที่ดินนี้ได้เลย นอกจากนี้เรายังเห็นเรื่องการศึกษาที่เชื่อมโยงกับชุมชน เชื่อมโยงกับความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ตอบโจทย์ทุนที่ชุมชนมี โดยที่เด็กและเยาวชนยังได้อยู่ในชุมชน





## 4 การสร้างผู้นำ การเปลี่ยนแปลง

การสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่จะมาขับเคลื่อนการศึกษา นอกระบบเป็นเรื่องสำคัญ แต่ไม่ง่าย คิดว่าน่าจะมียุ 3 เรื่องที่ผู้นำการเปลี่ยนแปลงควรมีคือ



**1. ต้องเข้าใจกลุ่มเป้าหมายและมีทัศนคติต่อกลุ่มเป้าหมายบนฐานของความเป็นมนุษย์** เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีพื้นที่ปลอดภัย มีพื้นที่เรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้เข้าถึงง่าย และผู้นำควรเข้าใจบริบทเข้าใจสภาพแวดล้อมว่าปัจจัยแบบไหนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมาย ยกตัวอย่างเช่น กรณีคุณแม่วัยใส บริบทที่เอื้อต่อเขาคือต้องพาคุณพ่อวัยใสและลูกๆ มาเรียนรู้ด้วย ดังนั้นผู้นำจึงควรเข้าใจกลุ่มเป้าหมาย มองเห็นศักยภาพ และอย่ามองว่าเขาเป็นผู้ด้อยโอกาส

**2. มีทัศนคติที่ดีต่อการศึกษา** เดิมเรามองว่าการศึกษาเป็นเรื่องของนักการศึกษาเท่านั้น แต่เมื่อโจทย์ที่เรากำลังขับเคลื่อนคือเด็กและเยาวชนนอกระบบ ซึ่งนักการศึกษาอาจไม่คุ้นเคยกับกลุ่มนี้

ดังนั้นเมื่อจะขับเคลื่อนเรื่องนี้ เราจึงควรต้องเปิดให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบการศึกษา เพื่อนำไปสู่การตอบโจทย์หลายๆกลุ่ม เช่น ตอบโจทย์คุณแม่วัยใส ตอบโจทย์เด็กและเยาวชนสถานพินิจฯ ตอบโจทย์เด็กและเยาวชนทั่วไป เรื่องเหล่านี้ต้องอาศัยเครือข่ายเข้ามาทำงานร่วมกัน เป็นลักษณะของสหวิชาชีพ

**3. ต้องมีการทดลองปฏิบัติจริงกับภาคีในพื้นที่** ควรทำ Social Lab เพื่อหากลไกการทำงาน หาแนวทางการทำงานใหม่ๆ ที่ลดช่องว่างและอุปสรรคที่มีอยู่ ซึ่งต้องทดลองทำไปแล้วสรุปบทเรียน เพื่อให้เห็นว่าแต่ละพื้นที่มีปัญหาไม่เหมือนกัน โอกาสในอาชีพก็ไม่เหมือนกัน ต้องตอบโจทย์ความหลากหลายตรงนี้ด้วย

# 5

## ภารกิจของ กสศ. เป็นงานที่ต้องอาศัยความร่วมมือ จากหลายภาคส่วน



การทำงานเพื่อผลักดันความเปลี่ยนแปลง ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ในมุมมอง กสศ. เรามองว่านี่คือการขับเคลื่อนแนวคิด All For Education ที่ทุกคนต้องเข้ามามีส่วนร่วม เราต้องเชื่อในพลังของเครือข่าย ถ้าทุกคนมีส่วนร่วม พลังจะเยอะ

ในแต่ละปี กสศ. ได้รับงบประมาณจากกระทรวงศึกษาฯ ไม่ถึง 1% ซึ่งเป็นงบประมาณที่น้อย อย่างไรก็ตาม เด็กและเยาวชนนอกระบบเราก็ช่วยได้แค่ราวๆ 20,000 คนเท่านั้น ทั้งที่กลุ่มนี้มีเป็นล้านคน ดังนั้นเราจึงต้องช่วยในลักษณะที่เป็น Social Lab ทำตัวแบบแล้วหาปัจจัยความสำเร็จ หาแหล่งเรียนรู้เพื่อสร้างแรงบันดาลใจแล้วทำเป็นนโยบาย เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ

**กสศ. จึงต้องเข้าไปสร้างเครือข่าย ทำอย่างไรให้จังหวัดเห็นสภาพปัญหา กสศ. ก็นำตัวเลขฐานข้อมูลที่เราสำรวจเข้าไปพูดคุย ให้ผู้เกี่ยวข้องได้**

เห็นว่าสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำในจังหวัดของเขาเป็นอย่างไร เหมือนเราเป็นทั้งกระจกและไฟฉายส่องให้เขาได้เห็น โดยเชื่อว่าเมื่อได้เห็นข้อมูลสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำในพื้นที่แล้ว คงไม่มีใครอยากปล่อยทิ้งไว้อย่างนั้น คนก็อยากแก้ปัญหา แต่เขาอาจไม่เห็นข้อมูล เลยไม่รู้ว่ามีปัญหาในพื้นที่มันใหญ่

เมื่อเขามองเห็นถึงปัญหาแล้วเขาก็ยินดีที่จะลงทุน ซึ่งต้องบอกว่างบประมาณและทรัพยากรในจังหวัดมีไม่น้อย เพียงแต่มันยังไม่ถูกจัดสรรในมิติเหล่านี้ กสศ. ก็เข้าไปช่วยทำหน้าที่เหมือนแพลตฟอร์ม ให้เกิดการจัดสรรหรือลงทุนเรื่องความเสมอภาคทางการศึกษามากขึ้น

ที่ผ่านมาคิดว่าเขาได้แรงบันดาลใจและมันขยายผลได้จริง อย่างในหลายจังหวัดเขาก็ช่วยเหลือเด็กนอกระบบได้หลักหมื่นคน มากกว่าที่ กสศ. ช่วยได้โดยตรงด้วยซ้ำ การที่จังหวัดยื่นมือมาช่วยยิ่งเป็นการขยายผลประโยชน์ที่กลุ่มเป้าหมายจะได้รับ ดังนั้นการมีเครือข่ายทำงานที่แข็งแกร่งยิ่งทำให้ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้เร็ว

ด้านเครือข่ายภาคเอกชน ตอนนี้บริษัทแสนสิริ จำกัด (มหาชน) ก็มาร่วมมือเรื่องเยาวชนนอกระบบ “Zero Dropout เด็กทุกคนต้องได้เรียน” ให้เด็กหลุดออกจากการศึกษาเป็นศูนย์ให้ได้ใน 3 ปี กับ “ราชบุรีโมเดล” เอกชนนับเป็นอีกกลไกที่มาช่วยขับเคลื่อนได้ หรือก่อนหน้านี้คนมักจะมีภาพว่าต้องให้ กศน. ดูแลรับผิดชอบ แต่แค่ลำพัง กศน. ย่อมไม่เพียงพอ ดังนั้นต้องมีเครือข่ายทำงานอื่นๆ มาช่วยกัน ขณะเดียวกันก็ต้องขับเคลื่อนนโยบายภาพใหญ่ด้วย ต้องทำพร้อมกัน ที่อยากเน้นย้ำคือการร่วมมือกันจะช่วยสร้างแรงกระตุ้นให้เกิดความเปลี่ยนแปลง

# 6

**ความเสี่ยงที่เด็กจะหลุดออกจากระบบการศึกษา  
จะเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในปีการศึกษา 2566  
ถ้าไม่จัดการหรือไม่มีนโยบายที่ชัดเจน  
จากข้อมูลเด็กจะหลุดออกจากระบบวนซ้ำถึง 85%**



การแก้ปัญหาเด็กและเยาวชนนอกระบบที่กลับเข้ามาในระบบอีกครั้งแต่อาจเสี่ยงหลุดออกไปอีก คิดว่านโยบายรัฐที่ทำแล้วได้ผลดีและไม่แพงคือจัดฐานข้อมูล เราต้องจริงจังกับฐานข้อมูล เด็กเข้าเรียนกี่คน อยู่ในระบบกี่คน มีความเสี่ยงอะไรบ้าง แล้วเราค่อยใช้ข้อมูลทำงาน หรือเอาข้อมูลมาออกแบบการทำงานได้อย่างตรงจุด

ยกตัวอย่างการจัดฐานข้อมูลกลุ่มอาชีวศึกษา ซึ่งเป็นอีกกลุ่มที่เราได้เข้าไปทำงานด้วย เราพบว่าทุกคนมีความเสี่ยงที่จะหลุดออกนอกระบบได้หมด แต่ความเสี่ยงนั้นมีความหนักเบาแตกต่างกัน โดยเราสามารถจัดกลุ่มเยาวชนอาชีวศึกษาได้ 3 กลุ่ม

**กลุ่มที่ 1 กลุ่มที่ยังสามารถดูแลความเสี่ยงได้ มีประมาณ 70 - 80%** โดยกลุ่มนี้ หากเราจัดโปรแกรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะชีวิตให้เขา ทำให้เขารู้สึกภาคภูมิใจ มีภูมิคุ้มกัน รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน เขามองเห็นความหมายในการเรียนรู้ ถ้าเราทำกระบวนการเหล่านี้ให้เกิดขึ้นในโรงเรียนได้ เราจะป้องกันเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ไม่ให้หลุดออกจากระบบการศึกษาได้

**กลุ่มที่ 2 กลุ่มที่เสี่ยงหลุดออกจากระบบสูง มีประมาณ 10%** เอาไม่อยู่ เพราะเขามีปัญหาสุขภาพ

ครอบครัวแตกแยก ปัญหาภูมิแพ้และซับซ้อน ต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านสุขภาพจิตมาช่วยแนะนำ และปรึกษา ดูแลเด็กเป็นรายคน

**กลุ่มที่ 3 กลุ่มที่อาจต้องช่วยทั้งในแง่จัดส่งโรงพยาบาล หรือให้การดูแลด้านยาซึมเศร้า มีประมาณ 2 เปอร์เซ็นต์** เป็นกลุ่มที่ถือว่าสถานการณ์หนักจริง

ในแง่การทำงาน เราสามารถทำข้อมูลและแบ่งกลุ่ม เขียว - เหลือง - แดง เพื่อดูแลไม่ให้เด็กและเยาวชนหลุดออกจากระบบการศึกษา แต่ที่ผ่านมาประเทศไทยอาจไม่ได้ใช้ข้อมูลในการทำงาน ทำให้เราไม่รู้สถานการณ์เด็ก ไม่รู้ความเปลี่ยนแปลงของเด็กอย่างแท้จริง ทั้งนี้เด็กที่เสี่ยงหลุดออกจากระบบ เขาจะมีการส่งสัญญาณมาก่อนอยู่แล้ว เช่น เริ่มขาดเรียน ผลการเรียนตก ลิ่งเหล่านี้ดูแลได้ตั้งแต่ในโรงเรียน หากครูได้รู้ข้อมูลก็สามารถเข้าไปดูแลช่วยเหลือได้เลย

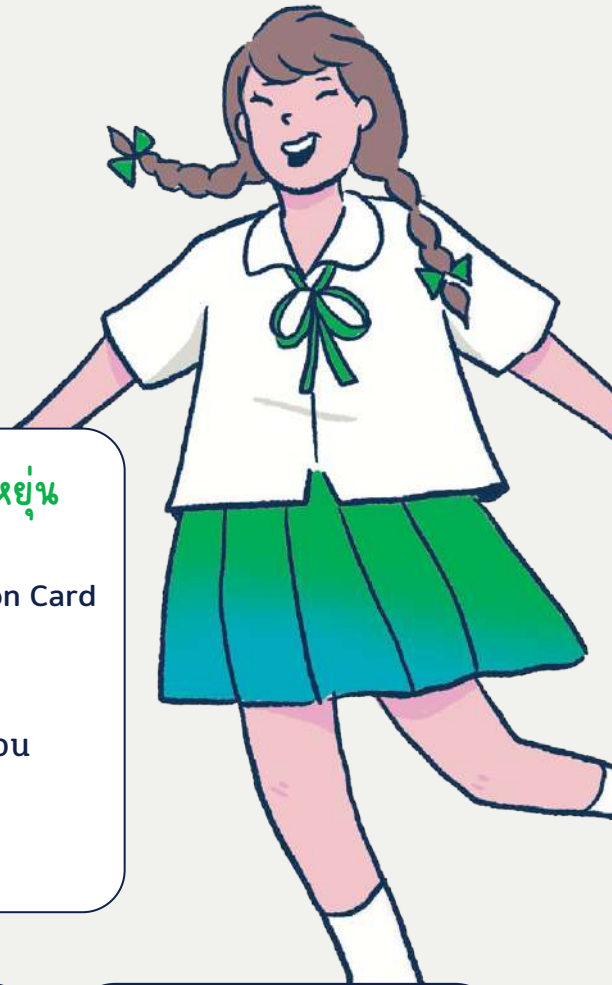
**การทำงานอย่างเป็นระบบ มีการใช้ฐานข้อมูล จัดกลุ่มเด็กตามความเสี่ยง และเข้าไปช่วยเหลือดูแลทันทีที่พบสัญญาณบ่งชี้ จะช่วยลดจำนวนเด็กหลุดออกจากระบบแบบวนซ้ำได้ ช่วยได้ก่อนที่เด็กจะหันหลังให้ระบบการศึกษาอย่างถาวร**

โจทย์เรื่องเด็กนอกระบบเป็นโจทย์ใหญ่ การป้องกันปัญหาก็สำคัญ แต่การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วก็สำคัญไม่ยิ่งหย่อน อายุของพวกเขาคือ 15-24 ปี ถือเป็นแรงงานที่สำคัญของประเทศ ขณะที่เรากำลังเจอภาวะสังคมสูงวัยและเด็กเกิดใหม่น้อยลง ดังนั้นเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้จึงสำคัญมาก หากเราไม่ทำอะไรกับเขาเลย ไม่ดูแลช่วยเหลือ เขาจะกลายเป็นแรงงานนอกระบบที่ทักษะต่ำและเสี่ยงติดอยู่ในวงจรความยากจนอีกนาน แต่หากเราลงทุนดูแลให้พวกเขาช่วยเหลือตนเองและครอบครัวได้ ผลที่เกิดขึ้นจะดีต่อทั้งชุมชน จังหวัด และประเทศไทย



# แนวทางการทำงาน ที่เอื้อต่อเยาวชน นอกระบบการศึกษา

ศูนย์การเรียนรู้ กศน.นำกลับเข้าระบบ



การศึกษาต้องทำให้ได้วุฒิ ออกแบบระบบที่ยืดหยุ่น

- |   |                                    |                                    |
|---|------------------------------------|------------------------------------|
| <p>1 Credit bank<br/>(เด็กที่ไม่เริ่มจากศูนย์)</p>                      | <p>2 อยู่ที่ไหน<br/>ก็เรียนได้</p> | <p>3 Education Card</p>            |
| <p>4 ระบบเทียบโอนมาตรฐานอาชีพ<br/>ตามกรอบวุฒิมาตรฐาน<br/>ทางวิชาชีพ</p> |                                    | <p>5 ระบบเทียบโอน<br/>มาตรา 23</p> |

## อาชีพ

เครื่องมือ  
เพื่อสร้าง  
การเรียนรู้

เชื่อมกับเอกชน

Social Enterprise

CSR

สถานประกอบการ

## ระบบกลไก

Mapping หน่วยงาน

- ✓ 4 ภาคหลัก คือ  
สาธารณสุข การศึกษา  
อาชีพ และสวัสดิการสังคม

Data เชื่อม - แชนจ์ - ใช้ข้อมูล

- ✓ ทำข้อมูลระดับชุมชน/พื้นที่
- ✓ ข้อมูลที่ไม่ตาย  
พร้อมนำไปใช้กับ  
กลุ่มเป้าหมาย

พื้นที่กลาง center

- ✓ ชุมชน/ศูนย์/หาเจ้าภาพ/  
ตั้งศักยภาพของกลไกเดิม

## การออกแบบทุน

✓ พัฒนาระบบ

.....

▼

โครงการเชิงเดี่ยว  
Setting  
ในระดับชุมชน

.....

▼

Area-Based  
โครงการ  
Pack คู่

.....

▼

Sandbox เพื่อเสนอ  
ต่อองค์กรนโยบาย



**นวัตกรรม**  
**การศึกษาทางเลือก**  
**เพื่อลดช่องว่าง**  
**ความเหลื่อมล้ำ**  
**ในการเข้าถึง**  
**การศึกษา**





## คำถามชวนคิด

**สาเหตุที่ทำให้เด็กและเยาวชนเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษานั้น เป็นเพราะระบบไม่เข้ากับเด็กหรือเด็กไม่เข้ากับระบบ**



แนวทางการช่วยเหลือเด็กนอกระบบในระยะยาวนั้น ระบบการศึกษาควรต้องปรับปรุงให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ยึดเด็กเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เพื่อสลายเส้นแบ่งของคำว่า “ในระบบ - นอกระบบ” ให้หมดไป

กสศ. ร่วมกับ “เครือข่ายนวัตกรรมการศึกษาทางเลือก” ได้ทำงานวิจัยเชิงพื้นที่ เพื่อเรียนรู้ ทดลอง พัฒนานวัตกรรม สร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนแสวงหาทางออกใหม่ๆ เพื่อไม่ให้เด็กคนใดต้องหลุดออกจากระบบการศึกษา

“นวัตกรรมการศึกษาทางเลือก” นั้นมีความสำคัญมาก เพราะเป็นกลยุทธ์ที่สร้างโอกาสเพื่อเอื้อให้คนหลายภาคส่วนแก้ไขปัญหาและเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีปลายทางที่ “เครือข่ายความเสมอภาคที่ยั่งยืนและพึ่งพาตัวเองได้” จะกลายเป็นความจริงในทุกหัวระแหงของเมืองไทย

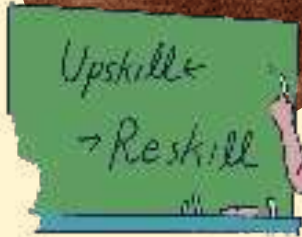
สลายปมในและนอกระบบ

กลุ่มเป้าหมาย

เด็กนอกระบบ  
ในชุมชน  
คลองเตย  
กรุงเทพมหานคร

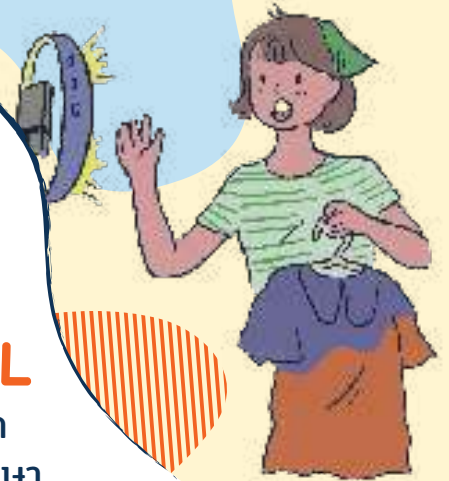
1

กิจกรรมที่เด็กทำ  
จะเป็นประสบการณ์  
และนำไปเทียบวุฒิการศึกษา  
ของศูนย์การเรียนรู้  
เพื่อใช้เรียนต่อในระบบ



## FREE FROM SCHOOL

ห้องเรียนนอกรอบเพื่อให้เด็ก  
มีทักษะการทำงานและวุฒิการศึกษา  
ทางเลือกที่จะช่วยเหลือเด็กและเยาวชน  
ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาการศึกษา  
และเศรษฐกิจจนต้องหลุดจาก  
ระบบการศึกษาให้กลับเข้าห้องเรียน



ตอบโจทย์ชีวิตจริง

2

### Learn and Earn

ฝึกการเป็นผู้ประกอบการ  
และมีรายได้ด้วย ผลจากการเรียน  
ที่นี่ทำให้เด็กถูกจองตัวเป็นจำนวนมาก  
ทำให้ตอนนี้ผลิตเด็กไม่ทันกับ  
ความต้องการของตลาด

เติบโตอย่างเต็มศักยภาพ

3

เด็กต้องมีทักษะ  
ที่ทำงานได้จริงและมีคุณภาพ  
เป้าหมายนอกจากเด็ก  
ต้องได้เงินแล้ว ฐานการเรียนรู้ต้อง  
พัฒนาตนเองเป็นกิจการเพื่อสังคม  
(Social Enterprise) ให้ได้





**ศิริพร พรม่วงค์**

**หัวหน้าโครงการ  
คลองเตยดีจัง**

## สร้าง “นวัตกรรม”

### เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้ประโยชน์สูงสุด

การออกแบบนวัตกรรมเริ่มต้นที่การตั้งคำถามว่า พื้นที่ที่เราทำงานนั้นมีปัญหาอะไร เด็กมีปัญหาอะไร เสร็จแล้วออกแบบเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้ประโยชน์สูงสุด

นวัตกรรมที่คลองเตยอาจจะไม่สามารถนำเอาไปใช้ได้ทุกที่ วิธีการคือการทดลองทำ อันไหนไม่ตอบโจทย์ก็ตัดออก อันไหนตอบโจทย์ก็เก็บไว้ เพื่อให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด เพราะฉะนั้นนวัตกรรมจึงไม่ได้ตายตัว เมื่อไหร่ก็ตามที่ปัญหาเปลี่ยน นวัตกรรมก็ต้องเปลี่ยน มุ่งหาแนวทางการหารายได้ที่หลากหลาย เพื่อตอบโจทย์เด็กที่มีความแตกต่างกัน

## ผลักดันให้เด็กเข้าสู่ระบบการศึกษา

คลองเตยเป็นพื้นที่ที่ค่อนข้างมีปัญหาความเหลื่อมล้ำอยู่แล้ว เป็นชุมชนที่มีปัญหาเรื่องพื้นที่ทำกิน ยาเสพติด ปัญหาเรื่องครอบครัว ซึ่งส่งผลกระทบต่อเรื่องการศึกษาด้วย ถึงแม้จะมีนโยบายให้เรียนฟรี แต่ก็ไม่ได้ฟรีจริง เพราะสำหรับครอบครัวยากจน ค่าใช้จ่ายเล็กน้อยก็เป็นจำนวนค่อนข้างเยอะสำหรับครอบครัวเขา

**เราพยายามปิดช่องโหว่ปัญหาจากตลาดการเรียนรู้ไปสู่ตลาดแรงงาน และผลักดันให้เด็กเข้าสู่ระบบการศึกษา แต่ผลสุดท้ายเด็กไม่สามารถ**

**กลับเข้าระบบได้ จึงต้องหาวิธีการคือ ทดลองให้เด็กฝึกทำงาน แต่ก็พบว่าเด็กไม่สามารถทำงานได้เนื่องจากปัญหาต่างๆ เช่น ความรับผิดชอบ การสื่อสาร ขาดทักษะในการทำงาน ฯลฯ ผู้ประกอบการจึงส่งเด็กกลับมา เราจึงพยายามแก้ปัญหาเหล่านี้อีกครั้ง** ค้นหาว่าทักษะอะไรที่เด็กยังขาด และพัฒนาเพื่อให้เด็กเป็นที่ต้องการของตลาดแรงงานคุณภาพ ดังนั้นจึงมีการออกแบบหลักสูตรเพื่อเพิ่มศักยภาพให้เด็ก แต่ก็มีข้อจำกัดด้านการงานเชิงลึกเพราะต้องใช้ต้นทุนสูง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องครู การจัดการต่างๆ แต่ก็ถือเป็นการลงทุนที่คุ้มค่า เพราะเด็กจะกลายเป็นคนที่มีคุณภาพในสังคม

มิติความเหลื่อมล้ำมีขนาดใหญ่ สิ่งที่เราทำมันเล็กน้อยมาก เราแค่เพิ่มโอกาสให้เด็กที่ไม่มีทางเลือก ต้องใช้ความเข้าใจปัญหา เข้าใจบริบทของเด็ก เข้าใจต้นทุน และทำเพื่อตอบโจทย์เด็ก เพราะฉะนั้นเด็กบางคนอาจไม่ได้กลับเข้าสู่ระบบการศึกษาร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่เรามองว่าการศึกษาไม่ใช่ทั้งหมดของเด็ก ชีวิตรอดต่างหากที่เป็นทางเลือกของเด็ก ถ้าใครอยากเข้าสู่ระบบก็เข้าสู่ระบบ ถ้าใครไม่ได้อยากเข้าสู่ระบบก็ฝึกทักษะอาชีพ ฝึกทักษะชีวิต เพื่อที่จะสามารถมีชีวิตในสังคมต่อไปได้

**เป้าหมายนอกจากเด็กต้องได้เงินแล้ว ฐานการเรียนต้องพัฒนาตนเองเป็นกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ให้ได้ มีเป้าหมายเพื่อแก้ไข**

**ปัญหาทางสังคมและสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก ยืนอยู่ได้ด้วยตนเอง โครงการไม่ต้องให้เงินสนับสนุนแล้ว เพราะเราไม่มีทุนมากพอที่จะช่วยเด็กได้ตลอดไป**

## **สำหรับเด็กออกระบบ:**

### **ทางเลือกควรมีมากกว่าการศึกษา**

การศึกษาที่ไม่ตอบโจทย์ชีวิตทำให้เด็กไม่รู้ว่าจะเรียนไปเพื่ออะไร ไม่รู้เป้าหมาย เรียนตามหลักสูตรเพื่อให้จบแล้วก็สอบ อาจจะมีความรู้ แต่ไม่รู้ว่าความรู้ที่นั่นนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตได้อย่างไร ทำให้ไม่มีแรงบันดาลใจ หรือเรียนไปแล้วจบออกมาค่าแรงเท่ากับคนที่ไม่ได้เรียน ไม่เห็นความแตกต่างระหว่างเรียนกับไม่เรียน

บางคนอาจจะชอบเรียน อยากจะได้ความรู้ อยากจะเรียนต่อ อยากจะมีความฝัน แต่วิธีการเรียนการสอนอาจไม่สนุก ไม่ทำให้เด็กเกิดความสนใจมากพอ หรือโรงเรียนไม่มีคุณภาพ ไม่มีพื้นที่พอให้เขามีทางเลือกที่ตอบสนองต่อความสนใจ

**ฉะนั้นทางเลือกควรมีมากกว่าการศึกษา พื้นที่ที่จะให้โอกาสควรมีมากกว่านั้น เป็นพื้นที่ให้เขาได้ทดลองฝึกทักษะต่างๆ ถ้ามีทางเลือกให้เด็กโดยไม่ต้องยึดติดค่านิยมแค่ว่าจะต้องได้วุฒิการศึกษา คิดว่าน่าจะตอบโจทย์ได้มากกว่า** เพราะตอนนี้เด็กเราหลายคนที่ยังเรียนจบ ม.6 แล้วมาขับแกร็บ มาขายข้าวแกง มาอยู่ร้านกาแฟ เป็นพนักงานบิ๊ม เป็นพนักงานกวาดขยะ อาจจะมีแค่ขั้นพื้นฐานว่าเขาจะเรียนรู้อะไร แต่การเรียนรู้อะไรจะเป็นเรื่องสำคัญที่สุด

### **หลักสูตรที่ตอบโจทย์ชีวิต**

อันดับแรกต้องจัดเด็กตามลำดับขั้นก่อน หลังจากนั้นเราจะให้เด็กเรียนออนไลน์ผ่านศูนย์การเรียนรู้ แต่ถ้าเป็นวิชาการต้องมาเรียนรวมกลุ่มที่โครงการระบบการเรียนจะเป็นแบบช่วยกัน โดยมีพี่เลี้ยง และไม่ได้เน้นวิชาการมากเกินไป

ด้านวิชาการประกอบด้วย 3 วิชา คือ คณิตศาสตร์ อังกฤษ ภาษาไทย เช่น

**คณิตศาสตร์** - เน้นให้เด็กเรียนรู้ในสิ่งที่จำเป็น และใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เรียนรู้เรื่องเปอร์เซ็นต์ ดอกเบี้ยผ่านธนาคาร เรียนเรื่องแชร์ลูกโซ่ผ่านเลข

ยกกำลัง เรียนเรื่องหอยผ่านความน่าจะเป็น ฯลฯ ร่วมออกแบบหลักสูตรโดยอาจารย์ที่จบปริญญาเอกด้านคณิตศาสตร์จากมหาวิทยาลัยมหิดล

**อังกฤษ** - ร่วมมือกับไอซ์ Teach for Thailand และ UNICEF ที่เป็นอาสาสมัครต่างชาติมาช่วยสอนหลักสูตรภาษาอังกฤษในชีวิตประจำวัน เก็บคะแนนตามระดับต่างๆ และให้รางวัลเด็กที่ผ่านเกณฑ์ทำคะแนนได้ดีให้ไปเที่ยวต่างประเทศที่ป็นัง มาเลเซีย และฟิสิกส์ไปในตัวด้วย เป็นการกระตุ้นให้เด็กตั้งใจเรียน

**เราพยายามปิดช่องโหว่ปัญหาจากตลาดการเรีรู้อู่ไปสู่ตลาดแรงงาน และผลักดันให้เด็กเข้าสู่ระบบการศึกษา แต่ผลสุดท้ายเด็กไม่สามารถกลับเข้าระบบได้ จึงต้องหาวิธีการคือ ทดลองให้เด็กฝึกทำงาน แต่ก็พบว่าเด็กไม่สามารถทำงานได้ เนื่องจากปัญหาต่างๆ เช่น ความรับผิดชอบ การสื่อสาร ขาดทักษะในการทำงาน ฯลฯ ผู้ประกอบการจึงส่งเด็กกลับมา เราจึงพยายามแก้ปัญหเหล่านี้อีกครั้ง**



## ทักษะชีวิต: Learn and Earn ฝึกการเป็นผู้ประกอบการและมีรายได้ด้วย

เด็กจะได้รับค่าแรงตามระดับความสามารถ ตัวอย่างเช่น ฝึกการใช้โปรแกรม Canva (แพลตฟอร์มการออกแบบกราฟิก) ออกแบบโปสเตอร์ได้ ชิ้นละ 100 บาท ถ้าทำอย่างอื่นได้ เช่น สัมภาษณ์ เพื่อทำคอนเทนต์ด้วย ก็ได้ค่าแรงเพิ่มอีก

นอกจากนี้เรายังร่วมมือกับคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเครือข่ายภาคธุรกิจ สอนเรื่องการขายเสื้อผ้ามือสอง เด็กต้องเรียน การตลาดกับ Shopee มีเวิร์กช็อปและทำระบบ การขาย มีทั้งขายส่ง ออนไลน์ และขายในชุมชน เราพบว่าเด็กสามารถบริหารจัดการได้ดี ตอนนี้นำรายได้ถึงเดือนละแสน ทำให้ไม่ต้องขอทุน โครงการ เหล่านี้เป็นการทำงานเสมือนจริง เพราะ มีบริษัทที่เด็กทำงานด้วยเป็นคนทำงานจริง ๆ เหมือนการทำงานทั่วไป

### ระบบดูแลรายบุคคล

**1. เด็กแต่ละคนมีปัญหาต่างกัน** เราจะมีการ พูดคุยก่อนว่าเขาประสบปัญหาอะไร เขาต้องการ อะไร แล้วเขามีทางเลือกอะไรบ้าง ต้องวางแผนชีวิต ร่วมกับเด็กและพ่อแม่ผู้ปกครอง เช่น เด็กบางคน อยู่ในโรงเรียนติดศูนย์ 24 ตัว เขาก็รู้สึกที่ไม่อยาก เรียนในระบบแล้ว เพราะว่าเขาไม่มีความสุข เข้ากับ เพื่อนไม่ได้ แต่พ่อแม่ก็ยิ่งอยากให้เรียนอยู่ ทางเลือก ของเขาคือ ต้องการที่จะหาเงินไปด้วยเรียนไปด้วย แต่ก็ไม่รู้ว่าจะเรียนแบบไหน เช่น จะเรียนกศน. หรือจะออกไปเรียนสายอาชีพ หรือจะเรียนกับเรา ที่ทำ MOU ร่วมกับศูนย์การเรียน ต้องถามความเห็น เด็กก่อนว่าต้องการอะไร

**2. ให้โอกาสเด็กได้เลือก** พอเลือกเสร็จแล้ว ให้เขากลับไปปรึกษากับครอบครัว อย่างเคสนี้น้อง เลือกเรียนที่ศูนย์การเรียนเพื่อมีวุฒิการศึกษา และ ทำงานที่เป็นโปรเจกต์กับเรา ทำตารางเรียนร่วมกัน มีระเบียบ มีข้อตกลงร่วมกัน จากนั้นเขาก็ต้องเรียน และทำงานไปด้วย เช่น วันเสาร์เรียนคณิตศาสตร์ ช่วงบ่ายเรียนภาษาอังกฤษ วันจันทร์ อังคาร คือ วันหยุด ต้องทำการบ้าน เพราะมีเรียนออนไลน์ด้วย

**3. มีระบบผู้จัดการคอย Follow up** ในระยะเวลา 8 เดือนเขาก็สอบ สอบเสร็จก็มาวางแผนกัน



ใหม่ว่าจะเลือกอะไร เรียนจบกับเรา 3 แล้วจะไป เรียนอาชีวะต่อหรือจะเข้าสู่ระบบ ต้องมีทางเลือก ให้เขาตัดสินใจ ถ้าเด็กขัดแย้งกับครอบครัว ก็ต้องมี การประนีประนอมกับครอบครัว

**4. ตอบโจทย์ความต้องการเด็กทุกช่วงเวลา** สิ่งที่เขาเลือกไม่ได้หมายความว่าเลือกแล้วเปลี่ยนแปลงไม่ได้ แต่ถ้าเลือกแล้วก็ต้องทำตามข้อตกลง ถ้าเขาไม่มีความสุข อยากเปลี่ยน ก็มาทำแผนกัน ใหม่ ทำซ้ำจนกว่าเขาจะพอใจ

### ต้องใช้พลังงานสูงเพื่อสร้าง การเปลี่ยนแปลง

ข้อจำกัดน่าจะเป็นเรื่องจำนวนคนที่จะต้องมา ดูแลระบบ เพราะเรามีคนน้อย เนื่องจากเราไม่ได้ รับงบจากที่ไหน เราพยายามทำให้ตัวเองอยู่รอด เพราะฉะนั้นการจ้างครูที่มีคุณภาพค่อนข้างยาก

การรับเด็กสักคนมาดูแลจะต้องคุยกันพอสมควร ว่าเขาจะตัดสินใจเรียนหรือไม่เรียน พอเราลงทุนกับเขา ไปแล้ว เราต้องการเด็กที่มีคุณภาพ เราไม่ต้องการ จ่ายเงินรายหัวเป็นทุนการศึกษาแล้วเด็กก็ไม่ใช้ชีวิต ของเขาเอง แต่เราจะ follow up เด็กค่อนข้างใกล้ชิด ช่วงแรกที่รับมาก็จะมีการคัดกรองระหว่างทาง เช่น รับมา 30 คน คัดกรองไปแล้วระหว่างทางอาจจะ เหลือ 20 คนหรือ 15 คน การขยายจำนวนเด็ก จึงยังไม่ได้ ด้วยข้อจำกัดและเงื่อนไขต่าง ๆ

ประเด็นที่เราเป็นห่วงคือการ follow up ระยะ ยาว เพราะการทำงานกับเด็กกลุ่มเปราะบางหรือ มีความเสี่ยงที่จะ drop out จากความยากจนต้อง ใช้พลังงานสูงมาก เราทำงานกับเขามา 9 ปี เหมือน เราเลี้ยงลูก กว่าเราจะมั่นใจได้ว่าเขากลายเป็นคนที่ มีคุณภาพในสังคมได้นั้นต้องผ่านอะไรมาเยอะมาก



ในอนาคตอยากเห็นภาพ  
ที่สังคมมองว่าการไม่อยู่ใน  
โรงเรียน ไม่ใช่เรื่องผิดปกติ  
หรือแปลกอะไร และ  
เด็กสามารถเลือก  
แหล่งเรียนรู้ที่ไหนก็ได้



### ภาพฝัน: วันที่เมืองไทย จะไม่มีคำว่าเด็กนอกระบบ

“ในอนาคตอยากเห็นภาพที่สังคมมองว่าการไม่อยู่ในโรงเรียนไม่ใช่เรื่องผิดปกติหรือแปลกอะไร และเด็กสามารถเลือกแหล่งเรียนรู้ที่ไหนก็ได้ ไม่ว่าจะในระบบ นอกระบบ แหล่งเรียนรู้อื่นๆ หรือโรงเรียนเฉพาะทางก็ได้ ซึ่งต้องมีมาตรฐานในการออกไปประกาศหรืออุทิศรับ ฉะนั้นการออกนอกระบบไม่ใช่ปัญหาของเด็ก แต่สังคมจะต้องมีแหล่งเรียนรู้ที่รองรับความต้องการและความหลากหลายให้ได้มากที่สุด เพื่อทำให้เด็กมีทางเลือกในการใช้ชีวิต และการออกนอกระบบโรงเรียนจะไม่กลายเป็นตราบป ให้เด็กได้อีก

ต้องเป็นหลักสูตรที่ใช้ได้จริง  
และสามารถนำมา  
ประยุกต์ใช้ในชีวิต  
ประจำวันได้

นางสาวลลิกษิกา  
อ่วมอรุณ (มีนัท)  
อายุ 20 ปี



ความฝันของหนูคืออยากมีร้านกาแฟเป็นของตัวเอง ตอนนั้นมีปัญหากับโรงเรียนก็เลยเลิกเรียนไป พอได้กลับมาเรียนม.6 จนจบก็คิดว่าจะเรียนต่อ การตลาดปวส.

หนูคาดหวังว่าการเรียน**ต้องเป็นหลักสูตรที่ใช้ได้จริงและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้** การเรียนที่ Free From School ดีมากเลย เรียนแล้วมีทั้งทักษะในการเรียน ทักษะการใช้ชีวิต และทักษะด้านอาชีพ การเรียนเราก็เรียนรู้เรื่อง วิชาคณิตศาสตร์เราก็รู้ว่าเอาไปใช้ได้อย่างไร ภาษาอังกฤษเราก็พูดสื่อสารได้ อย่างตอนนี้ที่เรียนก็เอาวิชาคณิตศาสตร์กับวิชาภาษาอังกฤษมาประยุกต์ แล้วมีกิจกรรมเสริมเข้าไปด้วย ทำให้เราเข้าใจง่ายขึ้น ไม่ใช่ให้เรียนแต่ทฤษฎี

หนูคิดว่าการศึกษามีความสำคัญ เพื่อนหนูอีกสามคนไม่ได้เรียนต่อ ต้องไปขายยาเสพติด ดิฉันงานต้องอยู่ในสถานพินิจฯ ถ้าเพื่อนได้เรียนก็น่าจะมีอนาคตที่ดีและไปไกลกว่านี้



# "ไร้สัมวิทยา"

ศูนย์การเรียนรู้ที่ใช้คำว่า

## "ทลายกรอบ"

เปลืองมาก

ศูนย์การเรียนรู้ที่ออกแบบการศึกษา บนเงื่อนไขชีวิตของเด็กๆ ในพื้นที่ ตำบลแม่ข่า อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นลูกหลานแรงงานข้ามชาติ และกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ไร้สัมเด็กๆ สามารถพาน้องมาเลี้ยงและมาเรียนด้วยได้



### สลายปมใน และนอกระบบ

ผสมผสาน ทั้ง การ เรียนรู้ในระบบและ ตามอัธยาศัย

### ตอบโจทย์ ชีวิตจริง

เน้นทักษะชีวิตเป็นหลัก โดยมีกิจกรรมต่างๆ ถึง 9 ชมรมให้เรียนรู้ เด็กมีอิสระที่จะเลือกในสิ่งถนัด และสนใจ ทั้งยังนำไป ประกอบอาชีพได้ด้วย เช่น การทำขนม ที่จะอิง กับผลิตภัณฑ์ในพื้นที่ ซึ่งเป็นไร้สัม อาทิ แยม สัม เค้กสัม ขนมหงอก

### เติบโต

#### อย่างเต็มศักยภาพ

การเรียนรู้ที่สนุกมีความสุข ทำให้เด็กอยากมาเรียน

มองว่าทุกคนมีความ เป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ

ไม่ดูเด็กหรือใช้ความ รุนแรง เพราะจะปิดกั้น การเรียนรู้ของเด็ก

## ครูวีระ อยู่รัมย์

ผู้อำนวยการ  
ศูนย์การเรียนรู้  
ไร่ส้มวิทยา



ถ้ารัฐไม่สามารถดูแลเด็กทุกคนให้เรียนจบภาคบังคับ เด็กหลุดออกจากระบบการศึกษาแล้วจะไปอยู่ตรงไหน เด็กที่ไม่จบการศึกษาไปทำงานไม่ได้เพราะไม่มีวุฒิ กลายเป็นการส่งมอบความจนเป็นมรดกให้ลูกหลาน การศึกษารูปแบบศูนย์การเรียนรู้ที่เราทำอยู่นั้นเราพยายามให้เด็กทุกคนเข้าถึงการศึกษาได้ จึงไม่มีค่าใช้จ่าย

ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษามีมานานแล้ว เรามีนโยบายเรียนฟรี แต่ค่าใช้จ่ายที่จะไปเรียนในแต่ละวันมากพอสมควร คนที่เข้าถึงระบบการศึกษาส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลางขึ้นไป คนที่ไม่มีต้นทุนที่จะไปต่อก็จะมาเรียนรู้ตามธรรมชาติ หรืออาจจะได้ยินคำว่า “ป้าชุมชน” ซึ่งเป็นการเรียนรู้โดยธรรมชาติเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การศึกษาที่ทุกคนมีทางเลือกและตอบโจทย์ชีวิตเป็นเรื่องสำคัญ บางคนเรียนรู้ประวัติศาสตร์ตั้งแต่สุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ แต่ไม่เคยเรียนรู้รากเหง้าของตัวเอง โรงเรียนไม่ได้สอนเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน **ถ้าไม่สอนเรื่องวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในพื้นที่ แล้วเด็กจะนำกลับมาใช้ได้** **อย่างไร ถ้าไม่สอดคล้องกับชีวิตจริงก็แค่ไปเรียนเพื่อให้มันผ่านๆ** แต่ถ้ามาเรียนในสิ่งใกล้ตัว เช่น การรักษาพื้นที่ป่า เด็กจะเรียนรู้ว่าพอเขาเกิดมาผู้ใหญ่จะนำสะดือไปฝังอยู่ใต้ต้นไม้ และต้นไม้ต้นนั้นจะไม่โดนตัดเลย เพราะเป็นสิ่งที่ถูกปลูกฝังในวัฒนธรรมความเชื่อ

ถ้าไม่สอนเรื่องวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในพื้นที่แล้วเด็กจะนำกลับมาใช้ได้อย่างไร ถ้าไม่สอดคล้องกับชีวิตจริงก็แค่ไปเรียนเพื่อให้มันผ่านๆ



## กลายกรอบระบบการศึกษา

ศูนย์การเรียนรู้ไร้ส้อมเปิดมาได้ 5 ปี การเปลี่ยนแปลงเชิงรูปธรรมที่เห็นได้ชัดคืออารมณ์กับพฤติกรรมของเด็ก หลายคนบอกว่าเด็กที่นี่ไม่เครียด ดูมีความสุขกับการเรียน เด็กเข้าหาทุกคนแบบไม่กลัวใคร กล้าที่จะสื่อสารและนำเสนอสิ่งที่คิด

เด็กที่ส่วนใหญ่เป็นลูกหลานแรงงานเคลื่อนย้าย และเป็นแรงงานนอกระบบ เด็กกลุ่มนี้เป็นกลุ่มเปราะบางและเหมือนไม่มีตัวตนในสังคม ไม่ได้รับสวัสดิการอะไรจากภาครัฐ นอกจากนี้เด็กยังมีหลายวัย การนำเด็กอายุต่างกันมาเรียนรวมกัน จึงเป็นเรื่องยาก เด็กบางคนมีปัญหาเรื่องความยากจนที่ส่งต่อกัน มีภาระต้องดูแลน้อง ไม่สามารถมาเรียนได้ เราจึงต้องหาวิธีดึงเด็กเข้าระบบ เช่น อนุญาตให้พ่อกับมาเรียนด้วย เด็กบางคนต้องย้ายตามพ่อแม่ไปอีกจังหวัด เราก็มีหน้าที่ส่งต่อให้เด็กเข้าสู่ระบบ เพราะถ้าไม่ทำเด็กจะหลุดจากระบบการศึกษาทันที

ที่นี่หลายกรอบตั้งแต่เป็นการเรียนรู้นอกระบบ และตามอัธยาศัย เราพยายามทำโรงเรียนเพื่อให้เด็กทุกคนเข้าถึงได้ จึงไม่มีค่าใช้จ่าย ประการต่อมาเป็นการเรียนรู้ที่สนุก เรียนแล้วเด็กสามารถคิดเองได้ ทำให้เด็กอยากมาโรงเรียน

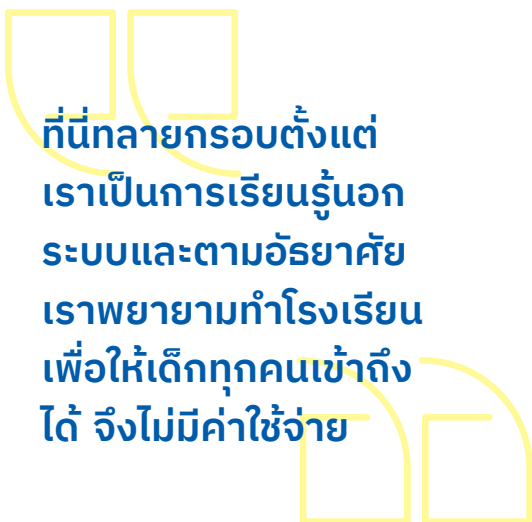
คำว่าสนุกคือเราพยายามออกแบบการเรียนที่สามารถออกนอกห้องเรียนได้ จะเป็นการนั่งเรียนนอนเรียนก็ได้ ภายนอกห้องเรียนมีพื้นที่เป็นทุ่งนา แปลงผัก ให้เด็กทำกิจกรรม สนุกและเรียนรู้ไปด้วยกัน จะไม่กดดันให้เด็กต้องมานั่งท่องจำอย่าง



เดียว เด็กยังสามารถมีทักษะชีวิตเพื่อใช้ในอนาคตได้ ไม่ใช่เพียงแค่หลายกรอบความเหลื่อมล้ำของเด็กที่มีต้นทุนน้อยเท่านั้น แต่ยังหลายกรอบระบบการศึกษาเดิม ถือว่าเป็นการศึกษาทางเลือกที่แท้จริง เราให้การศึกษาทางเลือกใหม่เพิ่มเติมขึ้นมา เพิ่มโอกาสให้เด็กทุกคนเข้าถึงการศึกษาได้

## กลายกรอบความเป็นครู

นอกจากเรื่องการศึกษา ครูของเราช่วยเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานในชีวิตของนักเรียนด้วย มีเด็กคนหนึ่งเป็นเด็กพิเศษ เข้ามาเรียนตั้งแต่อนุบาล ตอนนั้นก็ยังไม่พูดไม่เป็นคำ แต่เราพยายามให้สื่อสารได้ เด็กคนนี้ก็ยังมีสัญชาติ พ่อแม่ไม่รู้จะเริ่มต้นอย่างไร เราจึงช่วยเดินเรื่องกับอำเภอเพื่อขอยื่นการได้สัญชาติไทยแล้วก็พาไปขึ้นทะเบียนผู้พิการเพื่อจะได้สิทธิรับเบี้ยผู้พิการรายเดือน กรณีนี้คือการช่วยเหลือเด็กนอกเหนือจากเรื่องการศึกษา เพื่อที่เขาจะได้มีคุณภาพชีวิตที่ดี นำไปสู่สถานะที่ดีกว่าในอนาคต



ที่นี่หลายกรอบตั้งแต่  
เราเป็นการเรียนรู้นอกระบบ  
และตามอัธยาศัย  
เราพยายามทำโรงเรียน  
เพื่อให้เด็กทุกคนเข้าถึง  
ได้ จึงไม่มีค่าใช้จ่าย

## กลายกรอบความคิดของผู้ปกครอง

ผู้ปกครองบางคนคาดหวังว่าเด็กเข้ามาเรียน ศูนย์การเรียนรู้แล้วจะได้ใส่ชุดนักเรียน มีหนังสือเรียน แต่พอเจอเด็กที่ไม่มีชุดนักเรียน เขารู้สึกว่าทำไมลูกไม่เหมือนเด็กที่เรียนโรงเรียนอื่น หรือคิดว่าโรงเรียนนี้ทำไมมีแต่การเล่น ไม่มีการสอน ซึ่งจริงๆ แล้วเราอยากให้เด็กมีพัฒนาการตามวัยของเขา

เราใช้วิธีชวนผู้ปกครองมาทำกิจกรรมร่วมกับนักเรียน เช่น กิจกรรมดำนา กิจกรรมเกี่ยวข้าว กิจกรรมหาปลา เราจะเชิญผู้ปกครองมาโรงเรียนแล้วให้เด็กทำอาหาร จะได้เห็นว่าคุณทำอาหารเป็นแล้ว กิจกรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่จับต้องได้ อะไรที่เห็นแล้วจับต้องได้เขาก็จะมีความเชื่อมากขึ้น เราค่อยๆ ดึงผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเหล่านี้ พยายามออกแบบกิจกรรมระหว่างครู ผู้ปกครอง และนักเรียนร่วมกัน

## ความท้าทาย

### ของการจัดการเรียนการสอน

**1. ขาดแคลนงบประมาณ** รัฐอนุญาตให้จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ แต่ไม่มีงบประมาณหรือสวัสดิการให้เลย จึงต้องหาทุนเองทั้งหมด ต้องจัดการเรียนการสอนบนข้อจำกัดเรื่องงบประมาณ

**2. เด็กที่อายุต่างกันมาเรียนชั้นเดียวกัน** เช่น ป.1 มีเด็กอายุ 7 - 15 ปี ซึ่งเด็กเล็กกับเด็กโตพัฒนาการจะต่างกัน ต้องออกแบบหลักสูตรใหม่อีกครั้งเพื่อให้การเรียนมีประสิทธิภาพที่สุด

**3. ข้อจำกัดเรื่องภาษา** เด็กบางคนพูดภาษาไทยไม่ได้เลย เพราะภาษาไทยไม่ใช่ภาษาแม่ของเขา พอพูดและอ่านไม่ได้ เขาก็ไม่อยากเรียนแล้ว ครูสอนอะไรก็ไม่เข้าใจ ต้องพัฒนาการสอนภาษาไทยตั้งแต่เด็กเล็กไปจนถึงเด็กโต

**4. บริบทของครอบครัวเด็ก** เราทำงานกับลูกหลานแรงงานที่เคลื่อนย้ายไปเรื่อยๆ บางคนมาเรียนเทอมเดียวก็ต้องย้ายตามครอบครัวไป เราต้องมาดูว่าเด็กกลุ่มไหนมีความเสี่ยงที่จะไปก่อน และออกแบบการเรียนการสอนสำหรับกลุ่มนี้ให้เหมาะสม

## ไม่สะดวกเรียน ในระบบเพราะไม่มี เงินและอายุเกิน

นางสาวกิง  
ลุมหม่า (ก)   
อายุ 16 ปี



ความฝันคืออยากเรียนจบ ม.6 แล้วก็อยากทำงานช่วยครอบครัว อยากเป็นพนักงานเซเว่นที่ไม่สะดวกเรียนในระบบเพราะไม่มีเงินและอายุเกิน พอได้เรียนที่นี่ก็รู้สึกภูมิใจมาก ก่อนที่จะเข้ามาเรียน เราอ่านเขียนภาษาไทยไม่ได้ แต่ผ่านไปหนึ่งปี ตอนนี้ก็อ่านได้ เขียนได้แล้ว

เรียนที่นี่ไม่ได้เสียค่าใช้จ่ายอะไรเลย บรรยายากการเรียนก็ดีมาก เพื่อนก็ดี ครูก็ไม่ดูไม่ตำ แต่งกายชุดปกติ ไปทำกิจกรรมบนภูเขาไปพักผ่อน ไปเล่นละคร อยากเรียนอะไร ครูก็จะสอนให้

## สลายปมใน และนอกระบบ

เด็กได้อยู่ใกล้ครอบครัว  
ไม่ต้องไปเรียนที่ไกลๆ  
ชาวบ้านก็ได้เรียนรู้ร่วมกัน  
กลายเป็นพื้นที่เรียนรู้  
ที่ไม่มีเส้นแบ่งระหว่าง  
โรงเรียนกับชุมชน



## ตอบโจทย์ ชีวิตจริง

เน้นเรื่อง "ศาสตร์ของชุมชน"  
บ้านห้วยฟ่านเป็นโรงเรียน  
ขนาดเล็ก แต่ห้องเรียน  
มีขนาดใหญ่ที่สุด ก็คือ  
ป่าไม้ แหล่งน้ำและวิถีชีวิต  
ของคนในชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย  
เด็กในชุมชนที่ไม่ต้องการ  
เดินทางไปเรียนไกลบ้าน  
และอยากเรียนหลักสูตร  
การศึกษาที่อิงกับวัฒนธรรม  
และธรรมชาติในพื้นที่

## ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ธรรมชาติบ้านห้วยฟ่าน จังหวัดน่าน สถานศึกษาที่ชาวบ้านลุกขึ้นมาจัดการศึกษา ให้ลูกหลานด้วยตัวเอง

### เติบโต อย่างเต็ม ศักยภาพ



ถ้าเรียนเก่งเด็กต้องเก่งทั้งห้อง ถ้าไม่เก่งก็ขอให้เป็นคนดี

1. มีจิตใจเป็นสาธารณะ
2. มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
3. รู้จักทำงานเป็นทีม
4. ช่วยเหลือกันและกัน

ครูเปิดพื้นที่ให้เด็กกล้าแสดงออก กล้าที่จะถาม  
กล้าที่จะเรียน กล้าที่จะศึกษา เพื่อให้เด็กมีหลักคิด

ลองนึกภาพตาม...ก่อนจะมี “ศูนย์การเรียนรู้ ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน จังหวัดน่าน” ซึ่งมี นิยามต่อท้ายว่า “โรงเรียนชุมชน” นั้น การศึกษาของเด็กๆ ที่นี้เป็นแบบไหน

ก่อนปี พ.ศ. 2556 ที่นี้ไม่มีโรงเรียน ทำให้เด็กๆ ต้องออกไปเรียนที่โรงเรียนประจำซึ่งห่างออกไป สองร้อยกิโลเมตร กว่าจะได้กลับบ้านที่ก็ช่วงปิดเทอม พวกเขายังเป็นเพียงเด็กตัวเล็กๆ อายุ 7 ขวบกัน เท่านั้นเอง จากนั้นคนในชุมชนคิดว่าไม่ได้การละ เด็กต้องได้อยู่กับครอบครัวสิ วันหนึ่งพวกเขาได้ มีโอกาสเจอกับคณะอาจารย์จากโรงเรียนลำปางลายมาศ พัฒนา (เครือข่ายโรงเรียนพัฒนาตนเองของ กสศ. ที่นำแนวคิดสนามพลังบวกมาเป็นจุดเริ่มต้นของการ

เปลี่ยนแปลงโรงเรียนเชิงระบบ) ที่ขอให้ชุมชนช่วย เล่าให้ฟังว่าที่นี่มีจุดเด่นอะไรบ้าง

คำถามนี้เปลี่ยนแปลงที่นี้ไปโดยสิ้นเชิง...การ หันกลับมาทบทวนเรื่องทุนในชุมชน ทำให้ชาวบ้าน ได้คำตอบว่า “ชุมชนเรามีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ มากเลย มีป่า มีน้ำ มีความมั่นคงทางอาหาร มี วัฒนธรรม” กลายเป็นที่มาของหลักสูตรที่เรียกว่า “มรดกห้วยพ่าน” ซึ่งนำมาบูรณาการเข้ากับทุกวิชา ที่ สพลู. กำหนดขึ้นมาได้หมด ที่สำคัญ... “เรามี ห้องเรียนขนาดใหญ่ ซึ่งยึดเด็กเป็นหลัก เด็กเรา ชอบเรื่องอะไร เราจะเอาเรื่องนั้นเข้ามาสอน”

หลังจากนั้นเด็กที่นี้ก็ไม่ต้องจากบ้านไปเรียน ที่ไหนไกลๆ อีกเลย



## ผู้ใหญ่ สมบูรณ์ ใจปึง

จุดเริ่มต้นที่ไม่ง่าย

แรงบันดาลใจในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ นี้ เกิดขึ้นจากสมัยก่อนลูกชายของผมไม่มีที่เรียน หนังสือ และถูกส่งไปเรียนที่จังหวัดน่าน ซึ่งห่างจาก หมู่บ้านเกือบ 200 กิโลเมตร มีความยากลำบาก มากในการเดินทางเพราะไม่มีรถ จึงมีความคิด จัดตั้งโรงเรียนขึ้น อยากให้เด็กๆ ในชุมชนได้มี โอกาสเรียนหนังสือ หากไม่มีศูนย์การเรียนรู้แห่งนี้ ชุมชนห้วยพ่านก็มีโอกาสล่มสลายได้สูง เพราะเด็ก ต้องออกไปเรียนข้างนอกแล้วก็จะไม่กลับมา ดังนั้น การเปิดศูนย์การเรียนรู้นี้จะดึงเด็กกลับมาในชุมชนได้ เราต้องสร้างการเปลี่ยนแปลงว่าอยู่ที่ไหนก็เรียนได้

การสร้างโรงเรียนช่วงแรกยอมรับว่าเหนื่อย และยากลำบาก เพราะผมเองก็จบแค่ป.6 กว่า จะ สร้างเสร็จไม่ใช่เรื่องง่าย ตั้งใจจะทำให้ที่นี้เป็น ศูนย์การเรียนรู้ที่ยั่งยืนและเติมเต็มให้ชุมชน

## หลักสูตรการศึกษา

### ที่อิงวัฒนธรรมและธรรมชาติ

ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาขึ้นอยู่กับบริบท ของพื้นที่ อย่างภาคเหนือเป็นพื้นที่หมู่บ้านบนดอย ที่ขาดโอกาส เป็นพื้นที่ห่างไกล บางส่วนพ่อแม่ทำงาน ต่างจังหวัด ให้ลูกอยู่กับย่ากับยาย ไม่เหมือนอยู่กับ

พ่อแม่ บางครั้งก็ได้เรียนบ้างไม่ได้เรียนบ้าง บางครั้งมีเงินส่งบ้างไม่ส่งบ้าง เด็กไม่มีเงินก็ไม่ได้ไปเรียน

ผมอยากให้ทุกคนมีส่วนร่วมออกแบบหลักสูตรการศึกษาให้ชุมชน ซึ่งได้แก่ เรื่อง ดิน น้ำ ป่า วัฒนธรรม และความมั่นคงทางอาหาร เพื่อให้ทุกคนรู้ปัญหาและความต้องการของชุมชนที่แท้จริง โดยศึกษาจากป่าในชุมชนหนึ่งหมื่นกว่าไร่ เริ่มต้นจากการหาจุดร่วมของชุมชนให้เจอ แต่ทุกวันนี้กลับค่อยๆ เลื่อนหายไปจากชุมชน สาเหตุหนึ่งเพราะเด็กถูกผลักดันให้ไปอยู่ในระบบการศึกษา คือใช้เวลาอยู่ในโรงเรียนมากกว่าอยู่ที่บ้าน

จุดเด่นของแต่ละชุมชนมีความหลากหลายมาก ศูนย์การเรียนรู้สามารถนำจุดเด่นเหล่านี้มาให้เด็กเกิดการเรียนรู้ เขาได้ซึมซับและเรียนรู้ร่วมกับชุมชน สิ่งเหล่านี้จะไม่หายไป ถ้าเราไม่เอาเรื่องใกล้ตัวชุมชนเข้ามาไว้ในการศึกษา ผมคิดว่าอีกไม่กี่ปีวัฒนธรรมเหล่านี้ก็จะหายไป

**จุดเด่นของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนธรรมชาติ บ้านห้วยพ่าน ผมมองว่าเป็นเรื่องหลักสูตรการศึกษาที่อิงวัฒนธรรมและธรรมชาติ เพราะชุมชนมีเอกลักษณ์ที่ค่อนข้างชัดเจน มีอาจารย์มหาวิทยาลัยเข้ามาช่วยพัฒนาหลักสูตร เช่น จำนวนปลาอิงกับคณิตศาสตร์อย่างไร วิธีชีวิตไปตรงกับหลักสูตรด้านไหนเราก็นำมาประยุกต์ใช้ เรียกว่าปรับนิเวศในชุมชนให้เข้ากับระบบการศึกษา**

เป้าหมายคือต้องเติมเต็มให้เด็กเติบโตอย่างมีคุณภาพ เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาสังคม ซึ่งคำว่า “อยากเรียน” กับ “ต้องการจะเรียน” มีความหมายต่างกัน อยากเรียนคือเรียนให้จบแล้วไปทำอาชีพต่อ แต่ต้องการจะเรียนคือการศึกษาเรื่องต่างๆ ให้ถ่องแท้ว่าแก่นของเรื่องนั้นเป็นอย่างไร

## การศึกษาทางเลือก :

### หนทางที่ทุกคนต้องร่วมมือกันสร้าง

การศึกษาทางเลือกทำให้เด็กได้เรียนในสิ่งที่อยากเรียนและสามารถนำไปใช้กับชีวิตจริงได้ เด็กทุกคนมีโอกาสอยู่ใกล้กับครอบครัว คนในชุมชนก็ได้ศึกษาเรียนรู้ร่วมกัน ผมยกตัวอย่างกรณีเด็กบางคนที่พ่อแม่ไปทำงานต่างจังหวัด บางครั้งลำพังแต่อยู่กับญาติอาจจะคุยกันไม่ได้ อย่างน้อยมีพี่น้องคน



ในชุมชนช่วยกันแนะแนว ศูนย์การเรียนรู้ของเราคือให้ชุมชนเข้ามาช่วยเรื่องการศึกษาของเด็ก

ผมเคยพูดมาหลายครั้งแล้วว่าระบบการศึกษาที่เด็กเรียนอยู่ เด็กอยู่กับพ่อแม่ไม่กี่ชั่วโมง ก็เอามาฝากครู มอบภาระให้ครูเป็นคนดูแล แต่การศึกษาทางเลือกที่เราทำอยู่ ทุกคนในชุมชนมีส่วนที่จะต้องช่วยกันดูแล ต้องช่วยกันรับผิดชอบ มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการด้วย

นอกจากนี้ผมอยากเห็นความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชน รวมทั้งมีหลักประกันที่มั่นคงชัดเจนให้ระบบการศึกษาทางเลือกไม่ว่าจะเรื่องเงินสนับสนุนหรืออื่นๆ เพราะหากในอนาคตผมต้องวางมือก็ต้องมีคนพร้อมจะสานต่อเพื่อไม่ให้ชุมชนต้องล่มสลายไป



ความท้าทายมีมากพอสมควร เพราะถูกมองว่า ศูนย์การเรียนรู้ไม่สามารถพัฒนาเด็กได้ คือยังไม่ได้รับการยอมรับ อุปสรรคต่อมาก็คืองบประมาณสนับสนุน ผมคุยกับคณะกรรมการการเรียนรู้และคนในชุมชนว่า วิธีการบริหารจัดการเพื่อที่จะหาทุนให้ศูนย์การเรียนรู้ คือเราจะหักเงินจากคนที่เข้ามาศึกษาดูงานในชุมชนประมาณ 5-10% เพื่อนำเงินมาพัฒนาศูนย์การเรียนรู้

ในขณะที่เดียวกันก็อยากให้ศูนย์การเรียนรู้ขึ้นตรงกับหน่วยงานของรัฐส่วนใดส่วนหนึ่ง อยากให้ช่วยสนับสนุนงบรายหัวให้เด็กบ้าง แท้จริงเด็กที่เรียนกับศูนย์การเรียนรู้ก็คือคนที่อยู่ในประเทศไทยทั้งนั้น อย่างน้อยก็ลดความเหลื่อมล้ำการเข้าถึงการศึกษา ตอนนั้นผมก็ต้องพึ่งภาคเอกชนเป็นบางส่วน ผมมองว่าในวันข้างหน้าถ้าไม่มีภาคเอกชนจะทำให้ศูนย์การเรียนรู้มีปัญหา

**จุดเด่นของศูนย์การเรียนรู้  
ชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน  
ผมมองว่าเป็นเรื่องหลักสูตร  
การศึกษาที่อิงวัฒนธรรม  
และธรรมชาติเพราะชุมชน  
มีเอกลักษณ์ที่ค่อนข้างชัดเจน  
มีอาจารย์มหาวิทยาลัย  
เข้ามาช่วยพัฒนาหลักสูตร**

### โรงเรียนชุมชนไซซ์เล็กกับการกิจยิ่งใหญ่

สำหรับพี่น้องที่อยู่บนพื้นที่ห่างไกล โรงเรียนขนาดเล็กมีส่วนสำคัญมาก จริงๆที่ไหนก็สามารถพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กให้มีคุณภาพได้ อยู่ที่การบริหารจัดการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุด ดึงเขาเข้ามามีส่วนร่วม ถ้าเขามีวิชาอะไรให้มาสอนทำเป็นหลักสูตร ความสำคัญของโรงเรียนขนาดเล็กก็คือ ชุมชนกับโรงเรียนเป็นอันหนึ่งอันเดียวได้ประโยชน์ซึ่งกันและกัน ชุมชนได้ประโยชน์จากโรงเรียน โรงเรียนก็ได้ประโยชน์จากชุมชนด้วย

## เราอยากเรียน อะไรเราก็ได้เรียน เป็นเรื่องใกล้ตัว และทำเป็นอาชีพ ได้ด้วย



นายสิทกร  
แตงอุด (เจมส์)  
อายุ 16 ปี

การศึกษาทำให้เรามีความรู้รอบตัว สมมติเราไปทำงานที่อื่น เรื่องภาษาเราก็สามารถคุยกับเขาได้

ผมเรียนที่นี่ตั้งแต่อยู่อนุบาลจนถึง ม.3 ผมไม่ได้ออกไปเรียนข้างนอกหมู่บ้านเลย รู้สึกว่าเรียนที่นี่แล้วดีเพราะอยู่ใกล้บ้าน อยู่แบบวิถีชุมชนของเราไป สนุกดี ไม่เครียด อยู่ที่โรงเรียนก็เป็นพี่เป็นน้องกัน ก่อนจะจบม.3 ผมทำโครงการเรื่องการขับรถไฟ ผมชอบตรงนี้คือเราอยากเรียนอะไรเราก็ได้เรียน เป็นเรื่องใกล้ตัวและทำเป็นอาชีพได้ด้วย

ความฝันคือผมอยากมีบ้าน อยากเป็นชาวไร่ ชาวนา อยากมีธุรกิจรถไฟเป็นของตัวเอง เพราะตอนนี้ผมเป็นลูกน้องรับจ้างขับรถไฟอยู่

# "โรงเรียนมือถือ"

## นวัตกรรม เพื่อการเรียนรู้ ทุกที่ทุกเวลา



**กลุ่มเป้าหมาย**  
เด็กมัธยมศึกษาตอนต้น  
ส่วนใหญ่เป็นเด็กนอกระบบ  
และเด็กที่ถูกปล่อยตัว  
จากสถานพินิจฯ

ศูนย์การเรียนรู้ CYF (Children and Youth Development Foundation) ร่วมกับ กสศ. คณะกรรมการศึกษาธิการจังหวัดนครพนม สถานพินิจ และคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดนครพนม และภาคีเครือข่ายพัฒนาเด็กนอกระบบจังหวัดนครพนม พัฒนานวัตกรรม "โรงเรียนมือถือ" ที่เคลื่อนที่ไปหา กลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้เด็กสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ได้ ตามความสนใจทุกที่ทุกเวลา

### สลายปมใน และนอกระบบ

- สำรวจความต้องการ และศักยภาพของเด็ก นำเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้หรือฝึกอาชีพ ให้ได้มีวุฒิอย่างน้อย ม.3
- เทียบโอนประสบการณ์ ทั้งผลการเรียนเดิม ประสบการณ์ชีวิต และหน่วยกิตตาม เกณฑ์จากการศึกษา ภาคบังคับ

### ตอบโจทย์ ชีวิตจริง

- **ทลายกรอบเรื่องห้องเรียน** เด็กไม่ต้องเข้าไปอยู่ในโรงเรียน
- **ทลายกรอบเรื่องครู** เด็กกลายเป็นครูของตัวเอง
- **ทลายกรอบเรื่องเวลา** เด็กรู้สึกว่าการใช้เวลาของชีวิตคือการเรียนรู้

### เติบโต อย่างเต็มศักยภาพ

- เปิดโอกาสให้เรียนหลักสูตรระยะสั้นกับผู้เชี่ยวชาญ
- สนับสนุนให้เดินต่อไปจนสุดทาง โดยมีผู้ประกอบ-การในพื้นที่ช่วยสนับสนุน
- เน้นเรื่อง "ความสุขในชีวิตเด็ก" จึงเพิ่มการเรียนรู้เรื่อง soft skill เพื่อสร้างการเติบโตภายใน นอกจากนี้ยังมีการประเมินภาวะความเสี่ยงด้านสุขภาพจิต หากเป็นสีแดง จะมีครู เมนเทอร์ และนักจิตวิทยา มาดูแล

## รู้จักโรงเรียนมือถือ

การเรียนรู้ผ่านแอปพลิเคชัน โดยใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น Facebook, Tiktok, Line, Google Classroom ออกแบบให้คล้ายการเล่นเกม เพื่อให้เด็กอยากเข้ามาเล่น มีการวัดและประเมินผลผ่านระบบ AI ทำให้ทราบผลการเรียนได้ตลอดเวลา



## บันได 4 ขั้นสู่ฝันเป็นจริง

**4 เชี่ยวชาญ** นำสิ่งที่ชอบมาสร้างเป็นอาชีพ ทำให้เด็กมีรายได้

**3 โชกโชน** จากชั้นชอบ ได้จะเริ่มเห็นแนวว่าเด็กถนัดอะไร นำไปสู่การส่งเสริมการฝึกอาชีพ

**2 ชอบ** นำเรื่องราวการเรียนรู้ในชีวิตที่ชอบมาโชว์ให้เพื่อนดูในกลุ่มปิด Facebook เช่น การทำนา

**1 ชิม** เด็กเรียนรู้จากสิ่งที่ชอบดูแล้วเอามาแชร์ใน Line ครูช่วยดูว่าเรื่องนี้เชื่อมโยงกับตัวชี้วัดหลักสูตรแกนกลางของสพฐ.อะไรบ้าง





**พิมพ์ชนก  
จอมมงคล**

**ครูศูนย์  
การเรียนรู้ CYF**

## คืนอำนาจการศึกษาไปอยู่ในมือเด็ก

“เด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษามีตั้งแต่ประถม แต่ส่วนใหญ่จะเป็นช่วงมัธยม เป็นเด็กยากจน ไม่มีค่ารถไปเรียนต่อในเมือง ต้องกลายเป็นแรงงานของครอบครัว ไปทำงานต่างอำเภอต่างจังหวัดบ้าง จุดเริ่มต้นมาจากการสำรวจและพบปัญหาว่าผู้ปกครองอายุ ไม่กล้าเปิดเผยว่าลูกเป็นเด็กนอกระบบ เราจึงต้องหาวิธีการใหม่ จัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ขึ้นมา พยายามคิดว่าการเรียนรู้ อะไรที่จะติดตามตัวเด็กได้ เกิดเป็นไอเดียโรงเรียนมือถือ เพื่อให้เด็กออกแบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง

“ศูนย์การเรียนรู้เราอยู่ในสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาซึ่งรับผิดชอบโรงเรียนในระบบ ฉะนั้นในช่วงแรกการเอาห้องเรียนและครูออกจากเด็ก ทางเขตยังมีความกังวลเรื่องต่างๆ เช่น การเทียบโอนประสบการณ์ โครงสร้างเวลาเรียน การประเมินผล หากไม่มีเครือข่าย เราคงไม่สามารถทำได้อย่างทุกวันนี้ เช่น มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ทำให้มีข้อมูลที่มากและหนักแน่นพอไปอธิบายต่อรองกับทางเขต จนได้รับการยอมรับในที่สุด รวมไปถึงความสำเร็จจากนครพนมโมเดล ที่รวมภาคีเครือข่าย 21 หน่วยงานมาทำงานเรื่องเด็กนอกระบบ ซึ่งเห็นผลเชิงประจักษ์ ทำให้เด็กได้รับวุฒิการศึกษาจริง เราจึงได้รับความร่วมมือจากทุกหน่วยงานเป็นอย่างดี

**“ที่ผ่านมามีการศึกษาในระบบที่โรงเรียนถูก**

**แยกส่วนออกจากชีวิตจริงของนักเรียน โรงเรียนมือถือช่วยปลดล็อกข้อจำกัดทางการเรียนต่างๆ คืนอำนาจการศึกษาไปอยู่ในมือเด็ก เพราะเด็กสามารถเรียนได้ทุกเวลา เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต เด็กจะรู้สึกว่าตัวเองมีคุณค่า เพราะสิ่งที่ทำในอดีตนานำมาเทียบโอนเป็นเกรดได้ เช่น การทำนา กรีดยาง**

“ตอนนี้เราพยายามทำให้ทุกการเรียนรู้ ทุกการดำเนินชีวิตของเด็กสามารถต่อยอด มีทางเลือกในการยกระดับชีวิตของตัวเองมากขึ้น เพื่อให้การศึกษาตอบโจทย์บริบทชีวิตของแต่ละคนซึ่งมีความหลากหลาย อย่างนครพนมก็มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และทางเศรษฐกิจ ฉะนั้นการศึกษาจะต้องออกแบบเป็นรายบุคคล โรงเรียนมือถือต้องเอื้อให้ผู้เรียนสามารถออกแบบการเรียนรู้ของเขาได้ ไม่ว่าจะต้นทุนชีวิตของเขาจะเป็นอย่างไร เขาสามารถเอาต้นทุนนั้นมาตั้งคำถามให้ลงลึก หาความรู้ในสิ่งที่เขาสนใจ”

## เติมความฝันเด็ก ด้วยการศึกษาก็มีทางเลือก

“เยาวชนคนหนึ่งถูกปล่อยตัวจากสถานพินิจ เขาต้องออกจากชุมชนเดิมเพื่อไปให้พ้นจากวงจรยาเสพติด ไปรับจ้างเป็นคนยกของที่กรุงเทพฯ แล้วก็เรียนกับโรงเรียนมือถือไปด้วย จนวันที่จบ

การศึกษา เราส่งวุฒิการศึกษา ม.3 ไปให้ จากที่เป็น  
แรงงานรับจ้างรายวันก็ได้บรรจุเป็นพนักงานประจำ  
ของบริษัท จากเงินเดือน 8,000 บาท ยกระดับเป็น  
15,000 บาทต่อเดือน มีสวัสดิการ มีประกันสังคม  
เขาหักมาขอบคุณ บอกว่าไม่คิดว่าวุฒิการศึกษาจะ  
ช่วยยกระดับเขาขึ้นมาได้ขนาดนี้ เมื่อเรามีนวัตกรรม  
ทางเลือกให้เขา มันก็ได้เติมฝัน สร้างทางเลือกให้  
กับคนคนหนึ่ง

“เด็กคนหนึ่งชอบตั้งคำถาม ชอบค้นหาความรู้  
ทางอินเทอร์เน็ต ชอบทำขนม เขาติดต่อสำนักงาน  
พัฒนาฝีมือแรงงานเอง ไปฝึกทำขนมอยู่ประมาณ  
4 เดือน แล้วเอาใบประกาศจากการฝึกวิชาชีพส่ง  
กลับมาที่ศูนย์การเรียนรู้เพื่อนำมาเทียบโอนเป็นผล  
การเรียนรู้ จากที่เคยชอบถามครูก็กลายเป็นว่าเขา  
ค้นหาความรู้ด้วยตัวเองได้

“อีกตัวอย่างหนึ่งที่ทำให้เรารู้ว่าการเรียนรู้ของ  
แต่ละคนไม่เหมือนกัน บางที่ต้องรอจังหวะ อย่าง  
กรณีของเจน เด็กจากอำนาจเจริญ เจนหลุดออก  
จากระบบการศึกษาช่วง ม.4 - ม.5 เพราะโรงเรียน  
ให้ออกเนื่องจากมีภาวะซึมเศร้า เจนรู้จักโรงเรียน  
มือถือจากการค้นหาด้วยตัวเองทางอินเทอร์เน็ต  
พอมาเรียนที่นี่เจนได้แลกเปลี่ยนการเรียนรู้กับ  
เพื่อนๆทาง Zoom เดือนละครั้ง พอได้เห็นมุมมอง  
ชีวิตของคนอื่นทำให้เขาได้เห็นโลกมากขึ้น ภาวะ  
ซึมเศร้าดีขึ้น ปัจจุบันเจนจบม.6 แล้ว”



## เลือกเรียน ที่สะดวกและรองรับ กับข้อจำกัด ของเรา



นางสาวเจนจิรา  
พาเชื้อ  
(เจน)  
อายุ 19 ปี

หนูฝันอยากทำงานสายสุขภาพ เช่น อาชีพ  
พยาบาล ก็เลยหาที่เรียนจนได้มาเจอกับ CYF  
ที่ไม่สะดวกเรียนในระบบ เพราะตอนนั้นเรา  
ไม่เข้าใจว่าตัวเองเป็นซึมเศร้า พักประมาณ  
เดือนหนึ่งแล้วก็ต้องหาที่เรียนเพราะอยาก  
เปลี่ยนโรงเรียน

เลือกเรียนที่สะดวกและรองรับกับข้อจำกัด  
ของเรา รู้สึกว่าโรงเรียนมือถือเหมาะกับเรา  
เพราะเราเป็นคนเก็บตัว การเรียนแบบนี้ก็เลย  
ตอบโจทย์ชีวิต โรงเรียนมือถือจะมีการพบปะ  
ใน Zoom เดือนละหนึ่งครั้ง เล่าประสบการณ์  
ชีวิตแลกเปลี่ยนกัน ครูก็เหมือนเป็นโค้ชให้เรา  
ด้วย เราได้พูดคุย ได้เห็นตัวเอง ได้มีทั้งเพื่อน  
และได้เรียนในเวลาเดียวกัน

# 1 โรงเรียน 3 ระบบ



กลุ่มเป้าหมาย  
เด็กตกหล่น  
ออกกลางคัน  
และกลุ่มเสี่ยงหลุด  
ออกจากระบบการศึกษา

## โรงเรียนนิวิฐราชบุรีอุปถัมภ์ กาญจนบุรี

การสร้างพื้นที่ที่เด็กในระบบ นอกกระบบ และตามอรัยาศัยเรียนร่วมกันเพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาและลดอัตราการออกกลางคัน โดยการจัดการเรียนการสอนมีความคล้ายกับการเรียนแบบโฮมสกูล

### สลายปมในและนอกระบบ

- ✔ นำเด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษาให้กลับเข้ามาเรียนใน "โครงการ นรอ.ให้โอกาส"
- ✔ การจัดสวัสดิการให้เด็ก นับเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทำให้เด็กไม่หลุดออกจากระบบซ้ำ เช่น ให้ทุนการศึกษา โดยโรงเรียนเข้าร่วมโครงการของมูลนิธิยุวพัฒน์

### ตอบ โจทย์ชีวิตจริง

- ✔ พัฒนารูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับเด็กกลุ่มเป้าหมาย
- ✔ มีหลักสูตรที่ยืดหยุ่นและหลากหลาย เน้นทักษะอาชีพ โดยได้รับความร่วมมือจากวิทยาลัยการอาชีพ และจัดทวิศึกษาให้เด็กมีวุฒิ ปวช. และม.6



### เติบโต อย่างเต็มศักยภาพ

เน้นการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาจากครู บุคลากร และชุมชน กลายเป็นระบบนิเวศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก



ดร.นุชนาก  
สอนสง

ผู้อำนวยการ  
โรงเรียน

“สถานศึกษาต้องมีหน้าที่หล่อเลี้ยงแรงบันดาลใจ ทำให้นักเรียนทุกคนเห็นว่าทางเลือกของการศึกษาไม่ได้มีแค่ทางเดียว แต่ยังมีพื้นที่อีกมากมายที่พร้อมให้โอกาส...เพราะสำหรับคนคนหนึ่งแล้ว ถ้าถึงวันที่เขาต้องการโอกาส แต่หันไปทางไหนก็มีดไปหมด ในฐานะผู้บริหารสถานศึกษาคนหนึ่ง เรา รู้สึกว่าเป็นเรื่องน่าเสียดาย”





## เกรียงศักดิ์ ศรีบุญเรือง

หัวหน้ากองบริหารงาน  
วิชาการ “ห้องเรียนออนไลน์”  
และหัวหน้าโครงการติดตามเด็ก  
ที่หลุดออกนอกระบบ

ทุกโรงเรียนจะเจอภาวะการเรียนรู้ถดถอย เหมือนกันหลังช่วงโควิด เด็กนักเรียนบางกลุ่ม ไม่อยากกลับเข้าเรียนในระบบ เราก็เลยออกแบบ “ห้องเรียนออนไลน์” สำหรับรองรับกลุ่มนี้ เพื่อช่วยป้องกันปัญหาเด็กหลุดออกจากระบบ การศึกษา เคยไปเยี่ยมบ้านพบว่าเด็กบางคน ไม่มีเงินไปเรียน บางคนถูกผู้ปกครองทอดทิ้ง **เราต้องสร้างความตระหนักรู้ให้คุณครูว่าเด็ก บางกลุ่มต้องการวุฒิการศึกษาเพื่อไปทำงาน หรือมีโอกาสที่ดีขึ้นในชีวิต เราต้องให้โอกาสเขา ความยืดหยุ่นเป็นเรื่องสำคัญสำหรับเด็กกลุ่มนี้**





“รูปแบบการเรียนที่มีทางเลือก โรงเรียนวางแนวทางไว้ตั้งแต่ปี 2550 เราทำมานานและยังทำต่อเนื่องมาตลอด เด็กที่ติดบางวิชาหรือออกไปทำงานแล้ว สามารถกลับเข้ามาสู่ห้องเรียนสัปดาห์ละ 1 วัน คือเราทำตั้งแต่ตอนที่ระบบออนไลน์ยังไม่สะดวกขนาดนี้ จนเวลาผ่านไป เทคโนโลยีพัฒนาขึ้น ทำให้การจัดการศึกษาทางเลือกทำได้ง่ายขึ้น” **ดร.นุชนาถ สอนสง ผู้อำนวยการโรงเรียนนิวิฐราชฎีอุปถัมภ์** เล่าถึงความก้าวหน้าของโมเดลการศึกษา ‘1 โรงเรียน 3 ระบบ’

โรงเรียนนิวิฐราชฎีอุปถัมภ์เคยเผชิญบททดสอบครั้งใหญ่ในปี 2564 จากการระบาดของโควิด-19 ทำให้ตระหนักได้ว่า ระบบการศึกษาออนไลน์สามารถทำอะไรได้มากกว่าการสอนผ่าน Zoom หรือ Google Meet หรือการแจกใบงานให้นักเรียนนำกลับไปทำ แต่เทคโนโลยีของระบบออนไลน์ยังช่วยได้มากในเรื่องการจัดทำบทเรียนสำเร็จรูปที่เหมาะสมสำหรับนักเรียนทุกคน

“ช่วงโควิด-19 ภารกิจใหญ่ของเราคือ ต้องจัดการศึกษาให้ได้ เรามีการเยี่ยมบ้าน สัมภาษณ์ความพร้อมของนักเรียน และพบว่าเด็กที่หลุดไปด้วยปัญหาเศรษฐกิจ บางคนต้องไปทำงาน เราก็เลยกลับมาคุยกันว่า เด็กที่หลุดออกไปหรือค่อย ๆ ห่างจากการเรียนรู้ไปทุกที จะทำยังไงให้เขากลับมาเรียนได้”

ทางโรงเรียนจึงเกิดแนวคิดที่จะทำห้องเรียนออนไลน์ที่ไม่ใช่เพียงการสอนแบบเรียลไทม์ แต่เป็นห้องเรียนที่รวบรวมเอาเนื้อหาในแต่ละสาระวิชามาจำแนกและจัดหมวดหมู่ให้ง่ายต่อการเรียนรู้แล้วแขวนไว้ในระบบออนไลน์ในรูปแบบ ‘บทเรียนสำเร็จรูป’ เพื่อให้ครูและนักเรียนนำไปใช้ประโยชน์ต่อไปได้ โดยอาศัยเครื่องมือและเทคโนโลยีที่ช่วยให้นักเรียนสามารถเรียนทบทวนซ้ำได้ หรือเรียนจากที่ไหน เวลาใด ก็ได้เช่นกัน

ส่วนการศึกษาตามอัธยาศัย ทางโรงเรียนมีการวางแผนปูแนวทางร่างหลักสูตรไว้แล้ว โดยยึดดูจากบทเรียนและประสบการณ์ที่โรงเรียนเคยทำมาว่ามีอุปสรรคอะไรบ้าง และควรจัดการศึกษาอย่างไร แต่หลักการหนึ่งที่โรงเรียนให้ความสำคัญคือต้องไม่เพิ่มภาระครู

## จาก ‘ห้องเรียนวันศุกร์’ สู่นวัตกรรมสร้างโอกาสรองรับเด็กหลุดออกนอกระบบ

กล่าวโดยสังเขป พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 15 ระบุไว้ว่า การจัดการศึกษามี 3 รูปแบบ คือ 1) การศึกษาในระบบ 2) การศึกษานอกระบบ และ 3) การศึกษาตามอัธยาศัย โดยสถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดหนึ่ง หรือจะจัดทั้ง 3 รูปแบบเลยก็ได้ โดยให้มีการเทียบโอนผลการเรียนสะสมทั้งในรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบ และไม่ว่าจะเป็นการสะสมผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมถึงสามารถเทียบโอนผลการเรียนจากการฝึกอาชีพหรือประสบการณ์การทำงานได้

ตาม พ.ร.บ. ดังกล่าว เมื่อลงรายละเอียดในวงเล็บ 2 มีการขยายความไว้ว่า “การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม”

ข้อความตามในวงเล็บ 2 นี้เอง ที่นำมาสู่ความตั้งใจจะหลายกรอบจำกัดของการศึกษาเพียงรูปแบบเดียวที่โรงเรียนมีอยู่ เพื่อสร้างโอกาสสำหรับเด็กที่หลุดออกกลางคันและเด็กกลุ่มเสี่ยง โดยตั้งแต่ปี 2555 โรงเรียนนิวิฐราชฎีอุปถัมภ์ เริ่มดัดแปลงพื้นที่ของห้องเรียนหนึ่งในอาคารหลังเก่า ให้เป็นห้องเรียนสำหรับนักเรียนที่มีผลการเรียนตกค้าง ซึ่งครูแต่ละรายวิชาจะเวียนกันมาสอน พร้อมสอบวัดประเมินผลและออกวุฒิการศึกษาให้ เมื่อผู้เรียนเก็บหน่วยกิตได้ครบตามหลักสูตร

ดร.นุชนาถ ระบุว่า จาก “ห้องเรียนวันศุกร์” ที่จัดขึ้นเพื่อรองรับนักเรียนส่วนหนึ่งของโรงเรียนที่คงเหลือหน่วยกิตตกค้างจนไม่สามารถจบการศึกษาได้ ทำให้โรงเรียนมองเห็นความเป็นไปได้ของการจัดการศึกษาในหลายรูปแบบ แต่ก็ยังไม่ได้ขยายผลจริงจัง จนกระทั่งการมาถึงของโควิด-19 ในปี 2564

“พอเจอโควิด เราพูดได้เลยว่าช่วงเวลานั้นเด็กนักเรียน 400 คน ในทุกระดับชั้นของโรงเรียน ทุกคนคือกลุ่มเสี่ยงที่พร้อมหลุดจากระบบได้ทุกเมื่อ ดังนั้นภารกิจใหญ่ของโรงเรียนคือ จะต้องจัดการศึกษา

ให้เด็ก ๆ ไปต่อได้ ประสบการณ์ที่โรงเรียนสั่งสมมาทั้งหมดจึงต้องนำมาใช้ เราเริ่มด้วยการลงพื้นที่เยี่ยมบ้าน เพื่อดูความพร้อมเด็กเป็นรายคนว่าเหมาะจะเรียนรู้อะไรรูปแบบใด แล้วกลับมาหาวิธีจัดการศึกษาที่เหมาะสม ทั้งเริ่มทำใบงานจัดการศึกษาแบบออนแฮนด์ (on-hand) ควบคู่กับทดลองให้ครูหาทางสร้างพื้นที่เรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์

“การเรียนออนไลน์นี้ ไม่ได้หมายความว่าต้องเรียนพร้อมกันทุกคน เพราะเรารู้ว่าแต่ละคนมีข้อจำกัดมากมาย ทั้งเรื่องเวลา เครื่องมืออุปกรณ์ เด็กบางคนต้องตามพ่อแม่ไปอยู่ที่อื่น บางคนอยู่กับปู่ย่าตายาย ไม่มีใครช่วยดูแล บางบ้านก็มีอุปกรณ์สื่อสารเพียงเครื่องเดียว ไอเดียที่เราคิดกันขึ้นมาจึงเป็นการผลิต ‘บทเรียนสำเร็จรูป’ แล้วเอาไปแขวนไว้ในห้องเรียนออนไลน์ ซึ่งเรามองว่าเป็นการนำเทคโนโลยีมาใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ที่สุด ทั้งช่วยให้ผู้เรียนเรียนซ้ำได้ หรือเรียนจากที่ไหน เวลาใดก็ได้”

จนเมื่อวิกฤตโควิด-19 ซาลง แต่สถิติเด็กหลุดออกนอกระบบยังคงสูงขึ้น รวมถึงเด็กกลุ่มเปราะบาง และกลุ่มเสี่ยงที่มีจำนวนเพิ่มขึ้น ทางโรงเรียนจึงเริ่มทบทวนถึง ‘การจัดการศึกษาที่เหมาะสม’ ตามความจำเป็นของผู้เรียนแต่ละคน โดยต้องเป็นการศึกษาที่มีคุณภาพ เป็นไปตาม พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ ที่ว่าด้วยการจัดการศึกษา 3 ระบบ แล้วนำโจทย์ที่โรงเรียนขนาดกลางและขนาดเล็กส่วนใหญ่ต้องเจอมาเป็นฐานการออกแบบหลักสูตร คือเรื่องสภาพปัญหาความยากจน ด้อยโอกาส ครอบครัวแออัด ขาดความเข้าใจ เข้าใจ รวมถึงปัญหาพฤติกรรมของนักเรียนในช่วงผลัดเข้าสู่วัยรุ่น ซึ่งส่งผลต่อความเสี่ยงของการหลุดจากระบบทั้งสิ้น

**เราสามารถจัดการศึกษาที่มากกว่าระบบเดียวได้ เพราะเราเห็นบทเรียน ต้นแบบ เห็นกระบวนการ วิธีการ เข้าใจระเบียบข้อกฎหมาย เห็นความเป็นไปได้ของการทำงานที่จะไม่สร้างภาระเพิ่มเติมให้กับบุคลากรของโรงเรียนในระยะยาว และเห็นเป้าหมายร่วมกันว่า การช่วยเด็กเพิ่มขึ้นสักคนหนึ่ง ให้เขาได้เรียน ได้เข้าถึงโอกาส นั้นหมายถึงเรากำลังเปลี่ยนแปลงอนาคตของเขา**



## สานพลังภาคี ร่วมสร้าง ‘พื้นที่แห่งโอกาส’

ดร.นุชนาถ กล่าวว่า เมื่อมีเด็กหลุดจากระบบ การจะนำกลับมาต้องพิจารณารอบด้านว่าจะจัดการศึกษาอย่างไรโดยไม่ยึดติดรูปแบบใดตายตัว ดังนั้นกว่าจะได้หลักสูตร โรงเรียนต้องใช้เวลาศึกษาสภาพปัญหา ทำความเข้าใจบริบทพื้นที่ เตรียมความพร้อมครู รวมถึงสื่อสารให้ความรู้กับผู้ปกครอง ชุมชน กรรมการสถานศึกษา และออกไปเรียนรู้จากหน่วยงานอื่น ๆ ภายนอกพื้นที่

“การจะหลายกรอบจำกัดเดิม ๆ ไปสู่การศึกษาที่มีทางเลือก เราต้องทำให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องมีฐานความเข้าใจชุดเดียวกันก่อน คณะครูและผู้บริหารจึงต้องตระเวนศึกษาดูงาน รวมถึงได้รับความร่วมมือจากหลายหน่วยงานแวะเวียนมาให้ความรู้โดยเฉพาะศูนย์การเรียนรู้ CYF เจ้าของนวัตกรรม ‘นครพนมโมเดล’ มุลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชน สมาคมการจัดการศึกษาโดยองค์กรชุมชน สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดกาญจนบุรี สมาคมสภาการศึกษาจังหวัดกาญจนบุรี คณะทำงานจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

“การสนับสนุนของหน่วยงานเหล่านี้ทำให้คณะครูของเราเชื่อมั่นว่า เราสามารถจัดการศึกษาที่มากกว่าระบบเดียวได้ เพราะเราเห็นบทเรียนต้นแบบ เห็นกระบวนการ วิธีการ เข้าใจระเบียบข้อกฎหมาย เห็น

ความเป็นไปได้ของการทำงานที่จะไม่สร้างภาระเพิ่มเติมให้กับบุคลากรของโรงเรียนในระยะยาว และเห็นเป้าหมายร่วมกันว่า การช่วยเด็กเพิ่มขึ้นสักคนหนึ่งให้เขาได้เรียน ได้เข้าถึงโอกาส นั้นหมายถึงเรากำลังเปลี่ยนแปลงอนาคตของเขา ของคนรอบตัวเขา และของสังคมที่เขาจะเติบโตขึ้นเป็นส่วนหนึ่งในวันข้างหน้า”

เมื่อนั้นเอง แนวทางปฏิบัติเรื่องการจัดการศึกษาเพื่อเด็กทุกคน ในชื่อ ‘การจัดการศึกษาเพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาสำหรับเด็กตกหล่น ออกกลางคัน และกลุ่มเสี่ยง’ ของโรงเรียนนิวิฐราชวรานุเคราะห์ จึงปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร และพร้อมเดินหน้าอย่างเป็นระบบ โดยขับเคลื่อนด้วย 4 กลยุทธ์หลัก ได้แก่

**1. พัฒนาข้อมูลสารสนเทศ** มีระบบดูแลช่วยเหลือและระบบจัดเก็บข้อมูลนักเรียนรายบุคคล (Data Management Center: DMC) เพื่อจำแนกกลุ่มเป้าหมายเด็กกลุ่มเสี่ยง เด็กออกกลางคัน ก่อนกำหนดแนวทางค้นหาติดตามที่ใช้การมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งข้อมูลของเด็กทุกคนที่ซัดรอบด้านจะทำให้โรงเรียนทราบปัญหา ตำแหน่งที่อยู่ของเด็ก ประวัติการรับทุน และแนวโน้มความเสี่ยงต่าง ๆ

**2. พัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กแต่ละกลุ่ม** ด้วยแนวทาง ‘1 โรงเรียน 3 ระบบ’ ตาม พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ 2542 มาตรา 15 ให้มีทั้งการศึกษาในระบบ นอกโรงเรียน และตามอัธยาศัย

**3. พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ตรงตามบริบทชีวิต** และสอดคล้องกับยุคสมัย โดยเด็กที่หลุดจากระบบไปแล้วจะต้องได้รับการจัดการศึกษาที่เหมาะสมตามบริบท ตั้งแต่การจัดการเรียนรู้แบบ on-hand ผ่านใบงาน มีห้องเรียน on-demand ที่ออกแบบการเรียนรู้ออกแบบเฉพาะกลุ่ม และนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นในช่วงสถานการณ์โควิด-19 คือ ‘ห้องเรียนออนไลน์’ ที่ครูทุกกลุ่มสาระวิชาช่วยกันพัฒนา ‘บทเรียนสำเร็จรูป’ ขึ้น แล้วนำไปแขวนไว้ในเว็บไซต์แยกตามกลุ่มสาระ มีบทเรียน แบบฝึกหัด แบบทดสอบที่นักเรียนเลือกเข้ามาเรียนได้ทุกเวลา และครูสามารถติดตามการเข้าเรียนได้

นอกจากนี้ การวัดประเมินผลยังปรับเกณฑ์ให้มีความยืดหยุ่น สามารถเทียบโอนจากสภาพการณ์

และสถานการณ์จริง เช่น เด็กมีประสบการณ์ทำงาน ข่าง งานค้าขาย หรือปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ก็นำมาเทียบประเมินได้กับรายวิชาเพิ่มเติม คือวิชาทักษะอาชีพ วิชาพื้นฐานธุรกิจ และวิชาเกษตร

**4. พัฒนากลไกภาคีเครือข่ายความร่วมมือ** โดยมีคณะกรรมการบริหารสถานศึกษา ที่ประกอบด้วยหน่วยงานสาธารณสุข ชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ที่พร้อมสนับสนุนและเป็นส่วนหนึ่งของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ทั้งร่วมค้นหาติดตามนักเรียน ร่วมวางแผนตัดสินใจ ผ่านการประชุมร่วมกันตามวาระ

## การศึกษาที่มี ‘ทางเลือก’ ไม่ใช่แค่พาเด็กกลับห้องเรียน แต่ต้องป้องกัน ‘เหตุเวียนซ้ำ’

ผู้อำนวยการโรงเรียนนิวิฐราชวรานุเคราะห์ กล่าวว่า ปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการพาเด็กกลับมาเรียนมากที่สุด คือ ผู้ปกครอง ซึ่งการสื่อสารและลงพื้นที่เยี่ยมบ้านสม่ำเสมอ คือกลไกเชื่อมต่อที่ทรงพลังที่สุด เพราะปัญหาใหญ่ที่ทำให้เด็กหลุดออกไปคือครอบครัว ถ้าคณะทำงานสามารถออกแบบการศึกษาที่หลากหลาย และเอื้อต่อการใช้ชีวิตในรูปการณ์สถานการณ์ต่าง ๆ ก็จะสร้างความเชื่อมั่นให้ผู้ปกครองพร้อมสนับสนุน และช่วยให้โรงเรียนบรรลุเป้าหมายในการพาเด็กกลับมาได้สำเร็จ



## ถ้าเราเรียน ตามความถนัด และความชอบ เราจะมีความสุข กับการเรียน

นางสาวนวิรินทร์ สารี  
(นุ่น)  
อายุ 17 ปี



ตอนเรียนมัธยมแล้วผิดหวัง คิดว่าจะไม่มีโอกาสได้เรียนแล้ว พอมีครูติดต่อมาก็ดีใจมาก ทำให้ได้กลับไปแก้ไขความผิดพลาดของตัวเอง อยากเรียนจบ จะได้มีงานที่ดีทำ

การเรียนตามอัธยาศัยคือเรียนได้ตามที่ตัวเองสนใจ เรียนตามทักษะหรือความสามารถที่ตัวเองถนัด ไม่มีข้อจำกัด เพราะเราสามารถเรียนได้ตลอดเวลา ตอนแรกที่เรียนอยู่ที่เลยตอบโจทย์ดี สามารถเรียนที่ไหนก็ได้ตามที่เราสะดวก เพราะยุคนี้คนเรามีโทรศัพท์ติดตัวตลอดเวลา ทำให้เข้าถึงการศึกษาง่ายขึ้น

หนูเน้นเรียนตามเรื่องความถนัด **ถ้าเราเรียนตามความถนัดและความชอบ เราจะมีความสุขกับการเรียน** ไม่ต้องอึดอัด เราสามารถทำได้อย่างเต็มที่ อย่างหนูถนัดขายของออนไลน์ โรงเรียนก็สนับสนุน สามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีในการหาเงิน

ความฝันของหนูคืออยากทำงาน หาเงินมาช่วยเรื่องหนี้สินพ่อกับแม่ นำเงินมาเลี้ยงพ่อกับแม่ ไม่อยากให้เขาลำบาก อยากให้เขาอยู่สุขสบาย หนูอยากทำวันนี้ให้ดีกว่าเมื่อวาน

“การจะจัดการศึกษาที่มีทางเลือกได้ เราต้องมองเห็นสภาพรอบตัวเด็กและผู้ปกครอง ต้องทำความเข้าใจและขุดลึกลงไปจนพบลักษณะของปัญหาที่แต่ละครอบครัวต่อสู้อยู่ ทั้งความยากจน ภาระการหาเลี้ยงชีวิต ความเปราะบางในความสัมพันธ์ หรือลักษณะการเรียนรู้ที่แตกต่างหลากหลาย อย่างเด็กบางคนหลุดไปเพราะไม่ถนัดเรียนในห้องเรียน บางคนต้องทำงานเลี้ยงตัวเอง บางคนเป็นเสาหลักดูแลครอบครัว บางคนต้องผ่านช่วงเวลาการเปลี่ยนผ่านจากเด็กไปสู่วัยรุ่น ก็อาจมีหลงทางไปบ้าง

“สำหรับเราในฐานะสถานศึกษา ต้องเป็นหลักยึดให้เขาได้ ว่าเมื่อไหร่ที่พร้อมกลับมาเรียน อยากได้วุฒิการศึกษา อยากเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์เพื่อเอาไปยกระดับพัฒนาชีวิต เขาจะสามารถมองเห็นและกลับเข้ามาในพื้นที่โรงเรียนได้เสมอ

“การศึกษาที่มีทางเลือกจึงไม่ใช่แค่ค้นหาแล้วพาเด็กกลับมาสู่ห้องเรียน เพราะถ้าทำอย่างนั้นก็เท่ากับว่า เขาต้องกลับมาเจอกับสภาพแวดล้อมเดิม ๆ ที่เคยผลักให้เขาหลุดไปแล้วรอบหนึ่ง แล้วสุดท้ายเหตุการณ์ก็เวียนซ้ำ ดังนั้นก่อนจัดการศึกษา เราต้องรู้พื้นฐานว่าเด็กหลุดออกไปเพราะอะไร ความต้องการของเขาคืออะไร และผู้ปกครองต้องการการสนับสนุนจากโรงเรียนในเรื่องใดบ้าง”



# COOKING WORKABLE IDEA

ออกแบบไอเดีย  
แก้ปัญหา  
ที่ใช้งานได้จริง

1

ME

ความเป็นตัวเอง

- ✓ **SKILL** ทักษะและความสามารถ
- ✓ **INTEREST** ความชอบหรือความสนใจ

## 2 IDEA STARTER

**USER** ผู้ใช้งาน เด็กนอกระบบ วัย 15-18 ปี

ไอเดียตั้งต้น

คิดงานหรืออาชีพที่ทำให้เด็กนอกระบบ  
สามารถเรียนไปด้วย ได้เงินไปด้วย

**SITUATION สถานการณ์ปัญหา** ค่าใช้จ่ายเป็นเรื่องสำคัญและเร่งด่วนของเด็กนอกระบบ ทำให้เกิดการฝึกรอบรมอาชีพ หลายโครงการไม่ประสบความสำเร็จด้วยระยะเวลายาวนาน ทำให้เด็กต้องเสียโอกาสในการหารายได้และมีค่าใช้จ่ายแฝงที่เด็กไม่สามารถจ่ายไหว

## 3 WORKABLE IDEA

ไอเดียแก้ปัญหาที่ใช้งานได้จริง

- SECRET INGREDIENT** เจ็ดข้อที่ทำให้ไอเดียใช้งานได้จริง เป็นงานที่:
- เด็กนอกระบบเข้าถึงได้ง่าย เช่น ไม่มีต้นทุน (ราคาที่ได้รับได้) / ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้ว
  - มีการจัดการชีวิต พร้อมการจัดการอาชีพ
  - ต้องการรันตียรายได้ มีงานจ้าง มีคนจ่าย
  - ค่าตอบแทนขึ้นอยู่กับทักษะ เห็นชัดเจนว่าทักษะต่ำ ได้น้อย ทักษะสูง ได้มาก
  - หารายได้ได้หลากหลายแนวทาง ตอบโจทย์กับความหลากหลายของเด็ก



# นานา ทัศนะ





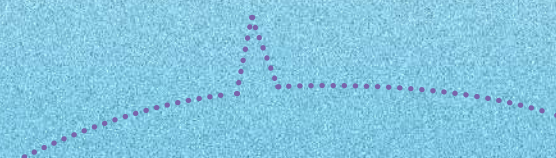
เมื่อ  
"การศึกษา  
ที่ทุกคนมีทางเลือก"  
เป็นงานฝาก ไม่ใช่งานหลัก...  
มันอยู่ที่เราจะเปลี่ยนไหม

รศ. ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา  
หัวหน้าภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต  
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ถอดทัศนะ รศ.ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา  
หัวหน้าภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะ  
ครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กับ  
บทวิเคราะห์อุปสรรคในเชิงกฎหมายและ  
การปฏิบัติงานในแวดวงการศึกษาไทย  
พร้อมข้อเสนอ นโยบายเรื่องการศึกษา  
ทางเลือกและการศึกษาตลอดชีวิตที่รัฐบาล  
ใหม่ต้องเงี่ยหูฟัง

ตลอดการสนทนา ประโยคที่สะดุดมาก  
ที่สุดคือ “เมื่อการศึกษาที่ทุกคนมีทางเลือก  
เป็นงานฝาก ไม่ใช่งานหลัก...มันอยู่ที่เราจะ  
เปลี่ยนไหม”



ขอเชิญอ่านเพื่อวิเคราะห์ร่วมกันว่า  
**“เรา” หมายถึงใคร**  
**และเราจะเปลี่ยนได้แค่ไหนกัน**

## การศึกษา ที่ตอบโจทย์ชีวิต

การศึกษาที่ตอบโจทย์ชีวิต คือ การศึกษาที่ตอบโจทย์ความสนใจหรือความถนัด ทำให้มนุษย์คนหนึ่งสามารถใช้ความสนใจเพื่อพัฒนาตัวเองในเชิงต่อยอดอาชีพได้ ส่วนอีกมิติก็น่าจะเป็นการทำให้คนมีความสุขสมบูรณ์ เช่น มีร่างกายแข็งแรงจิตใจที่ดีงาม ผมอยากเห็นภาพการศึกษาที่ตอบโจทย์ชีวิตคนคนหนึ่ง ที่เป็นคนมีความสุข คือ เก่งดี มีสุข โดยใช้วิธีการทางบวกแล้วค้นพบตัวเองเอาสิ่งที่ตนเองสนใจไปทำอาชีพได้ หรือทำอะไรก็แล้วแต่ในทางที่ดี

## ภาพรวมของหน่วย จัดการการเรียนรู้ในปัจจุบัน

จริงๆไม่ว่าจะเป็นหน่วยไหน โรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้ โฮมสกูล เราสามารถจัดการศึกษาให้ตอบโจทย์ผู้เรียนได้ ผมว่าโรงเรียนก็ควรมีความยืดหยุ่น คือ **โรงเรียนมีศักยภาพในการออกแบบการเรียนรู้ให้เหมาะกับคนคนหนึ่งหรือเป็นกลุ่มก็ได้** เพราะช่วงวัยเด็กถือเป็นเวลาของการลองผิดลองถูกในชีวิต ครูสามารถทำให้เด็กเห็นอะไรบางอย่างในตัวเขาได้ ผมเลยคาดหวังว่าโรงเรียนจะร่วมมือกับเด็กเพื่อออกแบบการเรียนรู้ให้เหมาะกับเขาได้ กระทรวงศึกษาธิการอาจจะต้องเปิดโอกาสให้โรงเรียนได้ทดลองเรื่องพวกนี้



โรงเรียนมีศักยภาพในการออกแบบการเรียนรู้ให้เหมาะกับคนคนหนึ่งหรือเป็นกลุ่มก็ได้ เพราะช่วงวัยเด็กถือเป็นเวลาของการลองผิดลองถูกในชีวิต ครูสามารถทำให้เด็กเห็นอะไรบางอย่างในตัวเขาได้ ผมเลยคาดหวังว่าโรงเรียนจะร่วมมือกับเด็กเพื่อออกแบบการเรียนรู้ให้เหมาะกับเขาได้ กระทรวงศึกษาธิการอาจจะต้องเปิดโอกาสให้โรงเรียนได้ทดลองเรื่องพวกนี้





เราเชื่อว่ากระทรวงฯมีมาตรฐานการศึกษา

แต่ถ้ารัฐธรรมนูญและ พ.ร.บ. การศึกษา  
แห่งชาติบอกว่า ส่งเสริมความแตกต่าง  
หลากหลาย อันนี้ถือว่าน่าลอง อยากรู้  
ให้โรงเรียนต่างๆ ออกแบบการเรียนรู้ของเด็ก  
โดยยึดความแตกต่างหลากหลายเป็นที่ตั้ง

ผมโตมาจากสายการศึกษาผู้ใหญ่ พอ  
นึกถึงผู้ใหญ่เรามักคิดว่าผู้ใหญ่สามารถเรียนรู้  
ด้วยตัวเองได้ สามารถกำหนดเป้าหมาย  
เครื่องมือ วิธีการ แหล่งเรียนรู้ด้วยตัวเอง  
ผมเชื่อว่าเด็กก็มีความสามารถที่จะทำงาน  
กับครูเพื่อออกแบบการเรียนรู้ของตัวเอง  
โรงเรียนเป็นส่วนสำคัญในการศึกษาขั้น  
พื้นฐาน ถ้าเปิดโอกาสให้เขาได้จัดการศึกษา  
ที่หลากหลาย อาจจะต้องดึงคอนเซ็ปต์ของ  
พวกการศึกษาทางเลือกมาใช้บ้าง

หน่วยจัดการเรียนรู้อื่นๆ ไม่ว่าจะ  
ศูนย์การเรียน โฮมสกูล ก็ทำไปได้เลย โดย  
หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องช่วยกัน และหาก  
อยากให้ตอบโจทย์การศึกษาตลอดชีวิต  
ศูนย์การเรียนแบบภูมิปัญญา ภาครัฐเอง  
เอกชน NGO ก็เป็นแหล่งเรียนรู้ได้เช่นกัน  
เป็นแหล่งให้นักเรียนได้ไปหาสิ่งที่เขาอยาก  
รู้ ไปหาคนที่เขารู้จริงๆ เพราะครูอาจจะ  
ไม่ได้รู้ทุกเรื่อง ก็ต้องพาไปหาคนที่รู้  
ซึ่งอาจจะไม่ได้  
สังกัดโรงเรียน แต่สังกัดเอกชน เด็กนักเรียน  
ก็มีโอกาสทำงานร่วมกับครู มีโอกาสไปเจอ  
สิ่งที่เขาชอบจริงๆ



ให้นักเรียนได้ไปหา  
สิ่งที่เขาอยากรู้  
ไปหาคนที่เขารู้จริงๆ  
เพราะครูอาจจะไม่ได้  
รู้ทุกเรื่อง ก็ต้อง  
พาไปหาคนที่รู้



## ถึงเวลาปลดล็อกระบบหรือยัง? การศึกษาที่ทุกคนมีทางเลือก ไทยมีกฎหมายรองรับ แต่ระบบไม่เอื้อให้เด็กมีโอกาส

ไทยมีกฎหมายรองรับเรื่องการศึกษาทางเลือก คือ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งพูดชัดเจนเรื่องสถานศึกษาว่า ไม่ได้หมายถึงแค่โรงเรียน แต่นับรวมถึงศูนย์การเรียนของสถาบันสังคม ที่จัดโดยบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กรชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน โสมสกุลด้วย กฎหมายเอื้อเรื่องนี้พอสมควร แต่พอลงมือทำจริง ตัวระบบกลับไม่เอื้อต่อเด็กค่อนข้างมีปัญหาว่าเรายึดติดกับระบบโรงเรียนเยอะ โดยนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 ทำให้การศึกษาในระบบค่อนข้างมีอิทธิพลสูงหากเทียบกับการศึกษารูปแบบอื่น ทั้งที่ในสมัยอดีตโบราณ เด็กยังมีโอกาสเรียนรู้วิชาจากพ่อแม่ เรียนรู้ภาษาการอ่านเขียนจากวัด เป็นต้น

**ปัจจุบันไทยมีกฎหมาย  
รับรองการศึกษาแบบในระบบ  
นอกระบบ และอัยาศัย  
แต่กลไกระบบการทำงาน  
ก็ยังไม่เอื้อให้ทั้งสามแบบไป  
ด้วยกันได้อย่างสิ้นไหล  
หรือแม้แต่พ.ร.บ.ส่งเสริม  
การเรียนรู้ พ.ศ. 2566  
ที่เน้นการส่งเสริมคุณวุฒิ  
หรือเน้นการพัฒนาตนเอง  
และการเรียนรู้ตลอดชีวิต  
ก็ยังไม่เชื่อมโยงกัน**



แม้ช่วงหลายปีที่ผ่านมาจะมีแรงกระแทกจากอีกด้านเผยให้เห็นว่า การศึกษาไม่จำเป็นต้องเป็นการศึกษาในระบบอย่างเดียว กระนั้นการศึกษาในระบบก็ยังมีอิทธิพลสูงอยู่ดี ทั้งในเรื่องอุดมคติ ค่านิยม และวิธีการทำงานของภาครัฐ ทำให้การศึกษาอิงกับระบบค่อนข้างเยอะ

ปัจจุบันไทยมีกฎหมายรับรองการศึกษาแบบในระบบ นอกระบบ และอัยาศัย แต่กลไกระบบการทำงานก็ยังไม่เอื้อให้ทั้งสามแบบไปด้วยกันได้อย่างสิ้นไหล หรือแม้แต่พ.ร.บ. ส่งเสริมการเรียนรู้ พ.ศ. 2566 ที่เน้นการส่งเสริมคุณวุฒิหรือเน้นการพัฒนาตนเองและการเรียนรู้ตลอดชีวิตก็ยังไม่เชื่อมโยงกัน เช่น เวลาพูดถึงการเทียบโอน ส่วนใหญ่จะเห็นการเทียบโอนระหว่างหน่วยงานมากกว่า เช่น เทียบโอนจากโรงเรียนหนึ่งไปยังอีกโรงเรียน หรือถ้าโอนระหว่างสถาบันอุดมศึกษาก็เทียบโอนเป็นหน่วยกิต ซึ่งมีการกำหนดว่าได้กี่เปอร์เซ็นต์ของวิชาทั้งหมดในหลักสูตร แต่ถ้าเทียบจากการศึกษาแบบอัยาศัยไปนอกระบบ หรือการศึกษาแบบนอกระบบย้ายไปโรงเรียน ถึงจะมีกฎหมายรับรอง แต่ขาดกลไกชัดเจนที่จะทำให้ระบบเอื้อต่อกันอย่างราบรื่น

## กฎหมายที่ก้าวหน้าเดินช้า เพราะอุปสรรคอยู่ที่ภาคปฏิบัติ

แม้ใน พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ไม่ได้พูดถึงการศึกษาทางเลือกโดยตรง แต่ก็มองเห็นภาพของการยอมรับความแตกต่างหลากหลาย ในมาตรา 12 ก็เปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่างๆ มีบทบาทในการจัดการศึกษา ซึ่งอาจจะกำหนดไว้เป็นขั้นพื้นฐาน จากนั้นก็มีกฎกระทรวงที่พูดถึงการจัดการศึกษาแบบโฮมสกูล การจัดการศึกษาผ่านศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรชุมชน มูลนิธิ สถานประกอบการ หรือแม้แต่ตัวบุคคล ว่าทำได้ เราได้เห็นภาพการเติบโตของหน่วยงานจัดการศึกษามากขึ้น ซึ่งถือว่าน่าดีใจที่กฎหมายบ้านเรามีความก้าวหน้า แต่ในเชิงปฏิบัติต้องยอมรับว่ามีปัญหาอยู่

**ปัญหาในเชิงปฏิบัติที่เกิดขึ้น เช่น กฎกระทรวงระบุว่าผู้ที่ต้องการเข้าเรียนในศูนย์การเรียนรู้สามารถเข้ามาเรียนได้ อนุญาตให้ทุกคนเข้าร่วมเรียนรู้ได้ แต่พอดำเนินการไปสักพัก สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) กลับออกหลักเกณฑ์ว่า เน้นไปที่เด็กด้อยโอกาส ซึ่งอย่างนี้เราจะเรียกว่าเป็นการละเมิดสิทธิของคนอยากเรียนที่ศูนย์การเรียนรู้ได้ไหม** เรื่องนี้จะเห็นว่ามีกรณีเคลื่อนไหวจากฝั่งของคนทำงานด้านการศึกษาทางเลือกเข้าไปคุยกับทางกระทรวงศึกษาธิการด้วยเช่นกัน เพื่อดูว่าสิ่งที่ออกมามันขัดแย้งกับกฎกระทรวง หรือ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ หรือรัฐธรรมนูญ หรืออนุสัญญาสิทธิเด็กหรือไม่

ผมคิดว่าเราอาจจะต้องทบทวนว่าการที่ภาครัฐออกระเบียบมาใหม่นั้นไปขัดต่อตัวกฎหมายต่างๆ หรือเปล่า ซึ่งที่ผ่านมาก็ดูชัดเจน ผลต่อจากนั้นคือมีการเคลื่อนไหวผ่านกรมการสิทธิมนุษยชน ซึ่งทำให้เกิดการมานั่งคุยระหว่างกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

เหตุผลที่ว่าทำไมการยืนยันเรื่องสิทธิการจัดการศูนย์การเรียนรู้ทางเลือกเหล่านี้ถึงสำคัญ ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องสิทธิประโยชน์ เพราะหากศูนย์การเรียนรู้ได้รับอนุญาตจากเขตการศึกษาแล้ว เขาก็ถือเป็น



สถานศึกษา ซึ่งจะส่งผลให้เขาได้รับงบประมาณอุดหนุน การอนุญาตตรงนี้ก็พบว่ายังมีปัญหาอยู่ ส่งผลให้สถานศึกษาไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณหรือโดนสั่งระงับ

ที่ผ่านมาก็พบว่ามี ความพยายามออกหลักเกณฑ์เพื่อปรับใช้หลักสูตรแกนกลาง ที่ สพฐ. กับคนทำการศึกษาทางเลือกหรือและจัดทำด้วยกัน แล้วก็เปิดโอกาสให้ผู้จัดการศึกษาทางเลือก เช่น โฮมสกูล ศูนย์การเรียนรู้ โรงเรียนที่มีความเฉพาะทาง เช่น โรงเรียนกีฬา ได้นำตรงนี้ไปใช้ในการปรับหลักสูตรแกนกลาง ความพยายามตรงนี้มีอยู่ แต่ปัญหาในเชิงปฏิบัติอาจเกิดจากเมื่อลงมือทำงานแล้วหน่วยงานรัฐไม่ได้ศึกษาเอกสารพวกนี้ให้เข้าใจ ส่วนหนึ่งเพราะราชการมีการเวียนคนทำงาน ซึ่งอาจทำให้ความเข้าใจที่มีต่อการศึกษาทางเลือกและหลักการที่คุยกันไว้คลาดเคลื่อน

## เมื่อความเข้าใจยังคงคลาดเคลื่อน ทางออกคือต้องพูดคุย

ถ้ามองในเชิงพัฒนาการ พบว่าในแต่ละช่วงเวลาก็มีความพยายามในการทำความเข้าใจกันระหว่างหน่วยงานรัฐกับกลุ่มการศึกษาทางเลือก เช่น ยุคหลังจากมี พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 คนที่ทำงานการศึกษาทางเลือกก็ได้เข้าไปทำงานกับสภาการศึกษาเพื่อไปทำกฎกระทรวงเหล่านี้ออกมา หลังจากนั้นก็มีการเวิร์กช็อปทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างคนทำการศึกษาทางเลือกกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐในเขตพื้นที่และ สพฐ. เกี่ยวกับหลักเกณฑ์การปรับใช้หลักสูตรแกนกลาง เราจะพบความพยายามในการจัดทำกระบวนการเหล่านี้มาโดยตลอด



**สพฐ.ต้องมองว่า  
การประเมินมีตั้ง 13 แบบ  
ไม่ต้องสอบอย่างเดียว  
สามารถใช้การพูดคุย  
สัมภาษณ์ หรือใช้การ  
มีส่วนร่วมโดยนักวิชาการ  
หรือเขตพื้นที่ประกอบการ  
พิจารณาด้วยก็ได้ ไม่ใช่ประเมิน  
เพื่อตัดสินอย่างเดียว**

แต่ช่วงหลังมานี้ที่เกิดปัญหาความเข้าใจไม่ตรงกัน ผมคิดว่าเกิดจากคนทำงานภาครัฐมีการเปลี่ยนตัวบ่อยทำให้ต้องเริ่มใหม่ตลอด ผู้อำนวยการเขตก็ไม่ได้อยู่ที่นั่นตลอดไป ต้องเปลี่ยนคน คนมาใหม่ก็ต้องทำความเข้าใจเรื่องพวกนี้ใหม่ตลอดเวลา เจ้าหน้าที่ก็เหมือนกัน มีการโยกย้าย ซึ่งเรื่องเหล่านี้ส่งผลกระทบต่ออย่างแน่นอน

ผมมองว่าถ้าเข้าใจเรื่องการทำงานร่วมกันหลายฝ่ายน่าจะช่วยกันได้ เช่น การพูดคุยระหว่างเจ้าหน้าที่ ผู้จัด และทีมที่ปรึกษาต่างๆ ในการปรับจนให้ตรงกัน ตั้งแต่ตอนจดทะเบียน ออกหลักสูตร และตอนประเมิน ซึ่งในส่วนของ การประเมินนี้ ช่วงหลังๆ อาจดูมีปัญหาเยอะหน่อย ส่วนหนึ่งเกิดจาก สพฐ. มีหน้าที่ประเมิน และอาจรวบอำนาจการประเมินไปเลย คือเน้นประเมินผ่าน 8 กลุ่มสาระวิชา ในขณะที่ศูนย์การเรียนหรือพ่อแม่โฮมสกูลสอนอีกอย่าง ประเมินอีกอย่าง

สพฐ.ต้องมองว่าการประเมินมีตั้ง 13 แบบ ไม่ต้องสอบอย่างเดียว สามารถใช้การพูดคุย สัมภาษณ์ หรือใช้การมีส่วนร่วมโดยนักวิชาการหรือเขตพื้นที่ประกอบการพิจารณาด้วยก็ได้ ไม่ใช่ประเมินเพื่อตัดสินอย่างเดียว

# ข้อเสนอโยบาย เรื่องการศึกษา ทางเลือกและ การศึกษาตลอดชีวิต

รัฐต้องลดการจัด  
และเพิ่มการสนับสนุน  
เราต้องทำให้เจตนาธรมณิ  
ในตวับทกฏหมายเป็นจริง  
ไม่ว่าจะเป็น พ.ร.บ.  
การศึกษาแห่งชาติ และ  
พ.ร.บ.ส่งเสริมการเรียนรู้  
ควรตอบโจทยความ  
แตกต่างหลากหลาย

## 1. รัฐต้องทำให้เจตนาธรมณิในตวับทกฏหมายเป็นจริง หากกฏหมายไหนมีปัญหาต้องร่วมหารือเพื่อแก้ไข

รัฐต้องลดการจัดและเพิ่มการสนับสนุน เราต้องทำให้เจตนาธรมณิในตวับทกฏหมายเป็นจริง ไม่ว่าจะเป็น พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ และ พ.ร.บ.ส่งเสริมการเรียนรู้ ควรตอบโจทยความแตกต่างหลากหลาย

ถามว่าสนับสนุนอะไรบ้าง คือรัฐอาจต้องไปแก้บางอย่างในตวับทกฏหมาย เช่น คำว่า “อาจจะให้สิทธิประโยชน์หรือไม่” แต่จริงๆ แล้วถึงจะเป็นศูนย์การเรียนแบบคนรวยหรือศูนย์การเรียนของเด็กยากจน ก็ต้องมีความเท่าเทียม ไม่ต่างจากโรงเรียน ที่ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนร่ำรวยหรือยากจนก็ได้เงินสนับสนุนเท่ากัน โดยคิดเป็นรายหัว หลักความเท่าเทียมนี้ต้องมี

ดังนั้นการปรับกฎกระทรวงเหล่านี้ถือเป็นเรื่องจำเป็น คำว่า “อาจจะพิจารณาสิทธิประโยชน์” ที่ระบุไว้ควรตัดคำว่า “อาจจะ” ออก เพราะคำนี้ทำให้ทุกอย่างขึ้นกับดุลยพินิจของหน่วยงาน ซึ่งที่ผ่านมาเงินสนับสนุนอาจจะไปกองอยู่กับศูนย์การเรียนรู้แบบสถานประกอบการ แต่ศูนย์เรียนรู้ประเภทบุคคล หรือ NGO ที่ต้องทำงานเพื่อหาเงินดูแลเด็กกลับไม่ได้รับเงินสนับสนุน

ภาครัฐควรต้องทำงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและร่วมหารือกับหน่วยงานที่เป็นตัวแทนของการศึกษาทางเลือก ต้องแก้กฏหมาย หากตรงไหนไม่เอื้ออำนวย ต้องนำกลุ่มทำงานที่เกี่ยวข้องมาคุยกัน ไม่ใช่ไปแอบแก้กันเอง ทั้งนี้ตวับทกฏหมายปัจจุบันยังมีปัญหาอยู่ แล้วด้วยระบบราชการ บางครั้งก็อาจมีกรณีที่ สพล. ส่งมติไปยังเขตพื้นที่ แล้วเขตพื้นที่ต้องยึดตามมติที่ทาง สพล. กำหนดไว้ ซึ่งอาจทำให้คนทำงานในพื้นที่ลำบากใจ เพราะใจหนึ่งก็อยากทำงานกับกลุ่มการศึกษาทางเลือกดี ๆ แต่เบื้องบนส่งนโยบายที่ไม่เอื้ออำนวยมา ทำให้การทำงานร่วมกันมันยากขึ้น



## 2. ตั้งกองทุนสนับสนุน เพื่อให้เกิดแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต

เนื่องจากสภาพแวดล้อมของการศึกษาทางเลือก นั้น เขาไม่ได้สอนแค่ในสถานศึกษา ทุกพื้นที่รอบตัว ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ ดังนั้นควรทำอย่างไรให้บ้านเรามีกองทุนสนับสนุนพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ของเด็ก โดยกองทุนนี้ควรใช้สนับสนุนแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ต่างๆ ให้เขาทำงานต่อได้ เช่น สนับสนุน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นต่างๆ ให้เขามีกิจกรรม ออกแบบการเรียนรู้ให้ตอบโจทย์เด็กในชุมชน ทั้งนี้ปัจจุบันกองทุนลักษณะอย่างนี้ยังไม่มี ผมยังไม่รู้ว่าจะเรียกตรงนี้ว่าอะไร แต่ผมอยากเสนอให้ทุกคนสามารถเข้าถึงงบประมาณบางอย่างได้ เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้

แม้ทุกวันนี้จะมีเงินอุดหนุนการศึกษารายหัวของเด็ก แต่เงินอุดหนุนนี้ก็ไม่เพียงพอ เราต้องเพิ่มโอกาสที่เด็กจะได้เรียนรู้ในสิ่งที่เขาสนใจ ซึ่งเงินอุดหนุนในการพัฒนาตนเองนี้ อาจขยายไปอุดหนุนผู้ใหญ่ในสังคมด้วยก็ได้ เพราะผู้ใหญ่อย่างพวกเราก็ควรได้รับเงินอุดหนุนเพื่อพัฒนาตนเองเหมือนกัน

หากประเทศไทยจะส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เราก็ต้องพัฒนาแหล่งเรียนรู้ พัฒนาคุณภาพชีวิต และพัฒนาตนเอง ซึ่งควรจะมีงบประมาณให้ประชาชนพัฒนาตนเอง และไม่ใช่อุดหนุนงบประมาณแค่สาธารณูปโภคหรือการก่อสร้าง แต่แนวคิดบางอย่างก็ควรทำให้เกิดขึ้นจริง เช่น Education Card ที่ กสศ.เคยเสนอก็น่าจะนำมาหารือกันต่อ

หากประเทศไทยจะส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เราก็ต้องพัฒนาแหล่งเรียนรู้ พัฒนาคุณภาพชีวิต และพัฒนาตนเอง ซึ่งควรจะมีงบประมาณให้ประชาชนพัฒนาตนเอง และไม่ใช่อุดหนุนงบประมาณแค่สาธารณูปโภคหรือการก่อสร้าง แต่แนวคิดบางอย่างก็ควรทำให้เกิดขึ้นจริง เช่น Education Card ที่ กสศ.เคยเสนอก็น่าจะนำมาหารือกันต่อ



## 3. สนับสนุนเงินรายหัวเพื่อให้ประชาชนได้พัฒนาตนเองตลอดชีวิต

สังคมไทยพูดเรื่องพัฒนาศักยภาพบุคคล ทั้ง Upskill และ Reskill กันเยอะมาก ถือเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ตลอดชีวิต แต่คำว่า “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” ยังเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองในมิติอื่นๆ ด้วย ไม่ใช่แค่เด็ก แต่ทุกคนน่าจะได้รับการพัฒนาตนเอง ผู้ใหญ่ก็อยากได้เงินรายหัวเพื่อใช้ในการพัฒนาตนเอง

ผมทำงานที่จุฬาฯ เขาจะมีเงินสนับสนุนการพัฒนาตนเองให้ประมาณ 40,000 - 60,000 บาท ซึ่งยอดนี้ไม่ได้ใช้ภายในปีเดียว แต่ให้ใช้หลายปี เวลา

จะไปประชุมต่างๆ ก็ใช้เงินสนับสนุนนี้ได้ แต่ถามว่าพอไหมกับการทำงานทั้งชีวิต ไม่น่าจะพอแน่ๆ ดังนั้นเราก็ต้องการเงินจากภาครัฐมาสนับสนุนตรงนี้เช่นกัน ผมทำงานเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย ผมอาจเข้าถึงโอกาสได้มากกว่าคนอื่น แต่คนทั่วไปจะทำอย่างไร เขาก็ควรได้รับโอกาสนี้ด้วย แม้เราจะมองว่าทุกวันนี้มีแหล่งเรียนรู้เยอะแยะในออนไลน์ เช่น ยูทูป แต่ข้อมูลที่อยู่ในยูทูปก็迟早จะถูกต้องทั้งหมด เราควรได้มีโอกาสเรียนรู้กับคนที่รู้จริงหรือเป็นผู้เชี่ยวชาญ



#### 4. เปลี่ยนการทำงานให้สั้นไหล่ และมองไกลกว่าแค่การเน้นลู่ทางเดียว

ปัจจุบันการผลักดัน  
เรื่องการศึกษาทางเลือก  
ต้องขออนุญาตผ่าน สพฐ.  
เป็นหลัก ดังนั้นหากอยากให้  
การขับเคลื่อนไหลลื่นกว่าเดิม  
ก็ต้องปรับการทำงานของ สพฐ.  
แต่ถ้าทำได้ยาก อาจต้อง  
เปลี่ยนการศึกษาทางเลือก  
ไปอยู่สังกัดอื่นแทน

ปัจจุบันการผลักดันเรื่องการศึกษาทางเลือกต้องขออนุญาตผ่าน สพฐ. เป็นหลัก ดังนั้นหากอยากให้การขับเคลื่อนไหลลื่นกว่าเดิม ก็ต้องปรับการทำงานของ สพฐ. แต่ถ้าทำได้ยาก อาจต้องเปลี่ยนการศึกษาทางเลือกไปอยู่สังกัดอื่นแทน เช่น ไปอยู่สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (สป.) ต้องพูดตามตรงว่าทุกวันนี้ไม่แน่ใจด้วยซ้ำว่าฝ่ายไหนของ สพฐ. ที่ดูแลงานหลักของ สพฐ. จะเป็นโรงเรียน ถ้าจะแบ่งเบาภาระก็คงต้องจัดตั้งหน่วยงานใหม่ขึ้นมาดูแลโดยเฉพาะ

เมื่อการศึกษาที่ทุกคนมีทางเลือก เป็นงานฝากไม่ใช่งานหลัก...มันอยู่ที่เราจะเปลี่ยนไหม ตอนนี้ลัดส่วนของคนที่จัดการศึกษาทางเลือกในไทยยังคงไม่เยอะ แต่มันขยายตัวขึ้นเรื่อยๆ ถ้าทิศทางสังคมมองว่าการศึกษาแบบนี้มันตอบโจทย์ รัฐก็ต้องช่วยหนุนลู่ทางนี้ให้ขยายวงกว้างขึ้น อาจต้องมีหน่วยงานมาดูแลตรงนี้เพื่อตอบโจทย์เด็กและผู้ใหญ่ที่มีความหลากหลาย โรงเรียนอาจไม่ใช่คำตอบเดียวอีกแล้ว

นี่ยังไม่แน่ว่าเรายังไม่ได้พูดถึงศูนย์เรียนรู้แบบภูมิปัญญาที่ตอบโจทย์คนทั้งประเทศได้ตลอดชีวิตคือศูนย์เหล่านี้ก็พอค่าตัวเองได้ระดับหนึ่ง แต่รัฐต้องสนับสนุนอย่างต่อเนื่องเพื่อที่จะให้ตรงนี้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีสำหรับคนทุกวัย ซึ่งกองทุนที่ผมพูดข้างต้นนั้นแหละที่จะช่วยเสริมให้ศูนย์ภูมิปัญญาสามารถพัฒนาตนเองได้

#### 5. ข้อเสนอแนะต่อการเทียบโอน: คลังเครดิตคือคำตอบ

ส่วนสุดท้ายคือ ทำให้ตัวระบบการเทียบโอนเป็นจริงให้ได้ ในระดับอุดมศึกษาตอนนี้ถือว่าโอเคสถาบันจะมีการกำหนดว่าสามารถเทียบโอนได้กี่เปอร์เซ็นต์ของรายวิชาในหลักสูตร อย่างเช่นที่จุฬามีคลังเครดิต คนที่ลงเรียนคอร์สสั้นๆ ก็สามารถเก็บหน่วยกิตได้ และถ้าวิชานี้เชื่อมต่อกับหลักสูตรเขาก็สามารถเทียบโอนเข้าหลักสูตรที่เขาจะเข้าเรียนได้เลย

การมีคลังเครดิตทำให้เราเห็นการเชื่อมต่อกันได้ แต่ที่ยังต้องทำงานกันเพิ่ม คือการเทียบโอนประสบการณ์ หรือ Life Long Learning ตอนนี้ของไทยยังไม่สามารถเชื่อมโยงได้แบบต่างประเทศ

เช่น เกาหลีใต้ ที่เขามีหน่วยงานกลางทำ Life Long Learning ซึ่งเป็นหน่วยงานรัฐที่ลงมาดูแลเรื่องการเทียบโอนประสบการณ์เลย

หากให้อธิบายเรื่องการเทียบโอนประสบการณ์ก็คือ ลองนึกภาพคนที่เป็นช่างมา 30 ปี แต่ไม่ได้จบการศึกษาในระบบ อยู่ๆ วันหนึ่งเขาอยากได้วุฒิเลยต้องเทียบโอน ซึ่งคำถามคือ เขาจะเทียบโอนกับที่ไหนได้บ้าง เทียบกับ กศน. ได้ไหม หรือเทียบกับอาชีวะได้หรือไม่ ซึ่งคำตอบคือน่าจะเทียบได้ โดยการเอาประสบการณ์มาเชื่อมคุณวุฒิ เอาการศึกษาตามอัธยาศัยของเขามาเชื่อมกับการศึกษาในหรือนอกระบบก็ได้



**“การศึกษาทางเลือก”**  
ว่าด้วยสิทธิในการศึกษา  
ความงดงามของการเป็นมนุษย์  
และการขับเคลื่อนบน  
ความจำกัด จากปากคำ  
ของชัชวาลย์ ทองดีเลิศ

เมื่อเอ่ยถึงการศึกษากางเลือก ชื่อของชัชวาลย์ กองดีเลิศ นายกษมาคมการศึกษากางเลือกไทย และผู้ก่อตั้ง “โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา” แหล่งเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาของล้านนาที่มีอายุกว่า 25 ปี น่าจะเป็นชื่อแรกๆ ที่หลายคนในแวดวงการศึกษานึกถึง

“เราขับเคลื่อนการศึกษาทางเลือกผ่านโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา ซึ่งเราไม่ได้จดทะเบียนและไม่มีงบประมาณสนับสนุนด้วย ที่ผ่านมามีครูอาสาสมัครเป็นพ่อครูแม่ครูที่มีความรู้ภูมิปัญญาด้านต่างๆ เราบริหารจัดการโดยเก็บค่าเรียนเล็กน้อยเป็นค่าไหว้ครู ตอนนี้น่าจะมีครูมากกว่า 100 คน ส่วนคนที่เข้ามาเรียนรู้กับเรารวมกันน่าจะหลายหมื่นคน

“ส่วนเหตุผลว่าทำแล้วไม่ได้เงินสนับสนุนจากรัฐ แต่ทำไมยังทำอยู่ ก็เพราะเรามองว่าสิ่งนี้มีคุณค่าสำหรับ

ท้องถิ่น มันคือประวัติศาสตร์ คือรากเหง้า คือมรดกความรู้ คือภูมิปัญญาที่ส่งต่อมา ถ้าเราไม่รักษาไว้ ทั้งหมดนี้จะหายไป ที่สำคัญที่สุดนี้คือความภาคภูมิใจ คือตัวตนของคนท้องถิ่น ดังนั้นเราจึงเห็นภาพเชียงใหม่ยังเป็นเมืองที่เต็มไปด้วยศิลปวัฒนธรรมและได้รับรางวัลจากยูเนสโกให้เป็นเมืองแห่งศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน”

ในวันที่โลกกำลังเผชิญการเปลี่ยนแปลง ทั้งความแปรปรวนด้านสิ่งแวดล้อม การขยับขับเคลื่อนด้านเทคโนโลยี และค่านิยมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป การศึกษาทางเลือกและการศึกษาที่เอื้อให้คนได้เรียนรู้ตลอดชีวิต...อาจเป็นคำตอบหนึ่งที่ไม่ควรละเลย

ปัจจุบันชัชวาลย์ทำงานเชื่อมโยงกับภาคีปฏิรูปการศึกษาเชียงใหม่ ร่วมขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ชั่วระยะเวลายาวนานกว่าสองทศวรรษ กับบทสรุปสั้นๆ ของการขับเคลื่อนบนความจำกัดนี้ คือคำพูดที่เขาบอกว่า **“สิ่งนี้เกิดจากการที่พวกเราพยายามรักษา หากไม่ทำ...ตัวตน คุณค่าชีวิต และความเป็นมนุษย์จะหายไป”**

## การสร้าง “พลเมืองที่ดี” ของรัฐ

การศึกษาทางเลือกในไทยเริ่มชัดเจนช่วงที่พวกเรพลักดัน พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ ปี 2542 พ.ร.บ.นี้ดีมาก เพราะให้สิทธิภาคประชาชนและภาคสังคมจัดการศึกษาได้ โดยรัฐต้องสนับสนุนทั้งงบประมาณ วิชาการ และการลดหย่อนภาษี ทั้งยังมีการออกกฎกระทรวง 6 ฉบับ ที่ให้ทุกคนจัดการศึกษาได้ ไม่ว่าจะเป็นวัด สถานประกอบการ บ้าน เรียน ศูนย์การเรียนรู้ที่เกิดจากองค์กร ชุมชน และองค์กรเอกชนต่าง ๆ ถือเป็นความก้าวหน้าเชิงกฎกระทรวง แต่ในทางปฏิบัติค่อนข้างมีปัญหา มาโดยตลอด เพราะเกิดจากรัฐไม่ยอมรับ คือรัฐมองว่าการศึกษามีระบบหลักระบบเดียว จึงไม่ยอมให้มีการศึกษาอื่น ๆ แต่พอมีกฎหมายที่เป็นกฎกระทรวงออกมา รัฐเลยจำเป็นต้องทำ เรียกว่าทำในลักษณะที่ไม่ยอมรับและไม่ค่อยเข้าใจ

นอกจากนี้ยังมีปัญหาจากวิธีบริหารจัดการด้วย ศูนย์การเรียนตามมาตรา 12 ซึ่งเดิมระบุว่า 1. เป็นผู้ด้อยโอกาส 2. เป็นผู้ที่มีความประสงค์ในการจัดการศึกษา แต่ปัจจุบันได้ตัดคำหลังคือ “มีความประสงค์ในการจัดการศึกษา” ออก ดังนั้นคนที่ จะจัดการศึกษาตามมาตรา 12 ได้ จึงเหลือเฉพาะผู้ด้อยโอกาส ซึ่งหากไปดูนิยามของรัฐคำว่า “ผู้ด้อยโอกาส” จะหมายถึงขอทาน ผู้พิการ คนยากจน พอเขาตัดส่วนนี้ออกมันเลยยิ่งกีดกัน ยิ่งทำให้เราตระหนักว่ารัฐยังไม่ยอมรับการศึกษาทางเลือก ยังมองการศึกษาในลักษณะอำนาจนิยม ต้องอยู่ในกระแสหลักเท่านั้น

**รัฐใช้การศึกษาสร้างพลเมืองของตัวเองให้เป็นพลเมืองที่ดี อยู่ในกรอบของรัฐ อยู่ในค่านิยม 12 ประการ ต้องทำตามระเบียบ ทำตามวินัย รัฐว่าอย่างไรคุณก็ต้องปฏิบัติตามนั้น ซึ่งนี่คือมุมมองแบบความมั่นคง ดังนั้นเขาเลยมองกลุ่มการศึกษาทางเลือกเป็นพวกนอกคอก เป็นกลุ่มที่พยายามแหกคอกออกไปจากกรอบของเขา**



## การศึกษาที่ตอบโจทย์ชีวิต : ความงดงามของการเป็นมนุษย์

ผมมองว่าชีวิตคือการศึกษา คนเราพอเกิดมาแล้วก็เรียนรู้ได้ทุกที่และตลอดเวลา แต่ประเด็นคือ การศึกษามันทำให้เกิดระบบการศึกษา ซึ่งนำมาสู่ การขึ้น อย่ายุคแรกที่เกิดการศึกษาในไทย คือ เป็นการผลิตคนเพื่อป้อนเข้าสู่ระบบราชการ เพื่อ เป็นเจ้าคนนายคน ดังนั้นการศึกษาในยุคนี้ก็มี เป้าหมายว่าเพื่อผลิตคนเป็นข้าราชการ ครั้นต่อมา เมื่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจของเราหันมาสนใจธุรกิจ และอุตสาหกรรม การศึกษาก็เน้นพัฒนาคนเพื่อ ป้อนเข้าสู่ตลาดแรงงาน ซึ่งการวางกรอบอย่างนี้ ทำให้เกิดการศึกษาระแสหลัก

**ชีวิตของมนุษย์แต่ละคนมีความแตกต่างกัน และมีศักยภาพที่แตกต่างกัน เพราะฉะนั้นการ ศึกษาจึงควรตอบโจทย์ของผู้เรียน ตอบโจทย์ความรัก ความชอบ ความถนัด และความใฝ่ฝันของเขา จริง ๆ มันคือการพัฒนาความเป็นมนุษย์เพื่อทำให้ เขาดำรงชีวิตอยู่ได้ การศึกษาไม่จำเป็นต้องผลิต คนออกมาให้เหมือนกันหรือเข้าโรงงานหมด เพราะ สังคมเรามีหลายเซ็กเตอร์มาก เราควรมีชาวนาที่ ผลิตข้าวได้ดี ทำเกษตรอินทรีย์ให้ผู้บริโภคได้กิน แล้วมีสุขภาพที่ดี เราควรมีพระสงฆ์ที่มีคุณภาพ เป็น ผู้นำทางจิตวิญญาณได้ดี เราควรมีนักวิทยาศาสตร์ เราควรมีนักวิชาการ มีครูที่มีคุณภาพและเข้าใจเด็ก**

เป็นต้น ทุกคนมีความฝันที่ต่างกัน ดังนั้นการศึกษาไม่ควรถูกกำหนดแบบ “โหล ๆ” ให้ทุกคนเดินไปเส้นทางเดียวกันทั้งหมด

การศึกษาที่ตอบโจทย์ชีวิตควรอยู่บนฐานที่เคารพความแตกต่างหลากหลาย อย่างชุมชนที่อยู่ห่างไกล เช่น กลุ่มพี่น้องชนเผ่าเขาต้องการการศึกษาอีกแบบหนึ่ง ต้องการจดทะเบียนศูนย์การเรียนรู้ เขาอยากเรียนภาษาและภูมิปัญญาของเขาเอง อยากเรียนรู้การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ อยากเรียนรู้การพึ่งตนเองในชุมชน สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เขาอยากเรียนมากกว่าสิ่งที่รัฐกำหนด เมื่อแต่ละคนมีความต้องการที่ต่างกัน การศึกษาที่ตอบโจทย์ชีวิตจึงเป็นอะไรที่มีความหมายมาก เพราะมันคือการสร้างพลเมืองที่ตอบโจทย์ชีวิต ตอบโจทย์ชุมชน ตอบโจทย์สังคม ทำให้เกิดพลเมืองที่มีคุณภาพ เพื่อสร้างสังคมที่เข้มแข็ง

นอกจากนี้การศึกษาที่ตอบโจทย์ชีวิตยังช่วยให้เด็กไทยหลุดออกจากระบบการศึกษาน้อยลง เพราะเด็กที่หลุดจากการศึกษานั้นจะมีอยู่ 2 ส่วน คือ 1. ตัวหลักสูตรไม่ตอบโจทย์ชุมชนและไม่ตอบโจทย์เด็ก 2. กระบวนการเรียนการสอนน่าเบื่อ ให้เด็กนั่งอยู่ในห้องสี่เหลี่ยมวันละ 8-9 ชั่วโมง ถือเป็นการยึดเยียดความรู้ ไม่ใช่การเรียนรู้ เมื่อเด็กถูกยึดเยียด เขาจะเกิดความทุกข์ ดังนั้นเมื่อเขาารู้สึกเรียนแล้วไม่ตอบโจทย์ชีวิต แถมทุกข์อีก เขาก็ตัดสินใจออกจากระบบการศึกษาในที่สุด

**ในกรณีที่เด็กไม่ต้องการอยู่ในกระแสหลัก เขาควรมีทางเลือก ที่อยากเน้นคือ การศึกษาทางเลือก ไม่ใช่ทางเบี่ยง ไม่ใช่ว่าเด็กอยู่ในระบบหลักไม่ได้ จึงออกมาอยู่การศึกษาทางเลือก แต่เป็นสิทธิของการได้เลือกการศึกษาที่ตอบโจทย์ชีวิตผู้เรียน ตอบโจทย์ความฝันและความปรารถนาของเขา**

**สิ่งสำคัญของการศึกษาทางเลือกคือการค้นพบตัวเอง เพราะเป็นฐานสำหรับการเรียนรู้ หากเด็กได้ค้นพบตัวเอง เขาจะมีพลังมหาศาล จะมุ่งมั่นเหนื่อยแค่ไหนก็พร้อมลุย พร้อมเรียนรู้ด้วยความสุข ซึ่งกระบวนการนี้ไม่ค่อยมีในการศึกษากระแสหลัก การศึกษากระแสหลักคือ เรียนไป**

**ชีวิตของมนุษย์แต่ละคนมีความแตกต่างกันและมีศักยภาพที่ต่างกันไป เพราะฉะนั้นการศึกษาจึงควรตอบโจทย์ของผู้เรียน ตอบโจทย์ความรัก ความชอบ ความถนัด และความใฝ่ฝันของเขาจริงๆ มันคือการพัฒนาความเป็นมนุษย์เพื่อทำให้เขาดำรงชีวิตอยู่ได้**

**เรื่อย ๆ เพื่อให้จบ แต่การศึกษาทางเลือกที่เราทำอยู่ เราจะฝึกฟังเด็ก**

การฝึกฟังเด็กคือ ฟังว่าเขาอยากสื่อสารอะไร พร้อมสังเกตว่าเขาทำอะไรแล้วมีความสุข เมื่อเราฝึกจนกระทั่งเห็นว่าเด็กสนใจเรื่องอะไร เขามีความรัก ความถนัด ความชอบอะไร เราก็พยายามเอื้ออำนวยให้เขาได้เรียนรู้อย่างมีศักยภาพ นั่นคือจุดสำคัญที่สุดของการเรียนรู้เลย เขาจะโตของเขาเอง โตตามสิ่งที่เขาชอบและฝัน เป็นพลังขั้นพื้นฐานที่สำคัญมาก แล้วมันจะต่อยอดได้เอง เขาจะใฝ่รู้มาก ทำและทุ่มเทเยอะ

ระบบกระแสหลักที่เราเจอทุกวันนี้มักบังคับยึดเยียด ทำให้เด็กไม่เปิดจินตนาการและแรงบันดาลใจ แต่กระบวนการที่ตอบโจทย์เด็กแต่ละคน ให้เขาค้นพบตัวเอง และเจอในสิ่งที่ตนเองรัก เขาจะมีพลังกระบวนการหนึ่งของเราคือ เปลี่ยนพ่อแม่ให้เป็นโค้ช เป็นคนอำนวยความสะดวก เมื่อเด็กและพ่อแม่กลุ่มนี้เจอกัน มันจะมีพลังและไปได้ไกลมาก เขาจะเป็นคนที่มีคุณภาพในอนาคต

## การศึกษาตลอดชีวิต ความเป็นไปได้ที่จะเกิดขึ้นนี้ในสังคมไทย

พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติพูดไว้ชัดมากกว่า การศึกษาของเรามี 3 แบบ คือ ในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย แล้วเชื่อมโยงทั้งสามแบบเป็นการศึกษาตลอดชีวิต แต่ในทางปฏิบัติ รัฐทำอย่างเดียว คือการศึกษาในระบบ แต่ไม่ทำอีกสองระบบ คือการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พอไม่ทำทั้งหมด จึงไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ยกตัวอย่างการศึกษาทางเลือกที่เราทำกับเด็ก อย่างเรื่องการอ่านหนังสือ เราจะให้หนังสือเป็นสิ่งแวดล้อมหนึ่งของเด็กตั้งแต่ยังเล็กเลย ดังนั้นเด็กจะอ่านหนังสือโดยธรรมชาติ ที่เราเจอคือเด็กอ่านหนังสือมากเกินไปจนเราต้องคอยบอกไม่ให้ไปทำอย่างอื่น ให้ไปวิ่งเล่นบ้าง เหล่านี้เป็นเรื่องของกระบวนการทัศน์ และเป็นเรื่องกระบวนการจัดการการเรียนรู้มากกว่า

ถ้าเรามองเรื่องการเรียนรู้เป็นเรื่องในระบบนอกระบบ ตามอัธยาศัยแล้ว การเรียนรู้จะอยู่ในชีวิตเลย เพราะคนเราเรียนรู้ตลอดเวลา กิน กัวยเตี้ยาก็เรียนรู้ได้ เอามาคุยเป็นบทเรียนได้ เขาไปเล่นน้ำก็เอามาเรียนรู้ได้ ทุกอย่างคือการเรียนรู้ทั้งหมด แต่พอเราบอกว่าการเรียนคือหลักสูตรที่ต้องมี 8 สารวิชา ต้องมีครูสอน ต้องอยู่ในห้อง 8.00 น. - 16.00 น. มันเลยอยู่แค่นั้น ผู้คนเลยเข้าใจว่า พอหมดช่วงตรงนั้นคือหมดเวลาการเรียนรู้ วิธีคิดแบบนี้ไม่ใช่การเรียนรู้ของมนุษย์ แท้จริงแล้วมนุษย์มีชีวิตจิตใจ มีกิจกรรมของชีวิตตลอดเวลา เราต้องเปลี่ยนกระบวนทัศน์ว่าอยู่ที่ไหนก็เรียนรู้ได้หมด และทุกคนเป็นผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ได้หมด

## ภาคประชาสังคม : การขับเคลื่อนบนความจำกัด

ต้องยอมรับว่าภาคประชาสังคมยังไม่เข้มแข็งและเติบโตยาก แต่ที่ภาคประชาสังคมลุกมาจัดการศึกษาในระดับทางเลือกนั้น เกิดจากเราเห็นวิกฤตของการศึกษาในกระแสหลัก เราลุกขึ้นมาเพราะไม่อยากเห็นลูกหลานต้องเผชิญวิกฤตเหล่านั้น ซึ่งต้องยอมรับว่าลุกขึ้นมาด้วยใจส่วนหนึ่ง พร้อมบ้างไม่พร้อมบ้าง พอขับเคลื่อนโดยที่ระบบสนับสนุนจากภาครัฐไม่เอื้อ ถูกห้อมล้อมด้วยกฎระเบียบต่างๆที่ไม่เปิดโอกาส จึงทำให้การขับเคลื่อนของภาคประชาสังคมยังเป็น “การขับเคลื่อนบนความจำกัด”

โรงเรียนสืบสานฯ ถ้าเราไม่ทุ่มเทแรงกายแรงใจ เราอาจยืนระยะมาจน 25 ปีได้ยาก แต่เราก็สู้กันมาโดยมีผู้เรียนช่วยสนับสนุน ข้อจำกัดมีไม่น้อยเลย เราอยากขยายไปทั่วประเทศด้วยซ้ำ อยากทำทุกภาค ทุกจังหวัด เพราะทุกพื้นที่มีของดีเยอะแยะเต็มไปหมด แต่โอกาสที่เด็กจะได้เรียนรู้สิ่งเหล่านี้กลับไม่มีเลย

การที่ภาคประชาสังคมลุกมาทำเองนั้น เขามีใจสู้มากและมีประสบการณ์เยอะด้วย แต่ภายใต้ข้อจำกัดทำให้เขาไปได้ไม่ไกล ซึ่งเราก็อยากเห็นภาคประชาสังคมมาคุยและรวบรวมข้อมูลเพื่อนำเสนอต่อรัฐบาลใหม่ **เราหวังว่าจะมีกระทรวงศึกษาธิการที่มีความก้าวหน้าและมีวิสัยทัศน์ เชื่อว่าแค่รัฐเปิดโอกาสมากกว่านี้ เราจะขับเคลื่อนการศึกษาทางเลือกได้อย่างเข้มแข็ง และสิ่งเหล่านี้จะเป็นประโยชน์กับเด็ก ๆ**

## ข้อเสนอโยบาย จากเครือข่ายการศึกษาทางเลือก

**1. สนับสนุนการสร้างนิเวศการเรียนรู้และขยายให้กว้างอย่างเต็มที่** หากรัฐทำตามที่ระบุในกฎหมายอย่างเต็มที่กำลัง ทั้งเรื่องงบประมาณและการลดหย่อนภาษี เราเชื่อว่าจะทำให้เกิดคุณภาพในการจัดการศึกษาทันที

กฎหมายให้อำนาจแล้ว คือการกระจายอำนาจให้ภาคประชาสังคมและภาคประชาชนสามารถจัดการศึกษาได้ เรามองว่าการเรียนรู้ในห้องเรียนอย่างเดียวไม่ตอบโจทย์แล้ว เด็กสามารถแสวงหาความรู้ทั้ง



ทางออนไลน์บ้าง หรือฝึกฝนกับผู้รู้ก็ได้ เช่น อยากทำร้านกาแฟก็ฝึกกับร้านกาแฟโดยตรง อยากทำเกษตรอินทรีย์ก็เรียนกับเกษตรกรตัวจริงได้เลย จะเร็วกว่าไปเรียนมหาวิทยาลัย 4 ปี

**2. ส่งเสริมให้จังหวัดจัดการศึกษาตาม พ.ร.บ. พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา** ที่ผ่านมามีดำเนินการแล้ว 8 จังหวัด ทั้งยังมีกฎหมายออกมาแล้ว แต่เนื่องจากภาคปฏิบัติยังขึ้นอยู่กับระบบราชการแบบเดิม ทำให้ไม่เวิร์ก คงต้องกระจายอำนาจมากกว่านี้ เพราะตอนนี้ยังอยู่กับศึกษาธิการจังหวัด อยู่กับระบบราชการ ซึ่งเป็นระบบรวมศูนย์ เลยทำให้ไม่ก้าวหน้าเท่าไร

**3. มีกลไกใหม่ที่พร้อมดูแลการศึกษาทางเลือกให้แข็งแรง** อยากให้นำระบบการดูแลและสนับสนุนออกจาก สพฐ. สร้างให้มีกลไกใหม่ที่ยอมรับและเข้าใจการศึกษาทางเลือก พร้อมเอื้ออำนวยสนับสนุนอย่างเต็มที่ ปัจจุบันนี้เรายังต้องขออนุญาตผ่านเขตการศึกษากันอยู่เลย แล้วบ้านเรามี 180 เขตการศึกษา ซึ่งแต่ละเขตก็เข้าใจไม่เหมือนกัน เขตไหนดีหน่อยก็ไปได้ดี เขตไหนไม่รู้เรื่องก็ไม่ได้รับอนุญาต

**4. กระจายอำนาจให้โรงเรียนบริหารจัดการตนเองอย่างแท้จริง** จึงจะสามารถจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทผู้เรียน สอดคล้องกับชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ โรงเรียนต้องมีอิสระตั้งแต่เรื่องกำหนดนโยบาย กำหนดหลักสูตร กำหนดบุคลากร กำหนดงบประมาณ แต่ปัญหาคือ ตอนนี้โรงเรียนไทยอยู่ภายใต้ระบบราชการ ต้องมีคำสั่งจากรัฐมนตรีมาที่ สพฐ. จากนั้นส่งต่อมายังเขต มายังผู้อำนวยการโรงเรียน ก่อนส่งต่อไปยังครู ทั้งหมดนี้เป็นระบบราชการแนวดิ่ง ทำให้ไม่มีประสิทธิภาพในการจัดการเรียนรู้



พลังของ  
“การศึกษาใหม่”  
โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน  
ดร.สมคิด แก้วทิพย์



## **ทุนส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน เกิดขึ้นจากความเชื่อมั่นพลังอันไร้ขีดจำกัดของชุมชนว่า สร้างสรรค์ความเปลี่ยนแปลงจากฐานรากได้ สามารถ เป็นพื้นที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต**

ดร.สมคิด แก้วทิพย์ ผู้จัดการโครงการฯกล่าวว่า “ผมทำงานกับ กสศ. ตั้งแต่ปี 2562 เดิมทีขับเคลื่อนงานการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพกลุ่มคนที่เปราะบาง ยากลำบาก ต่อมาก็เริ่มจัดการศึกษาใหม่ที่ส่งเสริมให้เขามีพลังลุกขึ้นมาเปลี่ยนแปลง โดยเริ่มต้นจากสิ่งที่เขาอยากทำจริงๆ

“สังคมไทยมีคนที่ต้องเผชิญชีวิตยากลำบากอยู่มาก ในจำนวนนี้มีกลุ่มที่ถูกผลักให้ต้องหลุดออกจากระบบการศึกษาโดยที่ยังไม่มีโอกาสใช้ศักยภาพของตนเองเลย แต่เขาต้องหันเหไปเป็นแรงงานนอกระบบที่มีรายได้เล็กๆ น้อยๆ กลายเป็นคนว่างงาน เป็นคนพิการที่ถูกลืม ถูกจองจำในเรือนจำ การที่จะอยู่รอดได้นั้นพวกเขาต้องได้รับโอกาสและอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน นี่คือหัวใจของงานชุมชนเป็นฐาน ดังนั้นถ้าสังคมเรากำลังแสวงหาการศึกษาที่ทุกคนมีทางเลือกและตอบโจทย์ชีวิต งานชุมชนเป็นฐานคือสิ่งที่มาขับเคลื่อนตรงนี้ และนี่คือโฉมหน้าของการศึกษาใหม่”

บทสัมภาษณ์ต่อไปนี้จะเต็มไปด้วยทั้งความหวังและแทรกด้วยความสะเทือนใจ เมื่อเขาต้องยกตัวอย่างกลุ่มคนเปราะบางที่สิ้นคลอนหัวใจคนทำงานมากที่สุด

จากความหนักอึ้งในระดับปัจเจก...สู่ภาพใหญ่ของสังคม “การศึกษาใหม่” ที่เขาพูดถึง...จะเป็นแสงสว่างท่ามกลางความสิ้นหวังนี้ได้หรือไม่ ด้านล่างนี้มีคำตอบ

## เพราะเป็นคนเปราะบางจึงเจ็บปวด

กรณีคนที่ไม่มีทางเลือกหนักสุดที่ผมเคยเจอคือ เด็กพิการที่ถูกทอดทิ้ง เป็นเหมือนกลุ่มคนที่ถูกลืม พ่อแม่รู้ว่าลูกคลอดมาเป็นคนพิการ ก็เอาไปทิ้ง ให้อยู่ในศูนย์เด็กพิการ เมื่อเขาโตขึ้นมาชีวิตหนักมาก ไม่รู้ที่มาและไม่มีที่ไป งานของเราคือสร้างการเรียนรู้ ไปทำให้ศูนย์พัฒนาอาชีพคนพิการสามารถเกิดเป็นหน่วยเศรษฐกิจเล็กๆ ที่เลี้ยงตัวเองได้ เกล็ดที่ กสศ.เคยเข้าไปทำงานด้วยนี่คือ ศูนย์เด็กคนพิการ จังหวัดนครศรีธรรมราช เราเข้าไปเชื่อมโยงให้ศูนย์ทำงานร่วมกับมหาวิทยาลัย ให้เด็กได้เรียนรู้เพื่อพัฒนาอาชีพ



**เมื่อสังคมเรายังมีคนที่ยังขาดโอกาส ขาดทางเลือกอีกมาก ดังนั้นเราต้องสร้างโอกาส โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเรียนรู้ ให้เกิดการมีส่วนร่วม ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นกลุ่มๆ**



อีกกลุ่มเปราะบางที่ทางเลือกเขาน้อย คือ เด็กวัยรุ่นในสถานพินิจฯ เด็กและเยาวชนกว่า 80 - 90% ที่เข้าสถานพินิจฯ เพราะเกี่ยวข้องกับยาเสพติด เด็กเหล่านี้มักไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ ส่วนใหญ่อยู่กับปู่ย่าตายาย และมีเด็กจำนวนหนึ่งที่ไม่รู้ว่าครอบครัวไปไหน ไม่มีที่อยู่อาศัย เมื่อถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับก็ต้องอยู่ภายในสถานพินิจเพื่อเข้ารับการบำบัดรักษา เมื่อพ้นโทษ เด็กเหล่านี้ไม่มีที่พึ่ง กรณีเหล่านี้หน่วยงานภาครัฐต้องช่วยสร้างเงื่อนไขให้ชีวิตเด็กเหล่านี้พอจะมีที่อยู่อาศัยและอาชีพในการทำมาหากิน

คนไม่มีทางเลือกอีกกลุ่ม คือ คนจนที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มนี้ชีวิตลำบาก ไปเรียนหนังสือก็ยาก เพราะอยู่ไกล ต้องเดินไปหลายชั่วโมง ที่ดินก็ไม่มีหรือคนที่ไม่มีที่ดิน พ่อแม่ก็ทำไร่นาสวนเล็กๆ น้อยๆ แกวบ้าน เป็นต้น กรณีคนจนในเมืองก็หนัก ชุมชนตามสลัมที่ส่วนมากจะเป็นคนชราหรือแรงงานที่กลับบ้านไม่ได้ เขาจะซุกตัวอยู่ตามซอกหลืบของเมือง เช้าห้องเล็กๆ อยู่ด้วยกัน ทำอาชีพหากินไปวันๆ ได้กินบ้างไม่ได้กินบ้าง คนกลุ่มนี้ลำบาก จนทำให้เรารู้สึกว่าทำไมชีวิตคนเรานั้นยากลำบากได้ขนาดนี้

**เมื่อสังคมเรายังมีคนที่ยังขาดโอกาส ขาดทางเลือกอีกมาก ดังนั้นเราต้องสร้างโอกาส โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเรียนรู้ ให้เกิดการมีส่วนร่วม ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นกลุ่มๆ**



## ระบบต้องสร้างคน และคนต้องร่วมสร้างระบบ

ผมเชื่อว่าพลังอำนาจในการจัดการศึกษามีอยู่ในทุกชีวิต ประเด็นคือ การมองเห็นคุณค่าศักยภาพ และตระหนักถึงทุนในตัวเอง เป็นเรื่องใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับระบบ มีหลักคิดหนึ่งที่น่าสนใจคือ การมองว่าชีวิตคนจะงอกงามได้ นอกจากเขาจะต้องพัฒนาตัวเองแล้ว เขายังต้องได้รับโอกาส หรือมีปัจจัยแวดล้อมที่เอื้อต่อการเติบโต

การศึกษาเป็นหนึ่งในพลังสำคัญที่จะทำให้ชีวิตคน ครอบคลุม ประเทศ หรือโลกนั้นอยู่รอดปลอดภัย พูดอีกอย่างคือ หากคนเข้าไม่ถึงการศึกษาหรือได้รับการศึกษาที่ไม่มีคุณภาพ เหล่านี้จะกลายเป็นปัจจัยเร่งให้คนซึ่งเป็นหน่วยเล็กสุดของสังคมดำเนินชีวิตอย่างไม่ถูกไม่ควร ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อกลับคืนถึงสังคม ฉะนั้นจึงมีหลักคิดที่ว่า “ระบบต้องสร้างคน และคนต้องร่วมสร้างระบบ” ดังนั้นภาคีสังคมทั้งหลายควรใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือสร้างความเปลี่ยนแปลง นี่คือนโยบายที่นำไปสู่คำว่า All for Education ในขณะที่เดียวกันการศึกษาก็ควรเป็นการศึกษาเพื่อทุกชีวิตที่เรียกว่า Education for All สองอย่างนี้เป็นหลักพื้นฐานที่สุด

การมองว่าชีวิตคน  
จะงอกงามได้ นอกจาก  
เขาจะต้องพัฒนาตัวเองแล้ว  
เขายังต้องได้รับโอกาส  
หรือมีปัจจัยแวดล้อม  
ที่เอื้อต่อการเติบโต

งานชุมชนเป็นฐานของ กสศ.เชื่อว่า หากคนในชุมชนหันมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน แม้จะรู้มากน้อยไม่เท่ากันก็ไม่เป็นไร แต่การทำอย่างนี้จะทำให้คนได้เรียนรู้รอบด้านมากขึ้น ชุมชนได้ช่วยกันจัดระบบทำมาหากินและอยู่รอดและรุ่งเรืองต่อไป เพราะฉะนั้นทุนนี้ถือเป็นทุนที่พัฒนาอาชีพไปด้วย สร้างความสามารถในการเรียนรู้ ช่วยให้ผู้คนในชุมชนอยู่ได้ในโลกปัจจุบัน ทั้งยังสอดแทรกทักษะความรู้การจัดการสุขภาพและการเงินด้วย ซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญที่ควรเรียนรู้

## เพราะเวทีนี้ต้องมีพี่เลี้ยง : บทบาทของปัญญาชนพื้นถิ่น

เรามีปัญญาชนพื้นถิ่นมาเป็นผู้นำในการเรียนรู้จำนวนมากและหลากหลาย บางคนมาร่วมในฐานะผู้ใหญ่บ้าน อบต. ผู้ประกอบการท้องถิ่น เป็นต้น มาช่วยทำงานในบทบาทที่ต่างกัน ส่งผลให้การเรียนรู้ในชุมชนมีความหลากหลาย

ความมั่งคั่งคือ แต่เดิมผู้นำและปัญญาชนพื้นถิ่นมักจะรับทุนและหันไปทำงานร่วมกับคนที่เข้มแข็ง แต่งาน กสศ. มีเงื่อนไขให้ผู้นำต่างๆ ต้องไปหาคนที่อ่อนแอที่สุด ยากลำบากที่สุด ถ้าเป็นเยาวชนก็ต้องเข้าไปดูกลุ่มที่ไม่มีโอกาสเรียน กลุ่มเด็กที่ยากจนหรือมีปัญหาในชีวิต ผมคิดว่าตรงนี้ถือเป็นมิติใหม่ เป็นการทำงานกับกลุ่มเป้าหมายใหม่

ที่สำคัญคือ เกิดเครือข่ายของผู้นำปัญญาชนพื้นถิ่น นอกจากช่วยสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ แทบจะเกือบทุกโครงการสามารถที่จะพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของชาวบ้าน และหลายที่ก็พัฒนาเป็นกองทุน ไม่ว่าจะเป็นกองทุนเพื่อการศึกษา กองทุนหมุนเวียน เพื่อที่จะสร้างการเรียนรู้ให้ต่อเนื่อง สิ่งเหล่านี้เป็นความมั่งคั่งและเป็นพลังที่สำคัญ



**เมื่อพวกเขามาร่วมแลกเปลี่ยน  
และเรียนรู้ด้วยกัน พลังภายใน  
ชีวิตพวกเขาเหมือนมารวม  
พลังกัน เกิดความมั่งคั่ง  
เราเห็นความรู้สึกปีติยินดี  
ที่เอ่อล้นออกมา การศึกษาใหม่  
ทำให้ชีวิตเขาดีขึ้นจริงๆ  
โดยเฉพาะการเห็นคุณค่าภายใน  
เห็นว่าตนเองก็มีดี มีคุณค่า  
มีอำนาจ และมีแสงสว่าง**



## การศึกษาที่ตอบโจทย์ชีวิต : ความมั่งคั่งที่สัมผัสเกือบ ภายในผู้เรียนรู้

เวลาคนเราได้เรียนการศึกษาที่ตอบโจทย์ชีวิต ผมคิดว่ามันมีความหมายมั่งคั่ง เพราะเป็นการศึกษาที่ถูกออกแบบและตั้งหลักจากชีวิตจริง พอเราไปวิเคราะห์พื้นที่ มีหน่วยจัดการเรียนรู้ เพื่อสร้างโอกาส มันก็เกิดพลังขึ้นจริง

**เมื่อพวกเขามาร่วมแลกเปลี่ยนและเรียนรู้  
ด้วยกัน พลังภายในชีวิตพวกเขาเหมือนมารวมพลัง  
กัน เกิดความมั่งคั่ง เราเห็นความรู้สึกปีติยินดีที่  
เอ่อล้นออกมา การศึกษาใหม่ทำให้ชีวิตเขาดีขึ้น  
จริงๆ โดยเฉพาะการเห็นคุณค่าภายใน เห็นว่า  
ตนเองก็มีดี มีคุณค่า มีอำนาจ และมีแสงสว่าง**

ที่สำคัญ เมื่อคนเหล่านี้ลุกขึ้นมาดูแลตัวเองได้ เขาได้มีชีวิตใหม่ ในขณะที่เดียวกันตัวเขาเองจากเดิมเคยเป็นผู้รับโอกาส เมื่อเขาได้รับโอกาส เขาก็เห็นคุณค่าในการเข้ามาเรียนรู้ เขาจึงเป็นคนที่ไปเอื้อโอกาสให้แก่คนอื่น แม้ว่าบางทีสิ่งที่เขาเรียนรู้นั้นเป็นเรื่องเล็กๆ เช่น แม่บ้านที่อาจทำอะไรไม่ค่อยเป็น แต่เขาทำกับข้าวและปักผ้าได้ นี่คือความสามารถพิเศษเล็กๆ เขาสามารถนำสิ่งที่มีไปสร้างการเรียนรู้ให้แก่ผู้ยากลำบากคนอื่น

ถ้าได้ลงไปสัมผัส เราจะได้เห็นเลยว่าสีหน้าแววตาพวกเขาเต็มไปด้วยความปีติยินดี ก่อนหน้านี้บางคนทุกข์แทบจะฆ่าตัวตาย แต่พอได้เข้ามาเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น ได้มีปฏิสัมพันธ์ กลายเป็นชีวิตใหม่ เป็นสังคมใหม่ และที่สำคัญคือเป็นเศรษฐกิจใหม่ ผมใช้คำว่า เป็นความมั่งคั่งในระดับบุคคล ทำให้เขามีเพื่อนมากขึ้น และตัวเขาเองได้รับการยอมรับจากสังคม ยิ่งเรื่องราวถูกบอกเล่าขยายออกไป ความภาคภูมิใจในตัวเองยิ่งงอกงามขึ้น

## ข้อเสนอโยบายเพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการเรียนรู้ด้วยตัวเอง

### 1. มีกลไกร่วมกันในระดับพื้นที่ เพื่อสร้างนิเวศการเรียนรู้ใหม่ให้เกิดขึ้น

เครือข่ายที่เราทำงานเป็นเครือข่ายที่ยึดโยงกันทั้งประเทศ เป็นทุนเดิมที่ทาง กสศ. ได้ร่วมสนับสนุนมา โจทย์ใหญ่ถัดไปคือ ถ้าเราจะทำให้เครือข่ายนี้ขยาย หัวใจสำคัญอยู่ที่การบูรณาการแนวคิดและการทำงาน ประสานพลังกันในเชิงพื้นที่ ทำแผนนโยบาย แล้วมาขับเคลื่อนกันในระดับประเทศ

รัฐควรต้องจัดงบประมาณและประสานความร่วมมือกับภาคีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นภาคีในระดับท้องถิ่น หน่วยงานกระทรวง ทบวง กรม ฯลฯ ให้มาจับมือร่วมกัน ก็จะสามารถคาดหวังความเปลี่ยนแปลงได้ ปลายทางคือการสร้าง “นิเวศการเรียนรู้ใหม่” เพื่อจะอยู่ร่วมกันอย่างเข้าอกเข้าใจ แบ่งปัน ดูแลกัน และสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาเพื่อให้ชีวิตของผู้คนดีขึ้น สังคมไทยจะน่าอยู่ขึ้นอีกเยอะ



### 2. การศึกษาและการสร้างเศรษฐกิจในพื้นที่จำเป็นต้องไปด้วยกัน

การศึกษาที่ไม่ละเลยปากท้อง คือเงื่อนไขหนึ่งที่จะส่งเสริมให้เด็กเติบโตได้จริง เด็กจำนวนมากขาดโอกาส ไม่สามารถลืมตาอ้าปากได้ จนกระทั่งไม่มีทางไป เพราะฉะนั้นการศึกษาและการสร้างเศรษฐกิจในพื้นที่จำเป็นต้องไปด้วยกัน

“ทุนพัฒนา” หรือ “การศึกษาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ” จึงเป็นเรื่องใหญ่ และไม่ใช่ว่าเฉพาะสำหรับเด็กและเยาวชน แต่เราต้องมองทั้งระบบ เด็กควรจะได้เรียนรู้เรื่องที่ยึดโยงกับระบบเศรษฐกิจของพ่อแม่ด้วย และพ่อแม่ก็ต้องเรียนรู้ภาพใหญ่ เพื่อยกระดับการประกอบอาชีพ





## สมเกียรติ สาระ

เรื่องของผู้นำการ  
เปลี่ยนแปลงระดับหัวหอก  
ชายผู้ขับเคลื่อนการ  
สร้างอาชีพและการศึกษา  
ที่ตอบโจทย์ชีวิตคนท้องถิ่น

**ในแวดวงขับเคลื่อนการเรียนรู้และสร้างอาชีพใน  
ท้องถิ่น ชื่อของสมเกียรติ สาระ หัวหน้าสำนักปลัด  
อบต.หนองสนิก เป็นชื่อที่ถูกยกมากล่าวถึงอย่างชื่นชม  
บ่อยครั้ง ในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงระดับหัวหอก**

ความสำเร็จของสหกรณ์การเกษตรพืชผักอินทรีย์หนองสนิก  
อบต.หนองสนิก อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ มีส่วนช่วยสร้าง  
อาชีพให้แก่ผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส และเยาวชนนอกระบบ

นอกจากสร้างอาชีพแล้ว เขายังมีส่วนร่วมพัฒนาเด็กและเยาวชน  
นอกระบบให้ได้รับโอกาสและพื้นที่แสดงความสามารถ รวมทั้งช่วย  
ผลักดันให้ได้ค้นพบเส้นทางการศึกษาที่พวกเขาเลือกเองได้และยัง  
ตอบโจทย์ชีวิตซึ่งไม่จำเป็นต้องอยู่ในระบบเท่านั้น

**“สิ่งสำคัญมากในการทำงานกับเด็กและเยาวชนคือ เราต้อง  
ไม่มองเด็กเป็นเครื่องมือสร้างผลงานให้เรา แต่เราควรทำเพราะ  
อยากดูแลเขา อยากช่วยเขา การทำเพราะอยากช่วยนั้นมันต่างจาก  
การทำเพื่อผลงานที่ต้องมีตัวชี้วัด เพราะถ้าเราไปมองตรงนั้น เราจะ  
เห็นเด็กเป็นเครื่องมือในการตอบสนองตัวชี้วัดของเรา แต่ถ้าเรามอง  
เขาเป็นคนที่ควรที่จะพัฒนา และเชื่อมั่นว่าเขาจะพัฒนาได้มากกว่านี้  
เราจะช่วยเขาโดยไม่มีเงื่อนไขจุดรั้ง ทำให้คนทำงานก็สนุก พอเรา  
สนุก มีความสุข มีความปรารถนาดีต่อเขา เขาจะเกิดความไว้วางใจ  
ไม่หวาดระแวง และพร้อมเปิดใจ ที่พูดด้านต้นนี้รวมถึงเด็กและ  
เยาวชนทั่วไปด้วย ไม่ได้หมายถึงแค่การทำงานกับเด็กและเยาวชน  
นอกระบบเท่านั้น”**



## หัวใจของการขับเคลื่อนงานระดับพื้นที่

**1. ผู้บริหารที่เปิดกว้างและเอาใจจริงเอาใจ** ให้ความสำคัญต่อคนทุกกลุ่มวัย สำหรับ อบต.หนองสนธิ เรามีการทำงานร่วมกันภายใต้คำขวัญ “หนองสนธิ อักกันมันแกน” มันแกน หมายถึง สัญลักษณ์ของความแน่นแฟ้นแน่นเหนียว ซึ่งเราใช้คำขวัญตรงนี้ในการทำงาน โดยเราจะไม่ได้แบ่งแยกกว่าเป็นหน่วยงานไหน โรงเรียน กศน. เกษตรตำบล อบต. ผู้นำชุมชน เราทำงานร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว จึงทำให้การทำงานขับเคลื่อนเป็นไปโดยธรรมชาติ ไม่มีโครงสร้างทางราชการมาเป็นกรอบ แม้แต่การประชุม การประสานงานต่างๆ ถ้าเร่งด่วนและไม่สามารถออกหนังสือราชการได้ ในพื้นที่ตำบลสามารถโทร.คุยกันได้เลย ไม่ต้องมีหนังสือราชการเป็นลายลักษณ์อักษร

โครงการต่างๆที่เกิดขึ้นได้จริงและยั่งยืนเป็นเพราะความเอาใจจริงเอาใจของผู้บริหาร โดยเฉพาะเรื่องเด็กและเยาวชนท่านให้ความสำคัญมาก เพราะท่านมองว่าการทำงานส่งเสริมเด็กและเยาวชนสามารถส่งเสริมท้องถิ่นของเราให้มีความมั่นคงยั่งยืนได้ในอนาคต ท่านจึงเกาะติดการทำงานกับเด็กและเยาวชนมาตลอด เช่น ในเรื่องของอาชีพ ท่านจะเน้นว่าอย่าลืมให้เด็กและเยาวชนมาร่วม แต่ทั้งนี้

การเข้าร่วมจะต้องเป็นความต้องการของเด็กด้วย ไม่ใช่เป็นการกำหนดว่าเด็กต้องมา เราสนับสนุนว่าเด็กชอบแบบไหนก็ให้เขาทำแบบนั้น

**2. กลไกผู้ใหญ่ใจดี** มีความสำคัญมาก ผู้ใหญ่ใจดีต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็ก ไม่ไปกำหนดกฎเกณฑ์ ตีตรา หรือพูดกับเด็กในทางที่ไม่ดี ผู้ใหญ่ใจดีจะสามารถเชื่อมโยงตัวเด็ก ตัวผู้ปกครอง และชุมชนได้

เวลาเข้าร่วมกิจกรรมผู้ใหญ่ใจดีจะช่วยสนับสนุนและส่งเสริม ทำให้การจัดกิจกรรมราบรื่น โดยผู้ใหญ่ใจดีจะมาจากหมู่บ้านละ 2 คน เขาจะมาร่วมทำงานกับเรา ซึ่งผู้ใหญ่ใจดีจะมีในโรงเรียนด้วย เช่น ถ้าโรงเรียนมีปัญหาเรื่องเด็กท้องในวัยเรียน เราจะคุยและประชุมกันว่าเด็กสามารถกลับมาเรียนได้ไหม ถ้าไม่สามารถกลับมาเรียนได้ เองงานไปทำที่บ้านและส่งงานกลับคืนครูที่โรงเรียนได้ไหม หรือถ้าไม่สามารถมาพบครูได้เนื่องจากอาจจะอายุเพื่อน เป็นไปได้ไหมที่เราจะส่งต่อไปที่ กศน. เกลสไหนที่เด็กสามารถกลับมาเรียนในระบบได้ก็จะกลับมา เกลสไหนที่เขาไม่สามารถกลับมาได้ก็จะเรียนต่อที่ กศน. ดังนั้นเด็กของเราจึงเป็นเด็กที่ถึงหลุดออกนอกระบบอย่างน้อยเขาก็ได้อยู่ในสถานการณ์เรียนรู้แบบ กศน.



## เมื่อได้เลือกทางเดินที่ชอบ เด็กยิ่งไปได้ไกล

การส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนนอกระบบสามารถมีการศึกษาที่ตอบโจทย์ชีวิตเขาได้นั้นมีความสำคัญมาก ความสุขของเด็กคือการอยากทำอะไรแล้วเขาได้ทำ เราคอยประคับประคอง คอยพูดคุยว่ามันดีหรือไม่ดีตรงไหน ช่วยปรับเปลี่ยนให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อเขาและผู้อื่น และตัวเด็กจะต้องมีความสุข สนุกด้วย เพราะพอสนุก เด็กจะมีพลังและศักยภาพของเขาออกมา

ในปี 2562 ทาง อบต.หนองสนธิหมื่นโยบายนพัฒนาเยาวชนนอกระบบ เราสำรวจเด็กและเยาวชนนอกระบบในเวลานั้นได้ 71 คน อยู่ในพื้นที่ 40 คน เราจึงเริ่มจาก 40 คนนี้ก่อน โดยเริ่มต้นจัดเวทีสร้างแรงบันดาลใจให้เด็กและเยาวชนนอกระบบ ให้เขารู้จักตนเอง รู้จักทุนในตัวเองที่มีอยู่ ทุกข์ที่ตนเองมีอยู่ ครอบครัวจะส่งเสริมอย่างไร

เราจัด “ค่ายสร้างแรงบันดาลใจ” 3 วัน ให้เขาเปิดใจว่าต้องการให้เรสนับสนุนอย่างไร หลังจากนั้นก็ส่งเสริมให้เขารู้คุณค่าในตัวเองผ่านการทำกิจกรรมกับจิตอาสาในพื้นที่ การสร้างแรงบันดาลใจให้เด็กเป็นเรื่องสำคัญมาก ธรรมชาติของเด็กคือเป็นคนดีทุกคน แต่เขาอาจจะไม่มีคนคอยดูแล คอยเป็นผู้รับฟัง คอยสร้างเสริมพลังให้เขา

เวลาทำกิจกรรมเราจะให้เด็กเรียนรู้ประสบการณ์จากเกมต่างๆ โดยเราทำงานตามหลัก 3H โดย H ที่ 1 คือใจ Heart สร้างพลังใจข้างใน H ที่ 2 คือ Head ฐานสมองในเรื่องของความรู้ เติมเรื่องอาชีพหรือวิชาการเพิ่ม และ H ที่ 3 คือ Hand การฝึกให้เขาลงมือทำ รวมกันแล้วเป็นการทำงาน 3 ฐานคือ ฐานใจ ฐานหัว และฐานกาย ทุกอย่างเกี่ยวพันร้อยเรียงกันไปหมด

บางคนคิดว่าการทำงานด้านเด็กเป็นภาระเพราะต้องทำต่อเนื่อง แต่เราเคยได้คุยหารือกับอาจารย์ทรงพล เจตนาวณิชย์ ผู้รู้ท่านหนึ่งที่ทำงานด้านเยาวชน ท่านบอกว่า การทำงานกับเด็กและเยาวชนก็เหมือนกับว่าถ้าเด็กเป็นคนไข้ แล้วเรารักษาเขาไม่ครบโดส เขาก็ไม่ดีขึ้นเต็มร้อย เหมือนกับเราทำค่ายเด็กและเยาวชน แล้วร้องให้ตอนค่ายจบ แต่หลังจากนั้นเราไม่ดูแลหรือส่งเสริมอะไรต่อ เด็ก



และเยาวชนก็กลับเข้าสู่ภาวะเดิม แต่ถ้าเราทำงานแบบครบโดส คือหลังกลับจากค่ายเราควรต้องทำงานกับเขาต่อเนื่อง ให้เป็นวิถีชีวิตที่จะต้องดูแลเขา

คนที่น่าสนใจคือเรื่องของน้องเกมส์ น้องเป็นคนชอบทำกิจกรรม เช่น ซ่อมรถและตัดผม แต่เขาไม่ชอบเข้าห้องเรียน พอน้องเกมส์จะขึ้นม.5 ก็หลุดออกจากระบบการศึกษา เขาเลือกไม่ไปต่อ แต่ก็เข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ กับจิตอาสาของเรา พอเรามีการพูดคุย เขาก็เปิดใจว่าตอนเด็กๆ เขาชอบการตัดผมและชอบการซ่อมรถมอเตอร์ไซด์ เราจึงสอบถามว่าสนใจไปเรียนตัดผมกับศูนย์พัฒนาอาชีพไหม เขาตอบว่าอยากไป เราได้รับการสนับสนุนจากอบจ.สุรินทร์ช่วยเรื่องที่พักของน้อง พอเรียนจบเขาก็เปิดร้านตัดผม มีลูกค้าเฉลี่ยวันละ 4-5 คน ทำรายได้วันละ 100-200 บาท การที่เขาเป็นช่างตัดผมถือเป็นการทำตามความชอบ เขาชอบสิ่งนี้จึงไปฝึกอบรมจนนำมาเป็นอาชีพได้ แตกต่างจากตอนอยู่ในรั้วโรงเรียนที่เขาไม่ชอบสิ่งที่ต้องเรียนในระบบการศึกษา จึงเลือกที่จะเดินออกมา

เมื่อเขาเรียนพื้นฐานจบหนึ่งหลักสูตร เขาบอกว่า “พี่สมเกียรติ ผมอยากต่อหลักสูตรระดับสูง” เขาก็เลยสนับสนุนต่อ โดยมีอบจ.คอยช่วยเหลือ ตอนนี้เราเห็นแล้วว่าเขาสงอกกับสิ่งที่ได้ทำ เลยอยากพัฒนาตนเองไปเรื่อยๆ โดยที่ไม่มีใครบังคับ เมื่อเขาได้ทำตามความฝัน ตัวเขาเองก็มีความสุข เราเองก็ได้มองเห็นการเติบโตของเขา ทำให้ตระหนักว่าการมอบทางเลือกให้เยาวชนนอกระบบแต่ละคนนั้นไม่จำเป็นต้องเหมือนกันหมด

## ความสำคัญของโอกาสทางการศึกษา

การที่เด็กคนหนึ่งได้รับโอกาสทางการศึกษานั้น เป็นสิ่งที่ดี หมายรวมถึงเด็กทุกคน และรวมถึง การศึกษาทั้งในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย หากเด็กได้รับการดูแลและได้รับโอกาสทางการศึกษา ไม่ปล่อยให้พลละเลยเขา เขาจะสามารถพัฒนาตนเอง ได้

สิ่งที่ผมอยากชวนมองก็คือ สังคมปัจจุบันอาจ จะให้ค่ากับเด็กเก่ง เด็กดี เด็กฉลาด แต่อาจลืม มองเด็กคนอื่นที่เหลืออยู่ในชุมชนที่ยังต้องการความ ช่วยเหลือ ทั้งที่ในอนาคตเด็กที่เรียนเก่ง เรียนสูง ส่วนใหญ่จะออกไปนอกชุมชน แต่คนที่จะยังอยู่ใน ชุมชนคือกลุ่มเด็กที่อาจเติบโตมาแบบต้องการความ ช่วยเหลือ

หากเราดูแลพวกเขาได้ดี ให้โอกาสพวกเขาได้ เรียนรู้และเติบโต อนาคตเขาจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นสมาชิก อบต. เป็นสมาชิกเทศบาล เป็นกำนัน เขาเหล่านี้แหละที่จะดูแลชุมชน ดังนั้นเราจึงไม่ควร



**ถ้ารัฐเห็นความสำคัญ  
อาจจะช่วยสนับสนุน  
ส่งเสริมให้มีองค์กรที่  
สร้างแรงกระเพื่อมให้  
ชุมชนได้อย่างเต็มที่  
เหมือนที่ กสศ.ทำ**

มองข้ามเด็กแม้แต่สักคนเดียว เพราะเด็กกลุ่มนี้คือ คนที่จะมาดูแลพวกเราในอนาคต

## รัฐควรต้องส่งเสริมให้เกิดนโยบายการ พัฒนาเด็กและเยาวชนอย่างรอบด้าน

ปัจจุบันที่มองเห็นคือการพัฒนาเด็กจะมองไป แค่ที่โรงเรียน หรือมองในแง่วิชาการอย่างเดียว แต่ อยากให้รัฐมองว่าเด็กแต่ละคนอาจไม่สามารถไป รับราชการ ไปเรียนในโรงเรียน หรือมีมันสมองด้าน วิชาการมากมาย ผมอยากให้มีการพัฒนาหลักสูตร ต่างๆที่ตอบโจทย์เด็กหลายกลุ่มอย่างรอบด้าน ที่ สำคัญคือ ควรให้ความสำคัญกับนโยบายการพัฒนา เด็กและเยาวชนนอกกระบบโดยเฉพาะ บางทีภาค ประชาสังคมก็เสนอโครงการไปเยอะ แต่ยอมรับว่า กสศ. ก็สามารถสนับสนุนได้ในงบประมาณที่จำกัด ถ้ารัฐเห็นความสำคัญอาจจะช่วยสนับสนุนส่งเสริม ให้มีองค์กรที่สร้างแรงกระเพื่อมให้ชุมชนได้อย่าง เต็มที่เหมือนที่ กสศ.ทำ







**ข้อเสนอนโยบาย  
ระบบการศึกษา  
ที่ทุกคนมีทางเลือกและ  
ตอบโจทย์ชีวิต**



การศึกษาเป็นสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน รัฐมีหน้าที่สนับสนุนให้เกิดหน่วยจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายที่ประชาชนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพอย่างเท่าเทียมและเสมอภาค ในการเลือกเส้นทางการศึกษาตามความถนัด ความต้องการ และความจำเป็นพื้นฐานแห่งชีวิต เพื่อให้สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ

โดยสรุปนโยบายที่จะนำไปสู่ทางออกจากปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงการศึกษา และการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาที่ยั่งยืน นั้น จึงเป็นมากกว่าความช่วยเหลือในการให้เงินอุดหนุนและทุนให้เปล่า แต่ต้องส่งเสริม ยกกระต๊อบให้ทุนมนุษย์ไทยเก่งขึ้น เพื่อเป็นการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน

ดังนั้นรูปแบบการสนับสนุนจึงต้องคำนึงถึงปัจจัยอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นหลักประกันโอกาสทางการเรียนรู้ที่ไร้รอยต่อ มีระบบสารสนเทศและฐานข้อมูลรายบุคคลและเชื่อมโยงทุกหน่วยจัดการเรียนรู้ระยะยาว (Longitudinal Database) มาตรการ

สร้างแรงจูงใจในการเรียน การสร้างระบบการเรียนรู้ที่ทุกคนมีทางเลือกอย่างเพียงพอ มีความหลากหลายยืดหยุ่น และตอบโจทย์ชีวิตผู้เรียนมากขึ้น รวมทั้งการกระจายอำนาจและทรัพยากรไปที่จังหวัดชุมชนท้องถิ่น

การออกแบบนโยบายดังกล่าวจะนำไปสู่การพาเด็กและเยาวชนจำนวน 2.5 ล้านคน จากครัวเรือนยากจน 20% ล่างของประเทศ รวมถึงเยาวชนและแรงงานนอกระบบสะสมอีกราว 20 ล้านคน ก้าวออกจากวงจรความยากจนข้ามรุ่นได้สำเร็จ และประเทศไทยสามารถก้าวออกจากกับดักรายได้ปานกลางได้สำเร็จภายในช่วงชีวิตของพวกเขาทุกคน



**1**

สนับสนุนให้เกิด  
หน่วยจัดการเรียนรู้  
ที่หลากหลายทางเลือก  
และเป็นนวัตกรรม



ตอบโจทย์ความต้องการที่แตกต่างกัน รายบุคคล โดยสามารถเข้าถึงได้อย่างเสมอภาค มีความยืดหยุ่นทั้งเวลา รูปแบบ และเงื่อนไขในการเข้ารับบริการทางการศึกษา ไม่ยึดติดกับกรอบเวลา แต่มุ่งเน้น การเตรียมความพร้อม การค้นพบตัวเอง และเสริมสร้างศักยภาพการเรียนรู้ตามความถนัดหรือความสนใจเป็นสำคัญ ทันท่วงจรการเติบโตเพื่อใช้ชีวิตอย่างมีเป้าหมาย ทั้งนี้ผู้เรียนสามารถเลือกรูปแบบทางการศึกษาได้อย่างอิสระ จนสามารถประสบความสำเร็จได้เต็มศักยภาพของตนเองและสามารถเรียนรู้พัฒนาได้ตลอดช่วงชีวิต

ตัวอย่างนวัตกรรมหน่วยจัดการเรียนรู้ หลากหลายทางเลือก อาทิ *หนึ่งโรงเรียนหลายระบบ, หนึ่งตำบลหรือชุมชน หนึ่งหน่วยจัดการเรียนรู้ทางเลือก, หลักสูตรอาชีพระยะสั้น Upskill & Reskill, โรงเรียนมือถือ, Open Education, Online Learning Platform, บ้านเรียน, ศูนย์การเรียนรู้, ช้างเผือก Academy*

โดยมีระบบเทียบโอนความรู้และประสบการณ์ที่มีความหลากหลายและยืดหยุ่น เช่น *ธนาคารหน่วยกิตแห่งชาติ (National Credit Bank)* เป็นกลไกที่ช่วยให้การเรียนรู้ทุกรูปแบบสามารถเทียบโอนหน่วยกิต เชื่อมต่อกันได้ทั้งระบบในทุกระดับ ทำให้การศึกษาดูตลอดชีวิตเกิดขึ้นได้จริง

ระบบการเรียนรู้เช่นนี้ยังเอื้อต่อการยกระดับทักษะอาชีพครัวเรือนยากจนข้ามรุ่น เช่น *หลักสูตรอาชีพระยะสั้น Upskill & Reskill* โดยใช้ฐานข้อมูลชี้เป้าครัวเรือนยากจน และส่งเสริมทักษะอาชีพ อาจขยายผลให้เกิด “กองทุนพัฒนาอาชีพชุมชน” ที่ไม่ได้มุ่งเน้นมาตรการด้านเงินช่วยเหลือเพียงอย่างเดียว แต่ยกระดับทักษะอาชีพให้แก่ครัวเรือนยากจนข้ามรุ่นตามความต้องการและเหมาะสมกับสภาพบริบทของครัวเรือนและชุมชน การสนับสนุนทรัพยากรที่จำเป็นในการเริ่มต้นอาชีพ ไปจนถึงการจัดตลาดและการให้บริการขนส่งที่สามารถเชื่อมร้อยกระบวนการต่างๆ เข้าด้วยกันแบบเครือข่าย มีการส่งเสริมให้พ่อแม่ผู้ปกครองพัฒนากรอบความคิดแบบเติบโตในการประกอบอาชีพ คือ การไม่ยึดติดกับมุมมองที่ว่าชีวิตไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ให้สามารถเพิ่มรายได้ จนพึ่งตนเองได้และมีความสามารถในการอุปการะเพื่อการศึกษาของบุตรหลานแบบครบวงจร



# 2

## ระบบติดตามค้นหาและ ฐานข้อมูลรายบุคคลที่ไร้รอยต่อ



ขยายผลระบบสารสนเทศและฐานข้อมูลรายบุคคลและรายสถานศึกษาระยะยาว (Longitudinal Database) ที่ กสศ. ได้ร่วมมือกับทุกหน่วยงานต้นสังกัดทางการศึกษาวิจัยพัฒนาขึ้น เพื่อใช้ในการค้นหาเด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบ โดยนำทะเบียนราษฎร์จากฐานข้อมูลของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยและจำนวนนักเรียนตามระดับการศึกษาจากหน่วยงานทางการศึกษาทุกสังกัดมาเปรียบเทียบ **ให้สามารถชี้เป้าหมายเด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบในเมืองต้นได้**

นอกจากนี้ **อาสาสมัคร** **สาธารณสุข** และ **อาสาสมัครพัฒนาสังคม** **ค้นหาติดตาม** **เก็บข้อมูลเด็กและเยาวชนที่ตกหล่นจากระบบการศึกษาในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ** โดยมีการออกแบบเครื่องมือ วิธีการเก็บข้อมูลที่ง่ายและเข้าถึงเด็กและเยาวชนอย่างครอบคลุมทุกกลุ่ม พร้อมทั้งมีการจัดทำฐานข้อมูลอย่างเป็นระบบ และส่งต่อข้อมูลระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ถึงกันได้ เพื่อให้ทุกหน่วยงานในทุกกระทรวงทั้งระดับประเทศและระดับชุมชน **พื้นที่** **จะได้มีโอกาสบูรณาการ** **เชื่อมโยง** **ชุดสิทธิประโยชน์ด้านสุขภาพ** **สังคม** **ครอบครัว** **แรงงาน** **การศึกษา** ฯลฯ **ตลอดจนความร่วมมือของ** **ประชาชน** **ภาคประชาสังคม** **และภาคเอกชน** **เพื่อให้** **เด็กเยาวชนทุกคนได้รับการดูแล** **ฟื้นฟู** **พัฒนา** **ทุกมิติ** **และพัฒนาระบบส่งต่อระหว่างช่วงชั้นหรือ** **เส้นทางการเรียนรู้ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมและ** **มีประสิทธิภาพ** **เพื่อไม่ให้มีเด็กเยาวชนคนไหน** **ตกหล่น**

# 3

## ปิดช่องว่างของ กฎหมายและแนวทางปฏิบัติ

อาศัยโอกาสการเกิดขึ้นของ พระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ พ.ศ. 2566 เป็นจุดเปลี่ยนพาประเทศไทยให้ไปสู่การมีระบบการเรียนรู้ที่ทุกคนมีทางเลือกและตอบโจทย์ชีวิต โดยสนับสนุนให้กรมส่งเสริมการเรียนรู้ ซึ่งมีหน้าที่จัด ส่งเสริม และสนับสนุนการเรียนรู้อันมี 3 รูปแบบ คือ การเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง และการเรียนรู้เพื่อคุณวุฒิตามระดับ สามารถดำเนินงานได้จริงตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ช่วยคลี่คลายช่องว่างหรือปัญหาอุปสรรคของการจัดการศึกษาทางเลือกตลอดเวลาที่ผ่านมา

สาระสำคัญของกฎหมายฉบับนี้คือการเปิดช่องทางให้ทุกคนได้เข้าถึงและมีทางเลือกหลายรูปแบบ รวมถึงการกระจายอำนาจการจัดการเรียนรู้ไปยังหน่วยส่งเสริมการเรียนรู้ระดับท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม

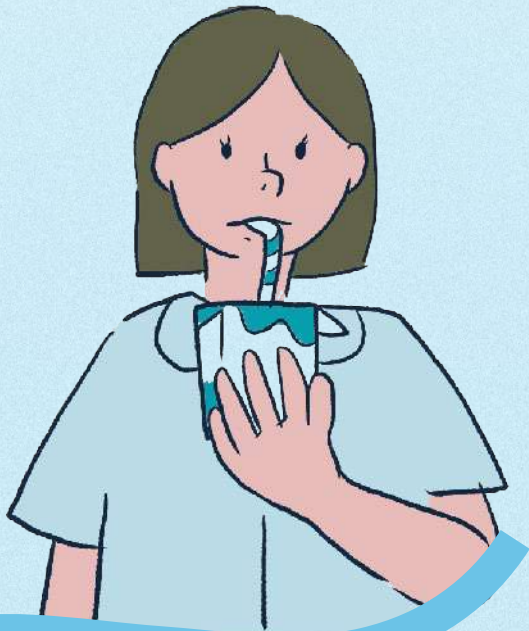
ในขณะเดียวกัน ควรมีกลไกที่รับผิดชอบดูแล ส่งเสริม และสนับสนุนการศึกษาทางเลือกที่มีความเชี่ยวชาญโดยตรง ตามมาตรา 12 พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ตั้งแต่ระดับชาติ (ส่วนกลาง) - ภาค - ท้องถิ่น - จังหวัด และให้มีตัวแทนจากองค์กร/เครือข่ายการศึกษาทางเลือกมาตรา 12 ของสถาบันสังคมมีส่วนร่วมด้วย เพื่อจัดอุปสรรคในทางปฏิบัติของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบันทางสังคม ซึ่งเป็นการศึกษาทางเลือกที่มีสถานะทางกฎหมาย เป็นอีกเส้นทางหนึ่งของระบบการเรียนรู้ที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างจริงจัง

ปรับปรุงระเบียบที่เกี่ยวข้องให้เป็นทางเลือกการศึกษาโดยไม่กำหนดเกณฑ์เรื่องอายุ และคุณสมบัติของผู้เรียนเพื่อขยายโอกาสให้เด็กเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษาได้เข้ารับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักการสิทธิเด็ก



# 4

## ระบบสวัสดิการครอบคลุม ทุกรูปแบบการจัดการศึกษา



นโยบายเรียนฟรี 15 ปี ควรเพิ่มงบประมาณให้ครอบคลุมการเรียนรัฐในทุกเส้นทาง เช่น ศูนย์การเรียนของสถาบันทางสังคมที่ดำเนินการโดยบุคคล องค์กรชุมชน หรือองค์กรเอกชนและองค์กรวิชาชีพ ซึ่งในปัจจุบันมีเพียงการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนสถานประกอบการเท่านั้นที่ได้รับการจัดสรรเงินอุดหนุนรายหัวแก่ผู้เรียน ขณะที่ศูนย์การเรียนประเภทอื่นที่เป็นทางเลือกของเด็กและเยาวชนที่มีข้อจำกัดในชีวิต กลับยังไม่มีระเบียบใดๆ ออกมาสนับสนุนการจัดสรรเงินอุดหนุนรายหัว และสิทธิประโยชน์แก่ผู้เรียน เช่น การได้รับอาหารเสริม นม อาหารกลางวัน อุปกรณ์การเรียนการสอน เสื้อผ้า/ยูนีฟอร์ม การได้รับวัคซีน การตรวจสุขภาพจากสถานพยาบาล นอกจากนี้ **ควรพัฒนาการจัดชุดสวัสดิการที่เหมาะสมกับความต้องการตามสภาพปัญหาของเด็กและเยาวชนเป็นรายคน เช่น กลุ่มแม่วัยใส เด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรม เด็กพิการ หรือผู้ที่ต้องการพัฒนาทักษะอาชีพ เป็นต้น**

ทั้งนี้ยังรวมถึงงบประมาณสำหรับบริหารจัดการสถานศึกษา และ**งบประมาณสวัสดิการและสิทธิประโยชน์อื่นๆ สำหรับครูและผู้จัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่มีความหลากหลายอีกด้วย ควรมีโอกาสได้รับสวัสดิการ ค่าตอบแทน และการฝึกอบรมทักษะความรู้ในการจัดการศึกษาตามสิทธิที่ควรได้รับตามกฎหมายอย่างเหมาะสมเท่าเทียม**

# 5

## พัฒนาอุปสงค์เสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต หรือบัตรสวัสดิการแห่งรัฐด้านการศึกษา หรือ Education Credit ID

เพื่อเพิ่มความสามารถในการเข้าถึงบริการทางการศึกษา ซึ่งรัฐสามารถจัดสรรเงินอุดหนุนจากรัฐบาลไปยังเด็กและเยาวชนกลุ่มยากจนด้วยโอกาสโดยตรง ให้สามารถใช้คูปองหรือ Credit ดังกล่าวในการเลือกเรียนรู้ ฝึกอบรม ได้ทุกที่ตลอดเวลาตามความต้องการ โดยจัดสรรจากงบประมาณแผ่นดิน ทุนอุดหนุนจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ด้วยเลข 13 หลัก และ Prompt Pay ของเยาวชนทุกคนอย่างมีประสิทธิภาพและสะดวกรวดเร็ว รวมทั้งใช้ในการเก็บข้อมูลเครดิตการเรียนรู้ไปใช้ในการสมัครงาน และศึกษาต่อในอนาคตได้ นอกจากนี้ควรสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนในสังคมมีส่วนร่วมในการลงทุน (เงินและไม่ใช่เงิน) เพื่อสนับสนุนการจัดการศึกษาหลากหลายเส้นทางที่ตอบโจทย์ชีวิตผู้เรียนเป็นรายบุคคล ทั้งระดับชุมชน ท้องถิ่น ไปจนถึงระดับประเทศ เช่น ธุรกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise) การทำ CSR ของภาคเอกชน สถานประกอบการเพื่อการฝึกอาชีพ และการจ้างงาน ทั้งนี้อาจมีมาตรการแรงจูงใจทางภาษีร่วมด้วย

# 6

## พัฒนาเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ให้ครอบคลุมพื้นที่ทุกจุดอย่างแท้จริง

ไม่ใช่เฉพาะเพียงจุดใดจุดหนึ่งของชุมชนเท่านั้น และสนับสนุนความเสมอภาคในการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตของเด็กเยาวชนวัยเรียน โดยเฉพาะกลุ่มผู้ด้อยโอกาสผ่านการสนับสนุน sim/e-sim แก่เด็กเยาวชนวัยเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐาน (3-18 ปี) หรือเยาวชนที่กลับเข้าสู่ระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยไม่มีค่าใช้จ่าย สนับสนุนการเข้าถึงโปรแกรมและช่องทางการศึกษาที่ลงทะเบียนกับ กสทช. ได้ฟรี สนับสนุนอุปกรณ์เข้าถึง เช่น โทรศัพท์มือถือ แท็บเล็ต คอมพิวเตอร์ ที่มีการ trade-in ในโปรแกรมซื้อเครื่องเก่าแลกใหม่ที่ยังสามารถใช้งานได้ให้แก่นักเรียนยากจน ด้อยโอกาสที่ยังไม่มีอุปกรณ์



## ข้อเสนออื่นๆ

- ควรนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้เพื่อพัฒนาทักษะแห่งอนาคตให้เด็กนอกระบบ โดยยกตัวอย่าง “ChatGPT” ปัญญาประดิษฐ์ที่มีความสามารถในการสื่อสารและพัฒนาการเรียนรู้ของตัวเองได้ตามข้อมูลที่ผู้ใช้งานป้อนให้ ซึ่งอาจนำมาประยุกต์ใช้กับกระบวนการเรียนรู้ของเด็กนอกระบบได้
- ผลักดันให้เกิดการอบรมทักษะที่ตรงกับความต้องการของตลาด เพื่อเพิ่มช่องทางให้เด็กเหล่านี้สามารถเข้าสู่ตลาดแรงงานได้
- เสนอให้มีนโยบายสนับสนุนคนทำงานด้านการศึกษา กับเด็กนอกระบบ ซึ่งเป็นบุคลากรที่สำคัญต่อวงจรการพัฒนาทักษะของเด็ก เช่น การยกระดับให้เป็นอาชีพที่ชัดเจน ส่งเสริมการพัฒนาทักษะ (up-skill) ฟื้นฟูทักษะ (re-skill) หรือสนับสนุนค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าใช้จ่าย และสวัสดิการให้กับคนทำงานจิตอาสา

<sup>1</sup>ที่มา : กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) จัด “เวทีระดมความคิดเห็นเพื่อออกแบบแนวทางการส่งเสริมโอกาสทางการเรียนรู้ และพัฒนาทักษะเยาวชนนอกระบบการศึกษา” โดยดำเนินงานร่วมกับนักวิชาการและภาคีเครือข่าย ภายใต้โจทย์ “ภาพฝัน” ของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่อยากเห็นภายใน 3 ปี พร้อมวิธีการจัดการ แนวทาง และข้อเสนอแนะที่เป็นรูปธรรม (14 กุมภาพันธ์ 2566)



## การศึกษา ที่ทุกคนมีทางเลือก และตอบโจทย์ชีวิต

เผยแพร่ครั้งแรก  
กันยายน 2566

ISBN 978-616-8307-21-2



### เผยแพร่โดย

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา  
อาคารเอส. พี. (อาคารเอ)  
เลขที่ 388 ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน  
เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร 10400  
โทรศัพท์ 0-2079-5475

### เรียบเรียงเนื้อหาและออกแบบรูปเล่ม

บริษัท บิ๊กเด็นซ์ สตูดิโอ จำกัด





